BERTRAND RUSSELL

eğitim ve toplum düzeni

VARLIK YAYINLARI

EĞİTİM ve TOPLUM DÜZENİ

AYDALI KİTAPLAR

93

VARLIK

BERTRAND RUSSELL

Eğitim Ve Toplum Düzeni

Çeviren :
NAİL BEZEL

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

FAYDALI KİTAPLAR : 93

Varlık Yayınları, sayı : 1479
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır
Nisan, 1969

BÖLÜM I

BİREY VE YURTTAŞ

Bütün çağdaş uygar devletler eğitimin istenilmeğe değer olduğu kanısındadırlar; bununla birlikte, bu, yargıları saygıya değer bazı kimselerin her zaman tartışageldiği bir önermedir. Eğitime karşı olanlar, eğitimin öne sürdüğü amaçları başaramadığı nedeni ile ona karşıdırlar. Bu nedenle, onların düşüncelerini yeterli şekilde inceleyebilmek için, önce eğitimin neyi başarması gerektiğini kararlaştırmalıyız. Bu sorun üzerinde, insanlığın refahı konusunda olduğu kadar, çok çeşitli görüşler vardır. Ama insan mizacına dayanan bir ayrılık, bütün öteki anlaşmazlıklardan daha derine gider. Bu da, eğitimi birey yönünden ele alanlarla toplum yönünden ele alanlar arasındaki görüş ayrılığıdır.

Bundan sonraki bölümde tartışılacağı gibi, eğitimin yalnız gelişmeyi engelleyen nedenleri ortadan kaldırması değil, aynı zamanda kişiyi yetiştirmesi gerektiği düşünülürse, eğitimin iyi bireyler mi, yoksa iyi yurttaşlar mı yetiştirmesi gerektiği sorunu ortaya çıkar. İyi yurttaş ve iyi birey arasında karşıtlık olmadığı söylenebilir; Hegel gibi düşünen herkes bunu söyler. İyi birey, bütünün iyiliği için çalışır; bütünün iyiliği, bireyler için iyi olan

şeylerden meydana gelir. Salt bir fizikötesi gerçeklik olarak bu sava karşı durmaya, ya da onu desteklemeye hazırlıklı değilim. Ama uygulamada, çocuğu birey olarak görmenin sonucu olan eğitim, onu geleceğin yurttaşı olarak gören eğitimden çok ayrıdır. Birey kafasının işlenmesi, yararlı bir yurttaş yetiştirmekle aynı değildir. Örneğin Goethe, James Watt'tan daha az yararlı bir yurttaştı; oysa, birey olarak daha üstün sayılmalıdır. Toplumun iyiliğinin bir bölümünden ayrı olan ve bireyin iyiliği denilen bir şey vardır. Birey için neyin iyi olduğu konusunda görüşler çeşitlidir; benden ayrı görüşte olanlarla tartışmak istemiyorum. Ama hangi görüş kabul edilirse edilsin, bireyin yetiştirilmesi ile yurttaşın eğitilmesinin ayrı şeyler olduğu yadsınamaz.

Birey için iyi olan nedir? Başkalarının benimle aynı düşüncede olmasını öne sürmeden kendi cevabımı vermeye çalışacağım.

En başta birey, Leibniz'in birimleri gibi, dünyayı yansıtmalıdır. Niçin? Niçin olduğunu söyleyemem; yalnız bence bilgi ve anlama yeteneği en yüce niteliklerdir. Bu nedenle Newton'u bir istiridyeye üstün sayarım. Güneşin ve gezegenlerin evrimini, dünyanın jeolojik çağlarını, insanlığın kısa tarihini bir fotoğraf makinası gibi toplu ve parıltılı bir şekilde kafasında tutan insan, bence yalnız insanoğluna özgü bir şeyi yapıyor, doğanın değişik görünümlerine çok şey katıyor demektir. Uzayın

derinliklerinin, "zamanın karanlık başlangıcı ve sonsuzluğu"nun, yalnız matematikçinin denklemlerindeki katsayılar olduğu - modern fizik biliminin ileri sürdüğü gibi - anlaşılsa bile, bu görüşten vazgeçmem. Çünkü o zaman insan, yıldızlı göklerin ve evrenin eskiliğini gösteren çağların yaratıcısı olarak daha dikkate değer olur: bilgide yitirdiğini hayal gücünde kazanır.

Anlayıcı ve bilici yönü insanın üstünlüğünün temelidir, ama bu yön onun üstünlüğünün tümü değildir. Dünyayı yansıtmak yetmez, onu duyguluca yansıtmalıdır: nesneye uygun özel bir duygu ve bilmek eyleminden gelen genel bir haz. Ne var ki, bütün bir insan olmak için bilmek ve duymak da yeterli değildir. Sürekli olarak değişen bu dünyada insanlar da değişiklikleri hazırlarlar; değişiklik yarattıkları bilinci ile istemlerini kullanır, güçlü olduklarını sezerler. İnsanın yetkinliği amaç güdüldüğünde bilgi, duygu ve güç en yüksek derecelerine kadar genişletilmelidir. Geleneksel tanrıbilime göre Kudret, Bilgelik ve Sevgi, Tanrı'nın üç niteliğidir. Hiç olmazsa bu yönden insan Tanrı'yı, kendini görmek istediği şekilde yaratmıştır.

Böyle düşünmekle insanı birey olarak kabul ediyoruz. Onu Budistlerin, Stoiklerin, Hristiyan azizlerin ve bütün gizemcilerin düşünmüş olduğu gibi düşünüyoruz. Resmini çizdiğimiz yetkin insandaki bilgi ve duygu unsurları, aslında toplumsal olmayan unsurlardır. Düşündüğümüz bu birey ancak istem ve gücünü kullanmakla toplumun yarar-

lı bir üyesi haline gelir. İstemin insana sağlayacağı tek yer bir diktatörün yeridir. Tek başına düşünülen bireyin istemi "şu işler olsun" diyen tanrısal istem gibidir. Bir yurttaşın tutumu bundan ayrıdır. O, kendi isteminin dünyadaki tek istem olmadığını bilir; şu ya da bu yolla, toplumda var olan ve çatışan istemleri uyum haline getirmek kaygısındadır. Birey, kendi kendine yaşar; oysa yurttaş komşuları ile çevrilmiştir. Aslında Robinson Crusoe dışında hepimiz yurttaşız. Eğitim bu gerçeği göz önünde tutmalıdır. Fakat siyasal hayatın uzlaşma ve kabullenmelerine gelmeden önce birey olarak kendi yeteneklerimizi anlarsak, sonunda daha iyi yurttaşlar olacağımız öne sürülebilir. Yurttaşın temel niteliği, gerçekte olmasa bile niyet olarak, işbirliği yapmasıdır. İşbirliği yapmak isteyen insan, eğer çok güçlü değilse, işbirliği yapabileceği hazır bir amaç arar. Herkesin işbirliği yapmasının iyi olacağı bir amacı düşünüp bulmak, sonra insanları kendini izlemeye kandırmak çok büyük kişilere özgüdür. Böyle kişiler yaşamıştır. Pythagoras geometriye çalışmanın iyi olduğunu düşündü; bugüne dek her okul çocuğu ona lânet okusa hakkı var. Fakat yurttaşlığın böyle tek başına ve yaratıcı olan biçimi çok az bulunur; yurttaş, yetiştirmek için planlanmış bir eğitimle yaratılamaz. Hükümetlerin düşündükleri yurttaşlar, statükoya hayranlık duyan ve onun korunması için çaba göstermeye hazırlanmış olan kişilerdir. Gariptir ki, bütün hükümetler başka hiçbir tip insana yer vermeden yalnız bu tip

insanlar yetiştirmeyi amaç edinirler. Oysa, geçmişte kahraman olarak tanıdıkları insanlar, tam bugün önlemeye çalıştıkları insanlar gibidir. Amerikalılar George Washington ve Jefferson'a karşı hayranlık duyarlar, ama onların siyasal görüşlerini paylaşanları tutuklarlar. İngilizler Boadicea'ya [1] karşı hayranlık duyarlar; eğer o bugün Hindistan'da ortaya çıksa, İngilizler ona Romalıların yaptıklarının aynını yaparlardı. Bütün Batı ulusları Hz. İsa'ya hayrandırlar; o şimdi yaşasaydı Londra gizli polisi kendisinden şüphelenirdi, silâh taşımak istemediği için de Amerikan yurttaşlığına kabul edilmezdi. Bunlar, bir ülkü olarak yurttaşlığın yetersiz olduğu yönleri gösterir. Çünkü bir ülkü olarak yurttaşlık, yaratıcılığın yok olmasını ve günün güclerini --bu gücler ister sınıf üstünlüğüne dayansın, ister demokratik olsun - istekle kabullenmeyi gerektirir. Oysa bu, en büyük insanlara özgü niteliklerin aksidir; fazla üzerinde durulursa, orta insanın yeterli olduğu büyüklüğe erişmesini önler.

Ayaklanmanın savunucusu olduğum düşünülmesin. Sadece ayaklanma, sadece kabullenmeden hiç de daha iyi değildir. Çünkü onu da kararlaştıran, katkısız bir kişisel değer yargısı değil, kendi dışımızdaki şeylerle ilişkilerimizdir. Ayaklanmanın övülmesi ya da yerilmesi, kişinin neye karşı ayaklandığına bağlıdır. Sıkı bir eğitimle sağlanan körükörüne bir kabullenme yanında, ayaklanma olanağı

---

[1] *Boadicea, M.S. ?-62, Romalılara karşı ayaklanmada önderlik eden İngiltere Kraliçesi. (Çeviren)*

da bulunmalıdır. Belki de daha önemlisi, Pythagoras'ın geometriye çalışmayı ortaya attığı zaman yaptığı gibi, büsbütün yeni bir alan açma yeteneğinin olmasıdır.

Yurttaşlık ve bireylik sorunu, eğitim, siyasa, ahlâk ve metafizikte önemlidir. Eğitimde bu sorunun pratik yönü oldukça basittir ve kuramsal yönünden ayrı olarak düşünülebilir.

Toplumun bütün gençlerinin eğitilmesi pahalı bir iştir; çoğu kez Devlet'in payına düşer. Gençlerin kafalarının yoğrulması ile yeteri kadar ilgilenen ve eğitimde gerçekten payı olan bir başka örgüt de Hristiyanlık örgütüdür. Hiç şüphe yok ki, Devlet'in amacı yurttaşlar yetiştirmektir. Bazı tarihsel nedenlerden dolayı gelenek bu amacı oldukça yatıştırmıştır. Ortaçağlarda, eğitim deyince papazların eğitimi anlaşılırdı. Rönesanstan son zamanlara dek eğitim, kibarların eğitimi demekti. Gösterişçi demokrasinin etkisi altında, bir kimsenin kibar görünmesini sağlayan eğitim anlamına gelmeye başlamıştır. Yurttaşa pek az yararlı olabilecek çok şey, öğrencileri kibar yapabilmek için, okullarda öğretilmiştir. Eğitimdeki diğer unsurlar Ortaçağların dinsel eğitiminden kalmadır; onun amacı ise insanı Tanrı'nın yollarını anlamaya yeterli kılmaktı. Kibar ve dindar olmak yurttaşın değil, bireyin nitelikleridir. Hristiyanlık dini birey dinidir, çünkü siyasal gücten yoksun insanlar arasında doğmuştur. En başta, ruhun Tanrı ile olan ilişkileri ile ilgilenir. Kişinin komşusu ile ilişkilerini ele aldığı zaman, bunu

yasalar ve toplumsal kurumlar yönünden değil, insanın kendi duygularının sonucu olarak düşünür.

Bugün Hristiyanlıkta var olan siyasal unsurlar Constantine'le birlikte gelmiştir. Ondan önce Hristiyanın görevi Devlet'e itaat etmemekti; oysa Constantine zamanından bugüne dek Hristiyanın görevi genellikle Devlet'e itaat olmuştur. Bununla birlikte, Hristiyanlığın anarşiye dayanan kökü, tarih boyunca bu ilkel itaatsızlığın zaman zaman yeniden canlanmasına yol açan bir maya etkisi bırakmıştır. Cathari, Albigenses ve Franciscan mezheplerinin hepsi içten gelen aydınlanmayı benimseyip, otoriteye tepki göstermişlerdir. Protestanlık otoriteye karşı ayaklanma ile başlamış, hükümet yönetimini ele geçirdikten sonra tanrıbilime dayanan bir yetki yürütmek istemiştir; ancak bunu mantıksal yönden haklı gösterememiştir. Bunun sonucu olarak Protestanlık içten gelen bir mantıkla dinsel hoşgörürlüğü kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu, Katolik Kilisesi'nin kuram olarak hiçbir zaman benimsemediği geçici nedenlerle yalnız uygulamada kabul ettiği bir görüştür. Bu yönden Katolik Kilisesi geleneksel Roma İmparatorluğu'nu temsil eder. Oysa Protestanlık, Havarilerin ve ilk Hristiyan yazarların bireyciliğine dönmüştür.

Dinler, siyasa ile ve bireyin ruhu ile ilgilenenler diye ikiye ayrılabilir. Konfüçyüs'ün dini siyasal bir dindi. Konfüçyüs saraydan saraya dolaşırken, hükümet sorunu ve iyi hükümeti kolaylaştıracak erdemlerin aşılanması ile ilgilenirdi. Bunun

tersine Budizm, ilk günlerinde hükümdarların dini olduğu halde, aslında siyasal olmayan bir dindir. Budizm'in hep böyle kaldığını söylemiyorum. Tibet'te Budizm papalık örgütü kadar siyasaldır; Japonya'da tanıştığım Budist ileri gelenler bana İngiliz başdiyakozlarını hatırlattı. Bununla birlikte, bir Budist en dindar anlarında yalnız bir varlık olduğunu düşünür. Müslümanlık ise başlangıcından beri siyasal bir dindir. Hz. Muhammet bir hükümdardı; yerine geçen halifeler de Dünya Savaşı'nın sonuna kadar öyle kaldılar. Müslümanlıkla Hristiyanlık arasındaki ayrım şudur ki, halife hem dünya hem de din işlerinde yetkiyi üzerinde toplar. Bir müslüman için bu iki yetki arasında ayrım yoktur. Oysa, siyasal bir din olmayışı ile Hristiyanlık, birbiriyle yarışan iki siyasa adamını ortaya çıkarmıştır: Papa ve İmparator. Bunların ilki, öbürünün yönetimini önemsiz saydığı için, dünya işlerinde kendini yetkili görmüştür. Rusya'daki gelişimi ile Komünizm, İslâmlık gibi siyasal bir dindir; ama Bizans geleneğinin etkisinde kalmıştır. Komünist partisi Hristiyanlık örgütünün yerini alabilir; yönetim, ihtilâlden önce olduğu ölçüde, dinsel yetkiden bağımsız hale gelebilir. Rusya, başka bazı konularda olduğu gibi bu yönden de Doğu düşünüşü ile Batı düşünüşü arasında bölünmüştür. Rusya, Asyalı olduğu ölçüde komünist partisi halifeliğin, Avrupalı olduğu sürece de Hristiyanlık örgütünün yerini alır.

Dinler tarihine bu toplu bakıştan amaç, bugü-

nün eğitiminde bireyin yetiştirilmesi ile ilgili unsurların, genellikle geleneğin ürünü olduğunu, gittikçe yerini yurttaşlık eğitiminin alacağını göstermektedir. Akıllıca olursa, yurttaş eğitimi birey kültürünün en iyi yönlerini sürdürebilir. Ama herhangi bir yönden kıt görüşlü olursa, hükümetin uygun bir âleti haline getirmek için bireyin gelişmesini engeller. Bu nedenle, dar kapsamlı yurttaşlık ülkülerinin özünde bulunan tehlikeleri anlamak gerekir. Devlet eğitimi düzenlerini kuranlar iyi bir yurttaşın nasıl meydana geleceği konusunda dar görüşlü olurlarsa, kişilerin, yurttaş olarak bile, bozulmasına yol açarlar. Kişi kültürünün yurttaşlığa katkısını ancak geniş kişisel kültürü olanlar anlayabilir. Ne yazık ki, günümüzde böyle insanların yerini yönetici yetenekleri olanlar, ya da uğraşılarının karşılığını görecek siyasa adamları alıyor.

Ereği, iyi vatandaşlar yaratmak olan eğitimin çok ayrı iki biçimi vardır: yaşayan düzenin desteklenmesine ya da yıkılmasına yönetilmiş olabilir. Eğitimde Devletin önemi göz önünde tutulursa, eğitimin hemen her zaman statükoyu korumaya yöneltileceği düşünülebilir. Oysa, durum böyle değildir. Rusya dışında, Sosyalistlerin iktidara geldikleri her yerde, dinin ve orta sınıfın etkisi, eğitimin büyük bölümünün hükümete karşı olmasını sağlayacak güçtedir. Öte yandan, Fransız ve Rus ihtilâllerinden önce eğitim, yaygın olmasa bile, genellikle hükümete karşıydı. Bugün A.B.D.'nin geri kalmış bölümlerinde aynı eğilim vardır. Devlet Üniversite-

lerinde gösterilen öğretiler, üniversitelerin yaşaması için gerekli vergiyi ödeyen bilgisiz çiftçilere iğrenç gelir. Çiftçiler, haklı olarak, kavalcıya para verenin istediği havayı duyması gerektiğini düşünüyor, fakat ne kavalcıyı ne de çalınan havayı anlamayınca, bunun biraz zor olduğunu görüyorlar. Bu ayrıcaların yanında, çağdaş dünyada eğitim, hükümetler tutucu olunca onları destekleyen, ilerici olunca karşı koyan bir güç olmaktadır. Ne yazık ki, okullarda ve üniversitelerde önem verilen iyi yurttaşlık unsurları, en iyi değil, en kötü unsurlardır. En çok üzerinde durulan, savaşçı bir yurtseverliktir. Bu, belirli bir bölgede yaşayan insanlara dar görüşlü bağlılık, ve bu insanların çıkarlarını asker gücü ile ilerletmek isteği demektir. Genel olarak öğretildiği biçimi ile yurttaşlık, geleneksel haksızlıkları sürdürür. Örneğin, Genel Grev'de grev bozuculuk eden hali vakti yerinde gençlerin çoğu, yurtseverlik duygularına kapıldılar. Hiçbiri durumu grevciler açısından görebilecek biçimde eğitilmemişti. Haksızlığın olduğu yerde, yasalar ve anayasa ülkücülüğü ile bir haksızlık desteklenebilir. Rusya dışında tüm ülkelerde eğitimciler mizaç yönünden çekingen oluyor; ya gelirleri ya da gösterişçilikleri yüzünden, zenginleri destekliyorlar. Her iki nedenle, eğitimleri yasa ve anayasaya gereğinden çok önem veriyor; oysa bunlar geçmişe büyük bir tutucu güç kazandırmaktadır. Böylece dünyada köklü gelişmeler isteyenler ihtilâlci olmaya iteleniyor. İhtilâlcinin toplum görevi anlayışı da, yasa

ve düzen savunucusununki kadar dar görüşlü ve sonunda tehlikeli olabilir.

Bununla birlikte, değişiklik isteyenin, statüko savunucusundan daha iyi bir eğitim verebileceği yönler vardır. Bir insanın eskileri sevmesi için, hayvan alışkanlıkları bile yeterlidir; bu nedenle, at her zaman alıştığı yoldan gitmeyi sever. Tutuculuk için yüksek kafa eylemleri gerekmez. Oysa değişikliği savunan kişinin, var olandan ayrı şeyi düşünebilmesi için, belirli bir ölçüde hayal gücünün olması gerekir. İçinde bulunduğu durumu değerler açısından yargılama gücü olmalıdır. Statükonun da savunucuları olduğunu bileceğine göre, aklı başında bir insan için en az iki görüşün mümkün olduğunu anlar. Bundan başka, var olan haksızlıkların kurbanlarına karşı duygularını kapaması, ya da kolayca giderilebilecek acıların giderilmemesi gerektiğini tanıtlayacak nedenler bulması gerekmez. Bu yüzden, statükoya karşı olan bir eğitimde zekâ ve duygudaşlık, statükoyu benimseyen bir eğitimde olduğundan daha az baskı görür.

Ama buna karşı bazı sınırlamalar vardır. Statükoya karşı olmanın iki kaynağı olabilir: kötü durumda olanlara karşı duygululuk, ya da iyi durumda olanlara karşı nefret. Eğer nefretten doğarsa, tutuculukta olduğu gibi duyguların sınırlanması vardır. Birçok ihtilâlciler düşlerinde, genel olarak insanlara getirilecek mutlulukla değil, gücü ellerinde tutan ve kendilerine acı çektiren küstahlardan alınacak öçle uğraşırlar. Değişikliği savunan aydın-

lar arasında da dar bir öğreti içinde örgütlenme eğilimi vardır. Ayrı görüşlerden nefret eder, bunu, töreye, hainlik ve günahlı güçlülere yandaş olmak sayarlar. Hangi öğreti olursa olsun, tek bir öğretiye bağlılık zekâyı öldürür. Bu yönden köktencinin bağlılığı, tutucununkinden hiç de daha iyi değildir.

Birey kültürünün dar kapsamlı yurttaş eğitimi ile çatıştığı en önemli alanlardan biri, şüphe götüren sorunlara karşı bilimsel tutum konusudur. Bilim belirli bir yöntem geliştirmiştir; bu bir buluş yöntemi, başka bir deyişle, değişiklik yöntemidir. Genel olarak söylenirse, bilimsel düşünüş, buluşları kolaylaştıran düşünüştür; bilimin bir çağdaki öğretilerine, sarsılmaz bir inançla, bağlayan görüş değil. İyi eğitilmiş bir yurttaş buluş yapamaz, çünkü kendinden yaşlı ve üstün olanlara, geçmiş kuşakların büyüklerine çok saygı duyar; bütün yıkıcı öğretilere büyük bir korkuyla bakar. Bu yüzden, temelleri bilim üzerine kurulan modern Devlet zor durumdadır. Bazı Devletler eski öğretilere uymayan ve yeni patlayıcı maddeler bulan kişiler istiyor. Bazıları, gençlerin geleneğe uymasını ve onu sürdürmesini yeğ tutuyor. Bizanslılar birkaç dinsel noktayı kabul edip Batının yardımını sağlayacakları yerde, geleneğe bağlı kalmak yolunu seçtiler ve Türk'ün önünde yenildiler. Aynı şekilde İngiliz Deniz Kuvvetleri, geleneği yıkıcı gençleri dinlemek, ya da Nelson hayranlığını sürdürerek zamana uyamamaktan birini seçmek durumunda kalınca, atalar

geleneğinin nasıl zedeleneceğini düşünmeden ikinci yolu seçiyor. İyi bilenler böyle söylüyor.

Zamanımızın çatışmalarından biri şudur ki, bilim bir güç kaynağı, özellikle hükümet gücünün kaynağıdır; bilimin gelişmesi ise araştırıcıda anarşik bir düşünüş gerektirir. Bilimsel düşünüş ne şüpheci ne de dogmatiktir. Şüpheci, gerçeğin bulunamıyacağı kanısındadır; dogmacı, gerçeğin zaten bulunduğuna inanır. Bilim adamı, hiç olmazsa kendi araştırma konusunda, gerçeğin henüz bulunmadığını ama bulunabileceğini düşünür. Gerçeğin bulunabileceğini söylemek bile bilim adamının inandığından çok şey söylemektir, çünkü o kendi buluşlarını son ve salt olarak değil, düzeltilebilecek yaklaşmalar olarak görür. Bir şeyin sonu olmayacağına inanmak bilimsel ruhun özüdür. Bu nedenle, bilim adamının inançları değişebilecek niteliktedir, dogmatik değil. Onun kendi araştırmalarından doğduğu sürece bu inançlar toplumsal değil kişisel olur. Bu demektir ki onlar, toplumun iyi yurttaş için inanılması gerekli saydığı şeylere dayanmaz, kendi gözlemleri ve çıkardıkları sonuçlara bağlıdır. Bilimsel düşünüş ile hükümetin bilimi kullanışı arasındaki bu çatışma, bir gün bilimsel gelişmeyi büsbütün durduracaktır. Çünkü bilimsel yöntem, geleneğe bağlılığı aşılamakta gittikçe daha çok kullanılacak. Bunu önlemek için, bilimsel yetenek gösteren çocukların yurttaşlık eğitiminin dışında bırakılması, kendilerine düşünme özgürlüğü verilmesi gerekecektir. Sınavlarda belirli bir düzeye erişen-

ler, adlarının sonuna D.Y. harflerini koyabilecek. Bu, "Düşünmeye Yetkilidir" anlamına gelecek. Böyle kişiler, âmirlerinin aptal olduğunu düşündüğü gerekçesiyle görevlerinden atılamayacaklar.

Daha ciddî konuşulursa, gerçeklik kavramının yurttaşlık ülküleri ile bağdaşması zordur. Pragmacıların dediği gibi, geleneksel biçimiyle gerçeklik kavramının geçerli olmadığı, yalnız inanılması uygun olan şeyin gerçek olduğu söylenebilir. Prens Vekili'nin şişman olduğuna inanmak Leigh Hunt'ın işine gelmiyordu [1], çünkü bu konu onun tutuklanmasına yol açabilir. Bu demektir ki Kral Naibi zayıftı. Böyle bir durumda pragmacının felsefesini kabul etmek zor. Kral Naibi'nin şişman olduğu önermesinde, nesnel ve salt bir doğruluk olduğunu düşünmemek elde değil. Bu sonuçtan kaçınmak için türlü tartışmalar düzenlenebilir. "Şişman" kelimesi görece (izafî) bir terimdir. Hz. İsa Koleji'nin ölen müdürü, ki oldukça şişmandı, bir yemekte zamanımızın iki seçkin yazarı arasında oturduğunu görünce kendisini çoy zayıf hissettiğini söylemişti. Ödül kazanan domuzlarla karşılaştırılırsa Kral Naibi zayıf olabilirdi. Bu durumda Leigh Hunt'ın sözünün doğru olabilmesi için, Kral Naibi'nin yetişkin erkeklerin en şişman yüzde biri içine girdiğini, ya da buna benzer bir şey söylemek gerekir. Şöyle denebilir: "Kral Naibi'nin ağırlığının boyuna oranı, Majeste'nin ülkesindeki yetişkin erkeklerin yüzde doksan dokuzununkinden daha büyüktür." Bu

[1] *İngiliz yazar, eleştirmen ve gazeteci (1784-1859).*

anlatım şüphe götürebilir elbette; o zaman yüzde bir yerine yüzde iki konularak doğruluk sağlanabilir. Böyle bir önermeye inanmak yararlı olduğu için önermenin doğru olduğu, ya da onu söylemek suç sayıldığından yanlış olduğu ileri sürülemez. Yüz yıldan öncesi ile ilgili olan ve artık siyasal duyguları uyandırmayan bir örnek seçtim. Oysa, buna benzer konular bugün hükümetleri ilgilendiriyor. Bilimsel düşünen hiç kimsenin yadsıyamayacağı, hapse girmek istemeyen kimsenin de söyleyemeyeceği birçok önermeler var. Dünyadaki bütün hükümetler, istemedikleri gerçekleri gizlemek için her türlü yönteme başvururlar; halk için kötü saydıkları bilgileri yayanları çeşitli cezalara çarptırırlar. Bu, özellikle geçimsizlik yaratan ve ayıp sayılan bilgiler konusunda böyledir. Örnek vermiyorum. Çünkü verirsem yasaların suç saydığı şeyi yapmış olacağım.

Bu nedenlerle yurttaşlık eğitiminde büyük tehlikeler vardır. Ama toplumsal dayanışmayı sağlamaya yöneltilmiş eğitim konusunda söylenecek iyi şey çoktur.

Uygar yaşamın hoşa giden yönleri işbirliğine dayanır. Endüstrinin artması işbirliğinin de artmasını gerektirir. Örneğin, Çin'de refah ve yüksek kültür için gerekli bütün koşullar vardır, ama güçlü bir merkezî hükümet yoktur. Latin Amerika'nın İspanya ve Portekiz'den özgürlüğünü kazandığından bu yana onu geri bırakan şey, halkın anarşik eği-

limleridir. Amerika Birleşik Devletleri'nin de aynı örneği izlemek yolunda olduğu konusunda bazı kanıtlar vardır. Bugün, Amerika Birleşik Devletleri'nin acısını çektiği en büyük tehlike, halkının büyük bir bölümünde canlı bir yurttaşlık duygusunun olmayışıdır. Bu, eğitimde yurttaşlığa önem verilmeyişine yükletilemez. Tersine, Amerika'da devlet okullarından üniversitelere kadar tüm eğitim örgütü yurttaşlığa büyük önem verir, gençlere yurttaşlık görevlerini aşılamağa çalışır. Böyle olduğu halde, orta bir Amerikalıda, daha eski Avrupa ülkelerinde var olan içgüdüsel toplum duygusu yoktur. Bunun nedeni, Amerika öncülerinin geleneği, ya da yakın atalarının Avrupalı oluşudur. Amerikalı bu duyguyu kazanmadıkça tüm endüstri düzeni yıkılmak tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Bilimsel uygarlığımızın yaşayabilmesi için, bugün Devlet eğitiminin sağlamaya çalıştığı Devlet içindeki birlikten başka, uluslararası dayanışma ve tüm insan türünü işbirliği yapan bir bütün olarak görme duygusu gittikçe daha gerekli olmaktadır. Bu uygarlığın devamı, en azından, bir dünya Devleti ve ona bağlılığı sağlayacak dünya eğitim düzeninin kurulmasını gerektirecektir. Şüphesiz böyle bir eğitim düzeni ilk bir, ya da iki yılda fazla etkin olmayabilir; bu da bireyin gelişmesini engeller. Ama uygarlığı kaostan ve ölümden kurtarmanın tek yolu bu ise, yapmağa değer. Çağdaş toplumların ekonomik ve politik yapıları sıkı sıkıya bağlıdır; eski toplumlarda böyle değildi. Bu toplumların başarı-

lı olabilmesi için bireylerde canlı bir yurttaşlık duygusu olması gerekir. Bugünün Devletine bağlılığın en kötü yönü savaşa kışkırtılmaktır. Dünya Devletinde bu olmayacaktır, ama aydınca ve estetik içtepiler sınırlanabilir. Bununla birlikte, yakın geleceğin temel gereksinmesi, dünya yurttaşlığı duygusunun geliştirilmesi olacaktır kanısındayım. Tek bir ekonomik ve siyasal düzenle dünyada güvenlik sağlandıktan sonra, kişisel kültürü yeniden canlandırmak mümkün olacaktır. O zamana dek tüm uygarlığımız tehlikede kalacak. Uzun zaman için düşünülürse, bence birey eğitimi yurttaş eğitiminden daha iyi, daha üstündür. Ancak günün gereksinmeleri ile ilgisi ve siyasa yönünden yurttaş eğitimi önde gelir.

BÖLÜM II

EĞİTİMDE OLUMSUZLUK KURAMI

Günümüzde üç ayrı eğitim düzeninin üçünün de savunucuları var. Bunların ilkine göre eğitimin tek amacı yetişme olanakları sağlamak ve engelleyici etkileri ortadan kaldırmaktır. İkinci kurama göre eğitimin amacı, bireye kültür vermek ve yeteneklerini mümkün olan en geniş ölçüde geliştirmektir. Üçüncüsü, eğitimin birey yönünden değil toplum yönünden ele alınması gerektiğini, görevinin yararlı yurttaşlar yetiştirmek olduğunu ileri sürer. Bu kuramlardan üçüncüsü en yeni olanıdır; en eskisi de ilkidir. Önceki bölümde de gördüğümüz ikinci ve üçüncü kuramlar, eğitimin olumlu bir şey verebileceği görüşünü paylaşırlar. Birinci kurama göre eğitimin yalnız olumsuz etkisi vardır. Uygulamada hiçbir eğitim bu üç kuramdan birini olduğu gibi izlemez. Yaşayan bütün eğitim düzenlerinde üçü de değişik oranlarda bulunur. Görülüyor ki, bu kuramlardan hiçbiri tek başına yeterli değildir. Uygun bir eğitim düzeni seçmek her üçünden uygun oranlarda almakla olur. Kanımca, eğitimde olumsuz görüş diyebileceğimiz birinci kuramda daha büyük bir gerçeklik payı vardır, ama o da tümüyle gerçeğe uygun değildir. Olumsuz görüş, eği-

tim alanında ilerici düşünüşü çok etkilemiştir, ve Rousseau'dan bu yana liberal düşüncenin kaynağı olan özgürlük inancının bir parçasıdır. Gariptir ki, siyasal liberalizm zorunlu eğitim inancı ile bağıntılı olmuştur; oysa, eğitimde özgürlük inancı sosyalistler, hattâ komünistler arasında büyük ölçüde vardır. Bununla birlikte bu inanç, ideoloji yönünden liberalizmle bağıntılıdır, öbür alanlardaki özgürlük kavramı gibi bunun da gerçeğe uyan ve uymayan yanları vardır.

Çok yakın zamanlara dek eğitimin görevinin çocuğu çalışacağı yönde yetiştirmek olduğu görüşünü hemen herkes kabul ederdi. Çocuğa törel kurallar, çalışma alışkanlıkları ve toplumdaki yerine uygun başka bilgiler öğretilirdi. Bu sonuca varmak için kullanılan yöntemler belirli ve kaba idi; gerçekte bunlar atları eğitmekte kullanılan yöntemlerin aynıydı. At için kırbaç ne ise çocuk için değnek oydu. Bütün kabalığına rağmen, bu düzenin, güttüğü amaca erişemediği söylenemez. Yalnız bir azınlık eğitim görüyordu. Bu azınlıkta belirli alışkanlıklar geliştirilmişti: kendi yaşamını düzenleme, topluma uyma, komuta yeteneği, insancıl gereksinmeleri göz önüne almayan bir sertlik. Dr. Keate ve benzeri eğitimciler elinde yetişen insanlar İngiltere'yi bu duruma getirdiler, uygarlığımızın nimetlerini Hindistan ve Afrika'nın karanlıklarındaki Tanrıbilmezlere dek götürdüler. Bu başarıyı küçümsemek istemiyorum; bu kadar az çaba ile başka bir yöntemin aynı başarıyı sağlayacağını da san-

mıyorum. Bu eğitimin ürünleri bir Ispartalı kadar dayanıklı ve aydınca şüphelerden tümüyle yoksun olduklarından, geri uluslar arasında yönetici ve üstün bir ırk için gerekli nitelikleri kazandılar. Gençlikte etkisine bırakıldıkları çetin kurallardan geçtiler, ama eğitim saydıkları bu şey istemlerini güçlendirmek için akıl ve duygularını öldürmüştü. Onlar bu gerçeği görmekten kaçındılar. Amerika'da, Püritenlik canlı kaldığı sürece aynı sonucu elde etti.

Romantik akım aslında, duyguların istem'e karşı koymasıydı. Romantik akım, çok genç çocuklara karşı davranışlar konusunda bazı başarılar sağladı. Ama genellikle eğitim yetkilileri görüşlerine öyle saplanmışlar, ve emir vermeye o kadar alışmışlardı ki, Romantiklerin yumuşak ülküleri onları fazla etkilemedi. Romantiklerin dünya konusundaki genel görüşleri, eğitim kuramlarını ancak zamanımızda geniş ölçüle etkilemeye başlamıştır. Ne var ki, ekonomide *laissez faire*'in yerini yeni planlamalar aldığı gibi eğitimde de *laissez faire* gerekli bir düzeydir, ama son değil. Bu bölümde önce eğitimde *laissez faire*'in iyi yönlerini ele almak, sonra sınırlamalarını incelemek istiyorum.

Eğitimde en büyük özgürlüğün sağlanması, çok güçlü bir görüştür. En başta, özgürlüğün yokluğu yetişkinlerle çatışmalara yol açar. Bunun psikolojik etkileri çok yakın zamanlara dek sanıldığından çok daha derindir. Herhangi yönde zorlanan çocuk, bunu nefretle karşılar. Genellikle olduğu gi-

bi, nefretini açığa vuramazsa bu nefret içe döner, bilinç altına gömülür. Bunun bütün hayat boyunca sürecek çeşitli olumsuz etkileri vardır. Nefret duyulan bir şey olarak babanın yerini Devlet, Din Örgütü, ya da bir yabancı ulus alabilir. Buna göre kişi bir anarşist, bir Tanrısız ya da savaşçı olmaya itelenir. Baskı yapanlara duyulan nefret, gelecek kuşaklara aynı şekilde baskı yapma isteğine götürebilir. Ya da, iyi toplumsal ve kişisel ilişkileri olanaksız kılan genel bir huysuzluk olabilir. Bir gün okulda küçük bir çocuğa kötü davranan büyükçe bir çocuk gördüm. Yaptığının doğru olmadığını hatırlattım; o şöyle cevap verdi: "Büyükler beni dövüyor, ben de küçükleri; ben haklıyım." Bu sözlerle o, insanlık tarihinin özünü anlattı.

Eğitimde zorlamanın başka bir etkisi, yaratıcılık yeteneğinin ve aydınca ilgilerin yok edilmesidir. Öğrenme isteği doğaldır, ama çocuklara istediklerinden, ya da sindirebileceklerinden fazla öğretilerek bu istek yok ediliyor. Yemek yemeleri için zorlanan çocuklar yemeğe, öğrenmeye zorlanan çocuklar bilgiye karşı nefret duyguları kazanıyorlar. Koştukları, atladıkları ya da bağırdıkları gibi kendiliklerinden düşünmüyorlar, sadece bir yetişkini hoşnut etmek için düşünüyorlar. Bu da doğal bir merak sonucu değil, doğruyu bulmak çabası oluyor. Özellikle sanat yönlerinde, kendiliğinden doğan uğraşıların öldürülmesi çok yıkıcıdır. Aşırı ölçüde, ya da bir anlatım yolu olmaktan çok doğruyu göstermek amacıyle, edebiyat, resim ya da müzik öğ-

retilen çocuklar, hayatın estetik yönüne gittikçe az ilgi duyuyorlar. Fazla bilgi verilirse, çocuğun mekanik aygıtlara karşı ilgisi bile ölebilir. Bir pompanın çalışmasını çocuğa derste öğretirseniz, o bu bilgileri edinmek istemeyecektir. Oysa, bahçede bir pompanız varsa ve çocuğun ona dokunmasını yasaklarsanız, o bütün boş zamanlarını pompayı incelemekle geçirir. Dersleri isteğe bırakmakla bu zorlukların çoğu önlenmiş olur. Öğretmen öğrenci arasında çatışma kalmaz; çoğu durumlarda çocuk, öğretmenin verdiği bilgileri öğrenilmeye değer sayar. Kendiliklerinden iş yapma yetenekleri yok edilmez, çünkü istedikleri için öğreniyorlardır. Aynı zamanda yaşamları boyunca bilinç altında kalacak nefretler edinmezler. Konuşma özgürlüğü, nazik olmama özgürlüğü, cinsiyet alanında bilgi özgürlüğü konularında daha güçlü görüşler var, ama bunlar ilerde ele alınacaktır.

Bütün bu nedenlerle reformcu eğitimciler, sanıyorum haklı olarak, okullarda özgürlüğe gittikçe daha çok yer veriyorlar. Bununla birlikte okulda özgürlük salt bir ilke haline getirilemez. Özgürlüğün de sınırlamaları vardır; bunların neler olduğunu anlamak önemlidir.

En açık bir örnek olarak temizliği ele alabiliriz. Her şeyden önce, hali vakti yerinde anne-babaların çocuklarının gerektiğinden temiz tutulduğunu söylemeliyim. Anne-babalar, temizliğin sağlığa uygun olduğu nedeniyle kendilerini haklı gösterirler; ama bunu gerektiğinden ileri götürmek göste-

rişçiliktir. Biri temiz, öbürü pis iki çocuk görürseniz, temiz çocuğun anne-babasının pis olanınkinden daha çok gelirli olduğunu düşünürsünüz. Bu nedenle, gösterişçiler çocuklarını çok temiz tutmaya çalışırlar. Bu iğrenç bir baskıdır; çocukları, yapmaları gereken birçok şeylerden alıkoyar. Çocukların günde iki defa temizlenmeleri sağlık yönünden iyidir: sabah kalkınca ve akşam yatarken. Bu iki sıkıntılı zaman arasında dünyayı anlamak için sağı solu kazmalı, giyeceklerini kirletmeli, çamurlu ellerini yüzüne sürmelidir. Çocukları bu tadımlardan yoksun kılmak, onların bir işe girişme yeteneklerini bulup anlama içtepilerini köreltmek, yararlı kas alışkanlıkları edinmelerini önlemektir. Temizlik iyi bir şey olsa bile, önce söylediğimiz gibi, sabah ve akşam temizliğinde yeri vardır; kalan zamanda bile çocuğun temiz durması bazı zorlamaları gerektirir. Sıcak bir iklimde yaşasak ve giyecek kullanmasak, gereken temizliği serinlemek için suya girmekle sağlarız. Java adamı öyle yapmıştır herhalde. Ama giysileri olan ve ılıman iklimde yaşayan bizlerde sağlık için gerekli temizlik içgüdüsü yok. Bu yüzden yıkanmayı öğrenmeliyiz. Aynı şey dişleri fırçalamak konusunda da doğrudur. Bizden çok önce yaşamış atalarımız gibi besinlerimizi çiğ yeseydik, dişlerimizi fırçalamamız gerekmezdi. Fakat hiç de doğal bir alışkanlık olmayan, besinlerimizi pişirme alışkanlığımızı sürdürdükçe, bunu doğaya aykırı başka bir alışkanlıkla dengelemeliyiz: bu da diş fırçasıdır. "Doğaya dönüş"

ilkesinin sağlığa uygun olması için, tüm olarak uygulanması - giyeceklerden vazgeçmek, besinleri pişirmemek - gerekir. Bu kadar ileri gidemiyorsak, çocuklarımıza kendiliklerinden edinemeyecekleri bazı alışkanlıkları vermeliyiz. Bugün geleneksel eğitim temizlik ve sağlık konusunda özgürlüğü fazla sınırlıyor; ama sağlık için bazı sınırlamalar yine de gereklidir.

Tümüyle özgür bir eğitimin veremiyeceği başka bir alışkanlık, saate uyma alışkanlığıdır. Bu niteliğe duyulan gereksinme toplumsal işbirliğinden doğar. Bu alışkanlığın ruhun Tanrı ile ilişkileri, gizemci anlayış ve törebilimcilerin uğraştığı diğer sorunlarla ilgisi yoktur. Bir ermişin sarhoş olduğunu görmek insanı şaşırtır; onun bir buluşmaya geç kaldığını görmek şaşırtmaz. Bununla birlikte hayatın günlük işlerinde saate uymak çok gereklidir. Makinist ve postacı canları ne zaman isterse o zaman lokomotifi çalıştırır, ya da mektupları toplarsa, olmaz. İlgililer geç kalırsa, biraz karışık olan bütün ekonomik örgütler işlemez hale gelir. Saate uyma alışkanlıkları serbest bir ortamda zor öğrenilir. Kendini ruh durumlarının etkisine bırakan bir insanda bu alışkanlıklar yaşayamaz. Bu nedenle, böyle alışkanlıkları olanlar yüksek anlamda başarılı olamazlar. Bilindiği gibi Newton yemek saatlerine hiç uymazdı; o görmeden köpeği yemeğini yerdi. Çoğu yönlerde başarılı olabilmek, bir ruh durumuna kendini verebilmeyi gerektirir. Ama işleri büyük yetenek istemeyen kimseler - hükümdarlar ve

daha alt basamaktakiler gibi saate uymazlarsa çok zarar verirler. Bu nedenle, gençler, çağdaş toplumsal yaşamda sıradan bir yer alabilmeleri için, belirli şeyleri belirli saatlerde yapma zorunluğuna uymalıdırlar. Ozanlar, besteciler ve matematikçiler bu zorunluğun dışında kalabilirler, ama insanlığın yüzde doksan dokuzu saate uymayı öğrenmelidir. Doğal içtepilere uyarak özgür yetişenler bunu yapamaz. Yabanıl insan ne zaman acıkırsa o zaman ava çıkmıştır herhalde; şimdi kentin çevresinde yaşayan torunları gibi sabah 8,53'te değil. Bu demektir ki, yabanılın eğitimi kentlerde oturanların bütün gereksinmelerini karşılamaz.

Aynı görüşle ele alınabilecek başka bir sorun, doğruluktur. Bunu, öbür insanların mallarına saygı anlamında alıyorum. Bu, insanların doğuştan getirdikleri bir nitelik değildir. Eğitilmemiş insan, tehlikesiz olduğunu görürse, başkalarının malını aşırır. Eğitilmiş olan da bunu sık sık yapar, ama yasalar ona hırsızlığın ilk bakışta göründüğü kadar tehlikesiz olmadığını öğretmiştir. Bazı modernler bu konuyu iyi anlamıyorlar. Kleptomani (hırsızlık illeti) diye bir şey olduğunu anladıktan sonra, bütün hırsızlıkların böyle olduğunu sanıyorlar. Oysa bu bir yanılgıdır. Kleptomani, hırsızın aslında istemediği şeyleri, yakalanacağını bile bile çalmasıdır. Genellikle bunun psikolojik bir nedeni vardır; böyle hastalığı olan kimse, bilinçsiz olarak sevgi ya da seksüel önemi olan şeyler çalıyordur. Kleptomani ceza ile değil, psikolojik anlayışla önlenebilir. Oysa

normal hırsızlık bilinçsiz bir davranış değildir. Bunun için toplumsal cezalarla hırsızlık kişinin çıkarlarına aykırı hale getirilebilir ve böylece önlenebilir. Büyüklerin serbest bıraktığı bir çocuklar toplumunda hırsız, eğer toplumun en büyüğü değilse, şiddetle cezalandırılır. Yetişkinler bu cezaya karışmayabilir, kendi düzenlerinde ceza kanunu olmadığını söyleyebilirler. Ama bu kendilerini aldatmaları demektir. Çocukların kendiliklerinden yarattıkları ceza kuralları, yetişkinlerin bulacağından daha şiddetli ve güvenilmez olacaktır. Bu nedenle, hırsızlık yapan çocuğun yararı için, yetişkinler hırsızlık olayları ile ilgilenmeli, öbür çocukların öc almasını önleyici çözüm yolları bulmalıdırlar. Başkalarının malına yeteri kadar saygı duyabilmek için edinilmiş alışkanlıklar gereklidir. Hırsızlığa iteleyen duyguların etkisi altında, yakalanma tehlikesi, olduğundan daha az görünür. Çalma olanaklarını gözeten kişi sık sık bunu deneyecek ve sonunda yakalanacaktır.

Özgürlüğün öncülüğünü yapan çoğu kişinin yanıldığı başka bir yön, gençlerin hayatında düzenli yaşamanın önemini anlayamamış olmalarıdır. Bunun katı ve şaşmaz bir düzen olmasını ileri sürmüyorum. Noel ve tatil günleri değişik olacaktır. Bunlar bile çocuğun bilerek beklediği değişikliklerdir. Neler olacağını bilmeden yaşamak, özellikle gençlikte, sinirleri yıpratıcıdır. Her gün neler olacağını bilmek çocuğa güvenlik duygusu verir. Çocuk, dünyasının güvenli olmasını ve kurallara uymasını is-

ter. Doğanın kurallara uygun olduğu konusundaki inancımız, çocuğun yuvada görmek istediği düzenin evren üzerinde yansımasıdır. Ataklık ve yüreklilik çok istenilen niteliklerdir, ama köklü bir güvenlik ortamında en kolayca gelişirler.

Düzenli yaşamın başka bir iyi yönü, çocukların bütün durumlarda kendi uğraşlarını seçmek zorunda kalmalarının onlar için yorucu ve sıkıcı oluşudur. Birçok zamanlar, bir işe kendiliklerinden başlamamayı, anlayışlı yetişkinlerin koyduğu sınırlar içinde seçim yapmayı isterler. Yetişkinler gibi çocuklar da bir zorluğu yenmenin verdiği başarı duygusundan haz alırlar; ama bu, sürekli çaba gerektirir. Dışarıdan isteği uyandırılmadan çok az kişi bu çabayı gösterebilir. Sürekli olarak kendini yönetebilmek, insanın sahip olabileceği en değerli yeteneklerden birisidir. Bu yetenek çocuklarda yoktur; katı bir düzen ya da sınırsız bir özgürlük içinde gelişemez. Savaş zamanı askerlerininki gibi katı bir düzen, kişiyi dış komutların dürtüsü olmadan harekete geçemez hale getirir. Öte yandan, sınırsız bir özgürlük, çocuğa anlık içtepilerin çağırısına karşı direnmeyi öğretmez. Böylece çocuk, bir konuya ilgi duyarken başka bir konu üzerinde dikkatini toplama, ya da yorgunluk yaratarak işini engelleyecek zevklere karşı direnme yeteneğini kazanamaz. Bu demektir ki, istemin güçlendirilmesi için özgürlükle düzenliliğin ustaca karıştırılması gereklidir. Birisinin aşırılığı istemi yıkar.

İstenilen ölçüde bir düzenliliği sınırlayan önemli etken şudur: Bütün eğitim çocuğun geçici içtepi-

leri ile değil, onun istemiyle işbirliği durumunda olmalıdır. Anlayışlı yetişkinler arasında bulunan her çocuk, kendisinin oldukça akılsız olduğunu anlar. Yetişkinlerin yalnız kendi rahatlıkları ve yetkileri ile değil, onun iyiliği ile ilgilendiğine inanırsa önderlik görmekten minnet duyar. Atletler normal olarak kendilerini düzene teslim ederler; kafa alanındaki başarı istekleri atletin kendi alanında başarı isteği kadar güçlü olan gençler de gerekli düzeni kabul edeceklerdir. Ama her türlü düzenin kötü sayıldığı bir ortamda gençler, düzeni kabul etmenin başarı için gerekli olduğunu düşünemezler. Gençlerin boş ve dağınık olmamaları için, zor kazanılan başarı bir ülkü olarak kafalarında durmalıdır. Oysa, sınırsız bir özgürlüğün bulunduğu çevrede pek az kişinin aklına gelebilir bu.

Uygun nitelikte bir yetişkin uygun sayıda çocuklarla görevlendirilirse, yetki kullanmanın kandırmadan daha yararlı olduğu kanısı çürütülebilir. Örneğin, sevecenlik (şefkat) konusunu ele alalım. Kurallar ve ceza ile kaba davranışlar önlenebilir, ama sevecen davranışlar yaratılabileceğine inanmıyorum. Sevecen huylar edinilmesi için bir yandan içgüdüsel mutluluk, öte yandan yetişkinlerin sevecen davranış örnekleri göstermesi gereklidir. Bence sevecenliğin bir törel kural olarak öğretilmesi yararsızdır.

Düzenliliğin, çocuğun duygusal yönünü baskı altında tutmaması çok önemli bir sorundur; çünkü önemli bir yönde engellenen çocuk istenilmeyen çeşitli özellikler geliştirir. Bunların niteliği de çocu-

ğun karakterine bağlıdır. Eğer güçlü bir çocuksa, durumundan yakınan iki yüzlü biri olur. Düzenlilik gereklidir, ama doğru ve yetenekli kişiler yetiştirmeye uygun ölçüde olmalıdır.

Öğretim konusu bu sorunun özüdür. Derslerde bulunmayı zorunlu kılmadan yeterli bilgi vermenin ve eğitimli kişiler yetiştirmenin mümkün olduğunu tecrübelerimle gördüm; bu benim de beklemediğim bir sonuçtu. Bunu yapabilmek bugün çoğunlukla bulunmayan koşulları gerektirir. Yetişkinlerin kafa uğraşılarına karşı içten ve kendiliğinden gelen ilgileri bulunmalı, sınıflar küçük, öğretmen anlayışlı ve becerikli olmalıdır. Öyle bir çevre olmalıdır ki, yalnız karışıklık yaratmak için sınıfta bulunan çocuğa dışarı çıkıp oynaması söylenebilsin. Okullarda daha uzun zaman bu koşullar gerçekleşemeyecek. Bu yüzden şimdilik çoğu durumlarda sınıfta bulunma zorunluğu gereklidir.

Bir çocuk kendi başına bırakılırsa komşularından geri kalmama isteği ile kendi kendine okuma yazma v.b. öğreneceğini, dolayısıyle devam zorunluluğu olmazsa bilgi edinmede en çok bir ya da iki yıl geri kalacağını ileri sürenler vardır. Bence bu bilinçsizce asalak bir görüştür. Bütün öbür çocukların okuma yazma öğrendiği bir dünyada, bir çocuk bilgisizlikten doğacak aşağılık duygusundan kurtulmak isteyebilir. Ama hiçbir çocuğun öğrenmeye zorunlu olmadığı bir dünyada aşağılık duygusu gerekmeyecek, her kuşak kendinden sonra gelenden daha bilgisiz olacaktır. Pek az çocukta çarpım cetvelini kendiliğinden öğrenmek yönünde bir

içtepi vardır. Komşuları onu öğrenmek zorunda iseler, çocuklar da utanmamak için öğrenmeleri gerektiğini hissedebilirler. Ama hiçbir çocuğun çarpım cetvelini öğrenmek zorunda olmadığı bir toplumda, çok geçmeden altı kere dokuzun kaç ettiğini bilen ancak birkaç bilgili kişi çıkacaktır.

Çocuklar çoğunlukla somut bilgiler edinmekten hoşlanırlar. Eğer bir çiftlikte yaşıyorlarsa çiftçinin yaptıklarını izler, hepsini öğrenirler. Soyut bilgileri pek az çocuk sever; oysa, uygar bir toplumu olanaklı kılan bu çeşit bilgilerdir. Bu nedenle, uygar toplumların sürekliliği için, çocukların doğal olmayan bir şekilde davranmalarını sağlayacak yöntemler gereklidir. Zorunluluğun yerini kandırma alabilir, ama bu sorun doğaya bırakılamaz. Çağdaş toplumların ne kadar karmaşık olduğunu anlayan bir kimse, eğitimin yalnız doğal gelişmeyi sağlayacak ortam yaratmak olduğu görüşünü benimsemez sanırım. Bu karmaşıklığın üzülünecek bir şey olduğu, daha basit bir yaşama biçimine dönmenin daha iyi olacağı söylenebilir elbette. Ama ne yazık ki, böyle bir yaşama dönüş, nüfusun büyük çoğunluğunun açlıktan ölmesi demektir. Bu öyle korkunç bir çare ki çağdaş endüstrinin karmaşık düzenini yürütmek, bir yandan da çocuklarımızı da bu düzene uydurmak zorundayız. Bu nedenle, eğitimin olumsuzluk kuramı, birçok yönleriyle doğru ve duygularla ilgisi yönünden geçerli bile olsa kafa ve teknik öğretimi yönünden tümüyle kabul edilemez. İşin içine bunlar girince daha olumlu bir tutum gerekli olur.

BÖLÜM III

EĞİTİM VE SOYAÇEKİM

Yetişkin bir bitki ya da hayvanın karakteri çevre ile organizmanın karşılıklı etkilerinin sonucudur, etkiler döllenme ile başlar. Bu anlatımın elden geldiğince basit ve aykırılıklardan ırak olmasına çalıştım. Çünkü daha kesinlikle söylenen her şey bir çatışma konusu oluyor. Yetişkin bir insan karakterinin oluşumunda soyaçekim (irsiyet) ve çevrenin katkılarını yetkililer ayrı oranda görüyor. Bilim adamları arasında genetikçiler soyaçekime önem vermek eğilimindedirler, psikologlar ise çevreyi önemli sayarlar. Bununla birlikte bu sorun üzerinde başka bir görüş ayrılığı daha vardır; bu, bilimsel değil siyasaldır. Tutucular ve emperyalistler soyaçekime önem verirler, çünkü onlar beyaz ırktandırlar ve eğitim görmemişlerdir. Köktenciler (radikaller) eğitime önem verirler, çünkü bu renk ayrılıklarını hiçe sayan demokratik bir görüştür. Siyasal görüşteki bu ayrılık genetikçi ve psikologların görüş ayrılıklarından önde gelir. Hogben bir genetikçi olduğu halde soyaçekim konusunda söyleyecek iyi bir şeyi yoktur. Oysa Godlard ve Terman gibi hükümet psikologları soyaçekim üzerinde daha

çok durur lar. Bu akımdan olan Amerikalılar kuzey ırklarının üstün olduğunu varsayarlar. Oysa, en tutucular bile, katkısız İngiliz ve İskoç soyundan olan Kuzey Karolina ve Kentaki dağlılarının, Yahudi göçmenlerden daha az zeki olduğunu kabul ederler.

Aykırılıklar için bu kadar geniş alan olduğuna göre, önce bazı şüphe götürmez sınırlayıcı noktaları ortaya koyalım. Büyük bir bağlılıkla eğitime inananlar bile insan yavrularının da insan olduğunu ve hayvanlardan daha iyi eğitilebildiklerini yadsımazlar. Beyazların çocuklarının beyaz, siyahlarınkinin siyah oluşu gibi gözle görülen gerçeklere de kimse şüphe ile bakmaz. Tersine, soyaçekimin savunucuları uyku hastalığının zekâyı bozabileceğini, ya da bilgisiz annelerin yaptığı gibi bebeklikte çocuğa afyon vermenin kötü olduğunu, yadsımazlar. Böyle anlaşmalar bizi pek ileri götürmüyor.

Bu sorun bilimsel yönden ele alındığı zaman bir güçlük ortaya çıkıyor. Çünkü soyaçekim özelliklerini veren anne-baba genellikle çevrenin de önemli bir parçasıdır. Ana-babalarla çocuklar arasındaki davranış benzerlikleri soyaçekim sonucu olabileceği gibi yansılama sonucu da olabilir. Bu nedenle öksüz yurtlarında bulunan çocuklar iyi inceleme konusu olurlar. Ne yazık ki onların anababaları ile ilgili bilgiler yeterli değildir. Soyaçekim unsurlarının gücünü göstermek amacı ile eş ikizler incelenmiştir [1]. Ama eş ikizlerin çevreleri de

[1] *Bak, Lange,* Crime as Destiny *(Suç ve Kader).*

genellikle benzer olmaktadır. Bir gün bilimle ilgilenen bir milyonerin eş ikizleri doğumda ayırıp çok ayrı koşullarla yetiştirmek için bir fon kuracağını umarız. Bir kraliçenin iki çocuğu olsa, birisi sarayda, öbürü gecekonduda yetiştirilse, yirmi yaşında onların benzer düşünüş biçiminde olacaklarını hiç sanmam. Bu konuda bir deney olmadığına göre, görüşümün bilimsel olmadığını kabul ediyorum. Eskiden, soylu kana bağlı olan ve prenslere yakışan bir davranış biçimi olduğuna inanılırdı. Herodot, Cyrus'un on iki yaşına kadar köylüler arasında yetiştiğini, ama krallara yakışan davranışından dolayı dedesinin onu tanıdığını anlatır. Kuzeylilerin üstünlüğüne aşırı ölçüde inananların bile bunu olanaklı göreceklerini sanmıyorum.

Soyaçekimin gücü kadar eğitimin gücü de abartılmıştır. Dr. John B. Watson uygun bir eğitimle her çocuğun bir Mozart ya da Newton yapılabileceğine inanır görünüyor. Ne yazık ki, bunun için nasıl bir eğitimin gerekli olduğunu söylemiyor. Eğitimin her şeye yeterli olduğu inancını o getirmemiştir. Örneğin, *Political Justice* (Siyasal Adalet)'in yazarı ve Shelley'in kayınbabası Godvin'i düşünün. Onun bu konuda söyledikleri yanlış bile anlaşılamaz: "Zeki bir insanın kafatasının alma gücünün, bir budalanınkinden daha büyük olduğu anlaşılırsa, bu büyüklüğün kafa yeteneklerinin sürekli çalışması ile sağlandığı düşünülebilir; özellikle bebeklerin kafataslarının ne kadar yumuşak maddeden yapıldığı, bazı seçkin aydınların gelecekteki

özelliklerini ne kadar küçük yaşta edindikleri göz önünde tutulursa." "Bireyler arasındaki temel ayrılıklar, edindikleri kanılardan ve etkisinde kaldıkları koşullardan doğar. Aynı törel eğitimin aynı kişileri yaratmayacağına inanmak mümkün değil. Bir insanın ünlü kişilerin duyduğu bütün tartışmaları duymuş, yaşadıkları heyecanları yaşamış olduğunu varsayalım. En küçük bir ekleme ya da değişiklik yapılmadan aylarca ve yıllarca, tüm güçlü ve zayıf yanları ile ortaya konulan tartışmalar aynı kanıları yaratmış olmalı. Belirli ya da raslantı sonucu olsun, aynı heyecanlar aynı eğilimleri geliştirmiştir. Bu izlenimlerle etkilenen kişi söz konusu ünlü kişinin seçtiği bilim dalını ya da uğraşıyı seçecektir. Sonuç olarak, insana biçim veren izlenimlerdir; izlenimler yanında hayvansal yapının etkileri anlatılamıyacak kadar önemsiz ve etkisizdir." "Kanılar" yerine "öğrenilmiş tepkeler (refleksler)", "tartışmalar" yerine "dürtüler" koyunuz, Dr. Watson'un yazmış olabileceği bir bölüm göreceksiniz, (Tek ayrılık anlatımda olacaktır).

Eğitimin her şeye yeterli olduğu görüşüne karşı birçok tartışmalar var. Godwin'in düşünme alışkanlığının kafatasını geliştireceği konusundaki görüşünü, hiçbir çağdaş savunmaz. Ama bu bir sonuca bağlanamaz, çünkü, aşırı durumlar dışında, zekâ ile beynin büyüklüğü arasında kesin bir bağıntı kurulamamıştır. Budalalık, genellikle kafatasının doğuştan bozuk olmasına verilir; Dr. Watson'un bile bunu kötü eğitime yükleyeceğini sanmıyorum. Dü-

şük zekâlıların durumu bu kadar açık değildir. Öbür uçta, matematikçi çocukları düşünün[1]. Kardeşlerden birisinin aritmetik alanında öbürlerinden daha çok eğitim görmeden büyük sayıların küp köklerini kafadan alabilmesi için çevrede bir neden aramak olanaksızdır. Budala ile matematikçi çocuğun doğuştan orta çocuktan ayrı olduğu kabul edilirse, doğuştan gelen daha küçük ayrılıklar da olacağı beklenir. Bilimsel olmayan kanılara güvenmek tehlikelidir. Ama yine de uygulamacı eğitimcilerin tecrübelerine gereken yer verilmelidir. Bildiğime göre böyle hiçbir eğitimci öğrencilerinin doğal yetenekleri arasında ayrılıklar olduğundan şüphe etmez. Bu ayrılıkların hangi ölçüde soyaçekime ya da çevreye bağlı olduğunu belli etmek olanaksız değilse bile zordur. Ama, kanımca, yetişkinler arasındaki zekâ ayrılıklarının bir bölümünün doğuştan geldiği kesindir.

Bununla birlikte, Godwin ve Dr. John B. Watson'da bir tartışma var; onlar bununla kendi savlarını kanıtladıklarını öne sürüyorlar. Onlara göre insanların içgüdüleri yoktur, bu yüzden de, çocuk kafasının onun yaşantılarından bağımsız bir niteliği olamaz. Dr. Watson'a bir yetkilinin tartışması ile cevap verilebilir: Pavlov, köpeklerinin Hippocrates'in sözünü ettiği dört huyda olduklarını ve huylarına göre çeşitli sinir bozukluklarından acı çektiklerini ileri sürer. Buna karşı Dr. Watson bu huy

[1] *Bunun kısaca anlatımı için bk. Hollingworth,* Gifted Children *(Üstün Yetenekli Çocuklar), s. 210-216.*

ayrılıklarına Pavlov'un anlayamadığı koşulların sebep olduğunu, bütün köpeklerin eşit olduğunu söyleyebilir. O zaman bu kuramsal tartışmaya karşılık vermemiz gerekir.

Öğrenilmemiş tepkelerin (refleks) - ki bunlar içgüdülerin yerini almışlardır - yeni doğan bütün bebeklerde aynı olduğunu kabul ettiğimizi varsayalım. Bu, doğuştan gelen zihinsel ayrılıklar olmadığını gösterir mi? Hayır. Öğrenilmiş tepkelerin nasıl kazanıldığını düşünelim: bazıları bu tepkeleri daha çabuk öğrenir, bazıları dürtüleri (muharrik) daha iyi ayırt edebilirler. Bütün eğitimin öğrenilmiş tepkeler yaratmak olduğu kabul edilse bile, ki zaten bu tartışmaya götüren bir önermedir, bu bütün çocukların aynı ölçüde eğitilebileceği anlamına gelmez. Bu yüzden, soyaçekime karşı eğitimi savunanların, uygulama yönünden olmadığı gibi, kuramsal yönden de sağlam dayanakları yoktur.

Her ne kadar insanların doğuştan getirdikleri ayrılıklar yadsınamazsa da, soyaçekim yardımı ile insan ırkını iyileştirmeyi amaç edinenlerin vardıkları sonuçlar hiç de bilimsel değildir. İstenilen toplumsal nitelikleri yaratan etkenlerin hangilerinin soyaçekime bağlı olduğunu, bu etkenlerden hangilerinin etkili olup hangilerinin gizli kaldığını kimse bilmiyor. Neyin toplumsal yönden istenilir olduğu konusunda bile düşünce birliği yoktur. Sınırlı gözlemlerden sonra, resim sanatında üstünlük ile aritmetikte yetersizlik arasında bir bağıntı olduğunu sanmıyorum. Durumun böyle olduğunu varsayarak,

insan ırkını soyaçekimle iyileştirmeğe çalışanlar ne yapmalıdırlar? Aritmetik işlemlerini yapamayan bir ressamlar ırkı mı yaratsınlar, yoksa sanattan anlamayan saymanlar ırkı mı? Zekâ testlerinin kendi aralarında değerleri vardır, ama törel ve sanatçılık niteliklerini ölçemezler. Geri zekâlıların kısırlaştırılması dışında soyaçekim yardımıyla insan ırkının yetiştirilmesi için yeterli törel ve bilimsel temeller yoktur. Şu varsayımlar dayanıksızdır:

> Zenciler doğuştan beyazlardan aşağıdırlar.
>
> Asya'da doğanlar, Avrupa ve Amerika'da doğanlardan aşağıdır.
>
> 45'inci enlemin kuzeyinde doğan Avrupalılar bu enlemin güneyinde doğanlardan üstündürler.
>
> Babaları yılda 1000 sterlin kazananlar, babaları daha az kazananlardan daha soyludurlar.

Soyaçekimle insan ırkını iyileştirmek üzerinde çalışanların çoğu bütün bu önermelerin doğruluğuna inanıyorlar. İlk üç önerme Amerika Birleşik Devletleri'nin göçmen yasalarını etkilemiştir.

Yeteneklerin soyaçekime bağlı olduğu konusu bilimsel olarak ele alınacaksa, bu büyük ölçüde ön çalışmaları gerektirir. En başta, eğitime bağlı olmayan ve ölçülebilen zihinsel nitelikler bulmak gerekecek. Zekâ testleri bunu amaç edinir, ama ancak eşit toplumsal ortamda yapabilir. Örneğin, para ile ilgili sorular var; kentli çocuklar bunları köy ço-

cuklarından daha kolayca cevaplandıracaktır. Bazı sözcüklere uyak bulunmasını isteyen sorular var; şiir alanında eğitilmiş çocuklar bunları öbür çocuklardan daha iyi cevaplandırır. Zekâ testleri çok ayrı ortamlardan gelen çocukları karşılaştırmakta kullanılırsa yanıltıcı olurlar. Oysa, çevreye karşı soyaçekime inananlar sonuçlarına bu yolla varıyorlar.

Çocuklar ana-babaları ile yaşadıkları sürece görülebilecek zihinsel benzerliklerde soyaçekim ve eğitim etkenlerini ayırdetmek mümkün değildir. Bütün halka zekâ testleri uygulansa, kısa zamanda öksüz yurtlarında çok değerli bilgiler elde edilirdi. Bir yurttaki çocuklarla onların ana-babalarının zekâları arasında bir bağıntı olduğu anlaşılsa, bu soyaçekim konusunda bir kanıt olurdu. Ancak, henüz böyle bir kanıt yoktur.

Kafa yeteneklerinin soyaçekimi konusunda kurallar aranırken, yöntem basit, kesin ve ölçülebilir olmalıdır. Örneğin, anlamsız bir söz dizisi söylenir, çocuğun bunu tekrarlaması istenebilir. Çocuğun doğru olarak tekrarlayabildiği en uzun tümcedeki sözcüklerin sayısı, bir kafa niteliğini - aslında bu çok istenilen bir nitelik olmasa bile - ölçebilir. Bilindiği gibi Macaulay'da bu yetenek büyük ölçüde vardı. Ne yazık ki onun ana-babasının aynı yeteneğe sahip olup olmadığını bilmiyoruz. Bütün okul çocuklarına okul yılları boyunca her doğum günlerinde böyle testler uygulansa, kırk yıl içinde soyaçekim konusunda çok bilgi edinirdik.

Ama her soyaçekim sorununda özel genleri ve gen topluluklarını ayırmak isteyen Mendel'ciler böyle sayılama yöntemleri ile yetinmezler. Zihinsel nitelikler o kadar karmaşıktır ki, uzun süre içinden çıkılamaz. Yine de bazı zihinsel yetenekler birbirlerinden daha kolayca ayrılabilir. Matematik ve müzik yetenekleri böyle olabilir. Her ikisine de çok az raslanır, ama bulundukları kişide büyük ölçüde bulunurlar. Her ikisi de ailelerde süregelirse de, ne ölçüye dek eğitime bağlı olduklarını kestirmek mümkün değildir. Örneğin Mozart'ın babası da müzikçi idi, ama müzik yeteneği ile birlikte müzik öğrenimi de geçirmiştir. Bildiğime göre hiçbir öksüzler yurdundan bir müzik ya da matematik dehası çıkmamıştır. Demektir ki soyaçekimi bu yolla anlamaya çalışmak bizi yanıltır.

Galton ve onu izleyenlerin, yetenekleri soyaçekime bağlı olduğunu tanıtlamak için yaptıkları çalışmalarda gerçek payı olsa bile bu çalışmalar bilimsel yönden kandırıcı değildir. Aile çevresinin etkisini ortadan kaldıracak yöntemler geliştirilmedikçe, bütün soyaçekim sorunu şüpheli bir konu olarak kalacaktır.

Uygulamacı eğitimciler açısından bu sorun basittir. Öğrenciler arasında yetenekler yönünden ayrılıklar olacağı, bu ayrılıkların çevrenin etkisine verilemiyeceği beklenir. Bulunan yetenekler işlenir; gerçekten büyük yeteneklerse erken yaşlardan başlayarak genel eğitime harcanacak zaman bu yeteneklere verilir. Ama ana-babalarının ırkı, toplumsal

dağılımdaki yeri, ya da kişisel başarılarından dolayı öğrencilerin zekâları konusunda varsayımlar yürütülmemelidir. Yeteneklerin soyaçekimle gelişi araştırılabilir; bu konunun bilimsel olarak çalışılması için yöntemler geliştirmek kolaydır. Böyle yöntemler kullanılsa bile en az bir kuşak sonra sonuç alınabilir. Bu arada bilimsel yönden en sağlam görüş, doğal yetenekler ve soyaçekim kuralları konusunda bilgisizliğimizi kabul etmektir.

BÖLÜM IV

DUYGU VE DİSİPLİN

Bütün çağlarda eğitimin iki amacı olmuştur: öğretim ve iyi davranışlar. İyi davranış anlayışı, toplumun siyasal kurumlarına ve geleneklerine göre değişir. Ortaçağlarda köleden Tanrıya kadar giden bir aşamalı düzen varken, temel erdem itaatti. Çocuklara, ana-babalarının sözlerini dinlemeleri, toplumsal yönden kendilerinden üstün olanları saymaları, rahibin önünde korkuyla eğilmeleri, toprak sahibinin önünde boyun eğmeleri öğretilirdi. Yalnız İmparator ile Papa özgürdü. Çağın töresi, özgür insanlara yol göstermediği için, onlar tüm zamanlarını birbirleri ile savaşarak geçirirlerdi. Çağdaş insan, amaç ve yöntemleriyle on üçüncü yüzyıl insanından ayrılıyor. Demokrasi boyun eğme yerine işbirliğini, saygı yerine yığın içgüdüsünü getirmiştir. Sürü içgüdüsünün en çok etkilediği topluluk ulustur; önceleri Hıristiyanlık örgütünün evrensel oluşu bunu önemsiz kılardı. Bu arada propaganda zorlayıcılıktan çok inandırıcı olmayı başarmış, işe, genç yaşlarda uygun duygular aşılayarak başlamayı öğrenmiştir. Kilise müziği, okul şarkıları ve bayrak, çocuğa yaptığı etkilerle yetişkin insanın güçlü duyguları anında göstereceği davranışları belgiler. Bu etkilere karşı sağduyu gücsüz kalır.

Siyasal anlayışların ilk yaşlardaki eğitim üzerine etkisi açıkça görülmez; ve genellikle eğitimci de bunu anlayamaz. Bu nedenle, şimdilik davranış eğitimini ele almak, daha sonraki bölümlerde toplumsal düzen üzerinde durmak istiyorum.

Bir çocukta ya da hayvanda belirli bir davranış biçimi geliştirmek için kullanılabilecek iki ayrı yöntem var. Ödül ve cezalarla çocuğun ya da hayvanın bazı davranışlarda bulunmasını, ya da kaçınmasını sağlayabiliriz. Ya da, onlarda istenilen davranışlara götürecek duygular geliştirmek isteyebiliriz.

Ödül ve cezaların uygun olarak verilmesi ile, gözle görülen davranışların büyük bölümü denetlenebilir.

Genellikle gerekli ödül ve cezalar ancak övme ya da yerme biçiminde olur. Bu yöntemle aslında çekingen olan çocuklar yürekli olmayı, acılara karşı duygulu olanlar onlara bir stoacı gibi dayanmayı öğrenebilirler. İlk yaşlarda çocuklar güzel davranışlara zorlanmamışlarsa, bunu gençlikte kaş çatma gibi küçük cezalar yardımıyle kolayca öğrenirler. Güzel davranışlar denen şeyi, onun etkisinde kalan herkes öğrenebilir; çünkü ona uymayanlar hakkında iyi düşünülmez. Çocuklara, topluluğun hoşnutsuzluğunu uyandırmanın en korkunç şey olduğu öğretilir; böyleleri, sonraları, budalaların gözünde küçük düşmektense, nedenlerini anlamadıkları savaş alanında ölmeyi yeğ tutarlar. İngiliz halk okullarında bu düzen yetkinliğe eriştirilmiş, zekâ kısırlaştırılıp topluluk karşısında yaltaklanır duruma

getirilmiştir. Bunun adına da bir çocuğa erkeklik ve mertlik kazandırmak diyorlar.

Bu nedenle, toplumsal bir baskı olarak, davranışçı yöntem çok güçlü ve başarılı oluyor. İnsanların genel olarak gösterecekleri davranışlardan çok ayrı biçimde davranmalarına yol açıyor; gözle görülen davranışlarında büyük bir benzerlik sağlayabiliyor. Bununla birlikte bu yöntemin de sınırlamaları var.

Psikolojiyi anlayanlar bu sınırlamaları çok önce sezmişlerdi. Ama bunları bilimsel yönden ilk ortaya atan Freud olmuştur. Bizi ilgilendiren yönü ile, psikanalizin ana buluşu şudur: davranışçı yöntem bir içtepinin eylem halinde ortaya çıkmasını engellerse bu içtepi ölmez, ama içe döner ve öğretimin yasaklamadığı yeni bir çıkış yolu bulur. Genellikle bu yeni çıkış yolu engellenen yoldan daha zararlıdır. Zaten bu dönüş duygusal hayatı bozar ve gücün yararsız şekilde harcanmasına yol açar. Bu nedenle duygulara davranıştan daha çok önem verilmelidir. Kişiliğin geliştirilmesinde öğretimin yeterli olduğunu savunanlar duygulara gereken önemi vermiyorlar.

Bundan başka, ödül ve ceza yönteminin, kendi açısından bile işe yaramadığı bazı alışkanlıklar vardır. Bunlardan biri yatağı ıslatmaktır. Bu, genellikle durması gereken yaştan sonra da sürerse, ceza bu huyun ancak inatla sürmesine yol açar. Bu gerçek, psikologlarca uzun zamandan beri bilinmektedir; ama öğretmenler bunu bilmiyorlar. Böyle

alışkanlıkları olan çocukları yıllarca cezalandırıyor, cezanın durumu iyileştirmediğini görmüyorlar. Bu alışkanlığın nedeni, kökleri çok derinde olan bilinçsiz bir psikolojik rahatsızlıktır; giderilmeden önce yüzeye çıkarılmalıdır.

Aynı psikolojik işleyiş, anlaşılması bunun kadar kolay olmayan başka birçok durumlarda da vardır. Kesin sinir bozukluklarında bu durum şimdi iyice anlaşılmıştır. Örneğin, çocuklar arasında kleptomaniye çok raslanır, bu da, başka hırsızlıklar gibi ceza ile önlenemez. Psikolojik nedenler anlaşılmalı ve ortadan kaldırılmalıdır. Daha az anlaşılan bir konu, hepimizin, az veya çok, kökleri duygusal olan sinir bozukluklarının acısını çekiyor olmamızdır. Bir insan çağdaşları kadar akıllı ise, onun deli olmadığı kabul edilir. Oysa, orta bir insanın kanı ve eylemlerini belgileyen nedenler genellikle aklın alacağı nitelikte değildir. Öyle ki, gerçekten akıllı bir dünyada bu insanlar deli sayılırdı. Toplumsal olmayan duygulara dokunmayan yöntemlerle iyi toplumsal davranışlar yaratmak tehlikelidir. Bu duygular yaşadığı sürece, açığa vurulmaları önlenirse güçlenir, gaddarlık içtepileri yaratırlar. Bu içtepiler, sonunda dayanılmaz hale gelir. İstemi zayıf bir insanda insan öldürme, ya da toplumsal cezalar gerektiren başka bir davranışla açığa çıkarlar. İstemi güçlü olan kişide daha kötü biçimlere girerler. Böylesi, evde bir diktatör, iş hayatında insafsız, siyasette savaşçı ve toplumsal ahlâkında işkenceci olabilir. Kişilikleri aynı şekilde kusurlu o-

lan başka insanlar bu niteliklerinden dolayı ona hayranlık duyarlar. Yeteneklerine ve koşullara göre, bir kent, ulus ya da bir çağa nefret ve sefaleti yaydıktan sonra, herkesçe sayılan bir kişi olarak ölür. Bu nedenle kişinin insanlığın mutluluğuna katkıda bulunabilmesi için, içinde kötü duygular olan doğru davranışlar yetmez. İyi davranışın ölçüsü insanlığın mutluluğunu arttırmak ise, kişinin eğitiminde daha büyük şeyler amaç güdülmelidir.

Bu düşünceler ve çocukların duyguluca gözlenmesi, kişiliğin eğitilmesinde davranışçı yöntemin yeterli olmadığını, ayrı bir yöntemle bütünlenmesi gerektiğini gösterir.

Çocukların tecrübeleri gösteriyor ki, istenilen duyguların yaygın, istenilmeyen duyguların az olacağı bir ortam sağlanmakla, çocukların yalnız dış davranışları değil, duyguları da etkilenebilir. Bazı çocuklar (ve bazı yetişkinler) şen olur, bazıları huysuz. Bazıları buldukları zevklerle hoşnut olurlar, bazıları gönüllerinin çektiğini bulmadan avunmazlar. Bazıları, karşıt kanıtlar yoksa, insanların çoğuna dostça ve güvenle bakar; bazıları herkesten şüphelenir. İnsanlar zamanla ürekliklerini ve kinlerini azçok gizlemeyi öğrenseler bile, çocukta etken durumda olan duygusal eğilim genellikle yetişkinlikte de sürer. Bu nedenle çocukların hem çocuklukta hem de yetişkinlikte mutsuzluk, başarısızlık ve kötülüğe iteleyen duygusal eğilimler değil, kişiyi mutlu, başarılı ve yararlı kılan duygusal eğilimler edinmeleri çok önemlidir. Hiç şüphe yok ki, psiko-

loji istenilen duyguları geliştirecek bir ortamı gösterebilecek güçtedir; ve zaten akıllıca sevgiler bilim olmadan da doğru sonuca varır. Bir yöntem doğru olarak kullanıldığında karakter üzerindeki etkisi, ödül ve cezalarla sağlanabilecek etkiden daha köklü ve doyurucu olur.

Bir çocuk için uygun duygusal çevre sorunu ince bir konudur ve çocuğun yaşına göre değişir. Gittikçe azalan bir ölçüde olsa, bütün çocukluk boyunca güvenlik duygusu gereksinir. Bunun için sevecenlik ve hoşa giden bir yaşama düzeni ana ihtiyaçlardır. Yetişkinlerle ilişkiler oyun ve bedensel kolaylık biçiminde olmalı, duygusal yönden okşayıcı olmamalıdır. En başta yapma, bulma, kafa uğraşları ve sanat yönlerinde kendiliğinden işe girişme olanakları bulunmalıdır. Çocuğun birbirine karşı olan iki ihtiyacı vardır: güvenlik ve özgürlük. Zamanla özgürlük ilkinin yerine gelişir. Yetişkinin gösterdiği sevgi, güvenlik duygusu verecek biçimde olmalı; çocuğun özgürlüğünü sınırlamamalı, çocukta derin bir duygusal karşılık uyandırmamalıdır. Çocukluğun temel bir ihtiyacı olan oyuna yalnız başka çocuklar değil, ana-baba da katılmalıdır. Oyun ana-babalarla çocuklar arasında iyi ilişkiler için çok gereklidir.

Bugünün koşulları içinde güvenlik altına alınması en zor olan şey özgürlüktür. Salt özgürlüğün savunucusu değilim; bunun nedenlerini önceki bölümde ele almıştım. Ama çoğu yetişkinin çekilmez bulduğu bazı özgürlük biçimlerini savunuyorum.

Yetişkinlere karşı zorlanmış bir saygı olmamalı, isterlerse çocuklar onlara budala olduklarını söyleyebilmelidir. Çocukların düşündüklerini açıkça söylemelerini yasaklamakla, budala olduğumuzu düşünmelerini önleyemeyiz. Gerçekte, düşündüklerini söyleyemezlerse bizim için daha kötü düşünürler. Çocukların sövmesi yasaklanmamalıdır; sövmenin iyi olduğu için değil, ama sövüp sövmemenin önemli olmadığını düşünmeleri için. Çünkü bu doğru bir önermedir. Cinsel yasakların etkisinde olmamalı, konuşmaları yasakçı yetişkinlere çirkin geliyor diye susturulmamalıdırlar. Eğer din, siyaset, ya da ahlâk konularında kanılarını söylerlerse kendileri ile tartışılabilir. Ancak, bu tartışmalar gerçekçi olmalı, dogmatik değil. Yetişkinler onlara düşünüş yolları gösterebilirler, ama kendi vardıkları sonuçları zorla kabul ettirmemelidirler.

Böyle koşullar içinde çocuklar korkusuz ve kökten mutlu olarak yetişirler; isteklerin engellenmesinden ya da yapmacık bir sevgi ortamından doğan öfke ve incinmeyi duymazlar. Zekâları köreltilmez, insan ilişkileri konusundaki görüşlerinde hoşnut olmaktan gelen bir sevecenlik olur. İnsanları böyle duygularla donatılmış bir dünyada, bizimki gibi savaşlar, baskılar, ekonomik haksızlıklar ve asılsız törel kurallarla dolu, özgür konuşma ve araştırmadan korkan bir toplumsal düzen kısa zamanda son bulurdu. Bu kötülüklere göz yumulması düşünce korkaklığına ve özgürlüğün yokluğundan doğan kötü

duygulara bağlıdır. Karakterin doğuştan gelen niteliklerini küçümseyen Dr. Watson, bebeklerin ellerinin kollarının tutulmasına karşı gösterdikleri öfkenin öğrenilmemiş tepkilerden biri olduğunu yine de kabul eder. Bu içgüdüsel duygu, özgürlük tutkusunun temelidir. Söz özgürlüğüne karşı yasa ve yasaklarla dili, sansürle kalemi, kıskançlığı sevecenlikten daha iyi sayan bir ahlâkla sevgileri bağlanan; çocukluğu davranış kuralları içinde, gençliği katı bir gelenekçilikle geçen insan, kendisini engelleyen dünyaya karşı öfke duyacaktır. Bu öfke, elleri kolları bağlanan çocuğun duyduğu öfkenin aynıdır. Böyle insan yıkıcılığa döner; yaratılışına ve koşullara göre bir ihtilâlci, bir savaş yandaşı ya da işkenceci bir törebilimci olur. Daha iyi bir dünya yaratacak insanlar yetiştirmek bir duygusal psikoloji sorunudur; bu, özgür düşünceli, mutluluğa eğilimli insanlar yetiştirmek sorunudur. Bu sorun bilimin gücü dışında değildir. Yokluğunu duyduğumuz şey güç değil, istemdir.

BÖLÜM V

EV VE OKUL

Locke ve Rousseau'nun yapıtlarında çocuğun tümüyle evde eğitilmesi gerektiği görüşü ileri sürülmüştür. İskender, Hannibal ve John Stuart Mill böyle yetiştirilmişti. Oysa, bugün bu düşüncelerin modası geçmiştir. Bu yalnız zenginler için mümkündür; dolayısıyle tartışılması gerekmez. Ama evle okul arasında bulunması gereken oran ve çocukların hangi yaşta okula başlamaları gerektiği tartışılabilecek konulardır.

Çoğu Avrupa devletlerinin ücretli işçilerin çocukları konusunda benimsedikleri görüş, altı yaşından on üç ya da on dört yaşlarına dek gündüz okullarına gitmeleridir. Daha yetenekli işçi çocuklarının belirli bir yüzdesinin o yaştan sonra da öğrenimlerini burslar yardımıyle sürdürmeleri sağlanır. Oysa, zengin çocukları bunu zaten yaparlar. Gerekli giderlerin doğurduğu zorluklar dışında, herkesin öğreniminin hangi yaşa dek sürmesi gerektiği konusunda hiçbir düşünce birliği yoktur. Gündüzlü mü, yoksa yatılı okulların mı daha iyi olduğu konusunda da öyle. Yaygın olan kanı şudur ki, "iyi ev" denilen bir şey vardır ve bütün yatılı okullardan daha iyidir; ama yüzdesi kesinlikle belli olmayan bazı

evler bu anlamda "iyi" değildir. Bence bu zor bir sorundur, çünkü her iki yanda güçlü kanıtlar var. Gerçekte bu sorun iki yanlıdır. 1. Okul hangi yaşta başlamalı? 2. Okul gündüzlü mü, yatılı mı olmalı? Bu soruları sırayla ele alalım.

Okul hangi yaşta başlamalı? Bunun cevabı eve, evin törel ve psikolojik niteliğinden çok, yerine bağlıdır. Bir çiftlikte yaşayan çocuk, okul öğretiminin gerekli olduğu yaşa kadar, zamanını yararlıca harcayabilir. Çevrede gezer, hayvanlara bakar, harmanı ve çift sürülüşünü izler. Oysa, anababası sıkışık apartmanlarda yaşayan çocuk için sorun değişiktir. Ona göre okul, özgürlüğe kavuşmayı sağladığı için iyidir. Bu, hareket özgürlüğü, gürültü etme özgürlüğü, arkadaş edinme özgürlüğüdür. Okul denildiğinde, belirli derslerle öğretim yapan yer anladıklarından, ana okullarına karşı olan doktorlara rasladım. İyi bir ana okulunda, ancak çocukları eğlendirmek için gerekli olan öğretim vardır. Ana okulu çocukları zorlamaz, ama küçük evlerde kaçınılmaz olan denetleme ve karışmalardan onları kurtarır.

Ana-babaları zengin olmayan kentli çocukların evde giderilemeyecek olan bedensel ve psikolojik ihtiyaçları vardır. Bunların ilki ışık ve havadır. Margaret McMillan, kendi ana okuluna gelen çocukların büyük bir yüzdesinde raşitizm olduğunu, açık havada bulunmakla çoğunun iyileştiğini görmüştür. İkinci ihtiyaç, uygun besindir. Bu pahalı değildir, evde de sağlanacağı düşünülebilir. Ama

uygulamada, bilgisizlikten ve mutfak alışkanlıklarından dolayı mümkün olmaz. Üçüncü ihtiyaç koşup oynayacak bir yerdir. Çok yoksul çocuklar bu ihtiyaçlarını sokakta giderirler, ama bu ötekilere yasaktır. Zaten sokak en iyi oyun alanı değildir. Dördüncü ihtiyaç gürültüdür. Bir çocuğun gürültü etmesini yasaklamak gaddarlıktır, ama çoğu evlerde birkaç gürültücü çocuk yetişkinler için hayatı çekilmez hale getirebilir. Beşinci ihtiyaç, aynı yaşta başka çocukların arkadaşlığıdır. Bu, ikinci yaşın sonlarında başlar ve hızla artar. Altıncı ihtiyaç ana-babaların ilgilerinden kurtulmaktır. Bu, hali vakti yerinde olanlar için daha önemlidir. Yoksul sınıflarda anneler genellikle işleriyle uğraştıklarından, çocuklarını orta sınıf anneleri gibi sürekli gözetleyemez, böylece onlar kadar zarar vermezler. Çocukların sürekli gözlenmesi, akıllıca ve iyi niyetle de olsa, iyi değildir. Yedinci ihtiyaç, uygun eğlenceler sağlayan güvenli bir ortamdır; taş basamaklar, keskin köşeler, değerli kırılacak eşya v.b. bulunmamalıdır. Altı yaşına değin bu ihtiyaçlardan yoksun olan çocuk hastalıklı, çekingen ve sinirli olur.

Büyük kentlerde küçük çocukların bakımı sorunu, Viyana belediyesi dışında, hiçbir modern devletin henüz uyanmadığı bir sorundur. Bu, çoğunlukla bir mimarlık sorunudur. Kentlerin yoksul bölümlerinde bir avlunun üç yanına apartmanlar yapılmalı, güneye bakan yan açık bırakılmalıdır. Orta yer çocuklara ayrılmalı, çocuklar orada oynama-

lı ve göz altında yemek yemeli, uyumak için ana-babalarına dönmelidirler. Bu, anneleri sıkıntıdan kurtarır, çocuklar için de çok yararlı olur. Ama şimdi ayrı evlerin bireyciliği, özellikle bireyciliğin mimarlığı en çok etkilediği İngiltere'de, bunu engelliyor.

Kanımca zenginler, çocuklarının böyle ortak oyun alanlarının zevklerini paylaşmalarına izin vermezler. Oysa, günün büyük bölümünde özgür olabilmek, yoksullar için olduğu kadar zengin çocukları için de önemlidir. Bir kent evi ne kadar iyi olursa olsun, çocuğun zihin ve bedence gelişimi için gerekli olan her şeyi sağlayamaz. Çok para ödenerek toplumsal yönden bir ayrılık sağlanabilir, ama ana okulu her sınıfın çocukları için gereklidir.

Buraya değin okul öncesi çağı denilen yılları ele aldık. Çocuklar büyüdükçe, yatılı okulları destekleyen kanıtlar da güçlenir. En güçlü tartışma, yatılı okulların kentlerden uzak en iyi çevrelerde bulunabileceği, oysa çoğu çocuk için, gündüzlü okulların kentlerde olması zorunluluğudur. Başka bir görüşe göre, çocuk genellikle evde sinir gerginliklerinin etkisindedir; bu bütün evler için olmasa bile, çoğu için doğrudur. Ana-babalar kavga edebilir; anne aşırı endişeli, baba kaba olabilir. Kardeşlerden birisi daha fazla sevilebilir; bu ötekileri kıskançlığa iteler. Anne ya da baba gereksiz bir sevgi gösterebilir. Genellikle ev, herhangi bir yönde, gerektiğinden çok duygusal oluyor. Çocuklar, fazla aşırı duyguları olmayan eğlenceleri ve uğraşıları olan sakin bir ha-

yata ihtiyaç duyarlar. Bütün bunlara karşı, uygun ölçüde ana-baba sevgisinin çocuk için iyi olduğu kabul edilmelidir. Bu sevgi ona güvenlik duygusu verir, bir insan olarak değerini anlatır. Bu karşıt düşünüşler arasında dengeli bir yol tutmak kolay değildir.

Ev ve okul sorunu, soyut olarak tartışılması zor bir sorundur. İdeal evler gerçek okullarla karşılaştırılırsa denge bir yana, ideal okullar gerçek evlerle karşılaştırılırsa öbür yana bozulur. En iyi okulun en iyi evden - hiç değilse en iyi kent evinden - daha iyi olduğundan şüphe etmiyorum. Çünkü okul daha çok ışık ve hava, daha büyük hareket özgürlüğü ve yaşıtlarla daha çok arkadaşlık sağlar. Çoğu ana-babalar çocuklarını severler, bu da onlara verdikleri zararı azaltır. Oysa eğitim yetkilileri çocuklara karşı sevgi duymazlar; en iyi durumlarda, kamu yararı için çalışırlar. Amaç çocuklar değil, bütün bir toplumdur. En kötü durumda ise, bunlar çıkarları için dövüşen siyaset adamlarıdır. Bugün, gencin düşünüşünün oluşumunda ev önemli bir etki yapar. Bu, tümüyle iyi bir etki değildir, ama çocuklar yalnız devletin elinde olsaydı, devletin etkisi daha kötü olabilirdi. Ev, çocukların sevgi görmesini, kendilerinin önemli küçük bir toplumda bulunmalarını sağlar. Her iki cinsten insanlarla ilişkileri ve yetişkin hayatının türlü işlerini çocuklar evde görebilir. Bu yönüyle ev, okulun yapmacık basitliğini giderici bir etki yapar.

Evin başka bir değeri, bireyler arasındaki ay-

rılığı sürdürebilmesidir. Hepimiz birbirimize benzersek devlet memurları ve istatistikçiler için kolaylık olurdu. Ama bu hiç ilginç olmazdı ve ilerleyemeyen bir toplum yaratırdı. Bugün evler arasındaki ayrılıklar, bireyler arasındaki ayrılıkları daha belirli duruma getiriyor. Aşırı ayrılıklar toplumsal dayanışmayı engeller; ama en iyi iş bölümü için bazı ayrılıklar gereklidir. Bir orkestra ayrı yeteneklerde, bir ölçüye kadar da ayrı zevklerde, kişiler ister. Herkes ille de trombon çalmak isterse orkestra müziği mümkün olmazdı. Aynı şekilde, toplumsal işbirliği de zevk ve yeteneklerde ayrılıklar gerektirir. Çocuklar ayrı ana-babaların etkisinde kaldığı zaman bu ayrılıklar daha çok, aynı etkilerde kaldıklarında daha az görülür. Bence bu, Eflâtun'un bütün çocukların devletçe yetiştirilmesi öğretisine karşı önemli bir kanıttır.

Bugün dünyada, aileden başka, gençlerle ilgilenen iki kurum var. Devlet bunlardan ancak birisi, öbürü de Hıristiyanlık örgütleridir. İngiltere'de işçi çocuklarının üçte ikisi devletçe eğitilir; geri kalanlar ayrı din örgütleri arasında paylaşılmıştır. Bunların başında Anglikan ve Roma Katolik Kiliseleri gelir. Zengin çocukları çoğunlukla bir Anglikan ortamında eğitilir. "En iyi" kız okullarının çoğu Anglo-Katoliktir; üst ve orta sınıfların eğitiminde dinin etkisi gittikçe artmaktadır.

Bugünkü yapıları ile hem din örgütünün hem de devletin eğitim düzeninde olumsuz etkileri var. Bu kusurlar gelecek bölümlerde uzun boylu ele alınacaktır. Şimdilik şunu söylemekle yetineceğim: din

örgütü ve devlet, bir kimsenin inanamıyacağı bazı önermelerin ve ancak sevecenliği dogmalarla yasaklanmış bir kimsenin benimseyebileceği zalimce bir ahlâkın kabul edilmesini ister. Şunlar, bu inanılmayacak önermelere örnek olabilir: Roma Katolik Kilisesi, rahibin lâtince konuşarak bir ekmek parçasını İsa'nın Bedeni ve Kanı haline getirebileceğini; İngiltere Devleti, egemenliği altında bulunan uluslar için İmparatorluğun bir nimet olduğunu öne sürer. Gençleri böyle önermelere inandırmak için onların budala olarak kalmalarını, belirli yönlerde sağduyularını kullanmamalarını sağlamak gerekir. Zalimce bir ahlâka örnekler şunlardır: Roma Katolik Kilisesinin yasalarına göre, bir kadın frengili bir erkekten gebe kalırsa, doğuma engel olmaması gerekir. Böylece frengili bir çocuk doğacak, sefalet içinde birkaç yıl dünyada yaşadıktan sonra (eğer ana-babası Katolik değilse) sonsuzluğa kadar cehennemde kalacaktır. İngiltere Devletine göre her İngilizin görevi, Westminster'de bir bölük yaşlı kibarın buyruğu ile, İngiliz olmayanları öldürmektir. Bu örnekler Hıristiyan örgütün ve devletin, zekânın ve erdemin amansız düşmanları olduğunu göstermeğe yeterlidir.

Bu nedenle, yerini neyin alacağını bilmeden eğitimde ailenin etkisini azaltmak tehlikelidir. Tanrıbilimden özgür bir dünya devletinde ev gençler için daha az değerli olabilir; ana-baba etkisinin kaldırılması ile gençler, ortalama olarak, hem daha mutlu hem de daha akıllı olabilirler. Fakat bugün, Rusya dışında bütün ülkelerde, bütün ilerlemeler ancak

din örgütüne ve devlete karşı kazanılabilir. Bunların kişi düşünüşü üzerindeki etkisini artıran her şey tehlikeli sayılmalıdır.

Çocukların ana-babalarından ayrılmaları ve devletçe yetiştirilmeleri sorunu yalnız çocuklar yönünden değil, ana-babalar yönünden de düşünülmelidir. Ana-baba olma duygusu kadınların olduğu kadar erkeklerin de davranışları üzerinde güçlü bir etki yapar. Bu duygular ortadan kalkarsa erkeklerin ve kadınların nasıl olacağını kestirebilmek için elimizde yeterli bilgi yok, ama çok değişecekleri düşünülebilir. Belki kadınlar bu koşullarda çocuk istemeyecekler, çocuk doğurma halk hizmeti olarak seçilen paralı bir meslek olacak. Belki de erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkiler önemini yitirecek, ciddi evlilik ilişkilerine çok az raslanacak. Erkekler de daha az çalışabilir, çünkü bugün orta yaşlarda çoğu erkeği çalışmaya iteleyen şey ailenin geçimini sağlamak isteğidir. Hayat sigortaları için yapılan ağır ödemeler bunu tanıtlar; erkeklerin öldükten sonra ailelerinin başına gelecekleri düşündüklerini gösterir. Ailenin olmadığı bir dünyada insanların ölümlerinden sonra olacak şeylerle ilgilenecekleri şüphe götürür. Toplum üzerine bir kötürümlük havası çökebilir; ana arısı ölen bir kovanda olduğu gibi. Bu yalnız deneylerle anlaşılabilir, oysa böyle bir deneme yoktur.

Bununla birlikte, başka yönden de söylenecek çok şey var. Zorbalığa giden bütün edinici duygular tehlikelidir; ana-babaların çocuklara karşı duyguları da böyledir. Bu duygular son derece bireyci ve

yarışçıdır. Çocukları yokken kamu iyiliği ile ilgilenen birçok erkek, baba olur olmaz kendilerini yalnız ailelerine verirler. Özel mala karşı tutku aile ile bağıntılıdır. Eflâtun'dan başlayarak komünistler ekonomik düzenlerinin çocuklarda bu tutkunun olmaması gerektirdiğini düşünmekte haklıdırlar.

Ana-baba olma duygusunun, ya da seçkin kişilerin, beğenilen ve yararlı yönleri bir okuldaki çocuklara, ya da bütün çocuklara geçirilebilir. Mümkün olsaydı, törel yönden kesin bir ilerleme olurdu bu. Ana-baba olma duygusunun, özverinin (fedakârlığın) ana kaynağı olduğuna inanıyorum. Birçok çocuksuz kadınlar herkese yöneltilen özverinin ne kadar değerli bir şey olduğunu göstermişlerdir. Biyolojik ana-babalık ile bağıntılı olduğu zaman bu duyguda zorbalığa giden bir edinicilik vardır. Özveri bu kusurlardan kurtarılsa, dünya, hırçınlığını yitirir, insanlar tüm insanlığın iyiliğini istemeğe başlardı. Bütün bunlar varsayımlardır, ama akılda tutulmalıdır.

Ev ve okul sorunu, temel konuları karıştırmadan, sağduyu yardımı ile bir noktaya kadar çözümlenebilecek bir sorundur. Ama bu noktadan öte geçersek, insan psikolojisi konusunda bilgisizliğimiz karşımıza çıkar. Duygularımızın ne kadarının içgüdüsel olduğunu, bugünkünden ayrı bir amaç için eğitilirlerse bu duyguların ne derece etkili olacağını bilmiyoruz. Umarız ki, zamanla Rusya bu sorunları daha iyi anlayabilmemizi sağlayacak bilgiler toplayacaktır. O zamana dek mümkün olan tek bilimsel tutum, yargılarımızı ertelemektir.

BÖLÜM VI

SOYLULAR, DEMOKRATLAR VE MEMURLAR

Devletin doğuşundan bugüne dek aile ve Devlet birbirine karşı güçler olmuşlardır. Yalnız kral ailesinde bu gücler duygusal yönden uyuşabilirdi. Bunun sonucu, ulus büyük bir aile olarak görülmeğe başlandı; hükümdar bu ailenin başıydı. Bu görüş Çin, Japonya, Meksika ve Peru'da, ve kutsal krallık kavramının güclü olduğu daha başka yerlerde çok yaygındı. Böylece güclü bir devlet kurulabilirdi. İnsanları devlete bağlayan bu duygu, aile başkanına tapınma ve ona karşı saygının karışımıydı. Kişisel olmayan devleti Yunanlılar ve Romalılar - özellikle Romalılar - yarattılar. İhtiyar Brutus oğullarını halkın iyiliği için feda etti. Bu, adına kamu ruhu denebilecek bir inancı gösteriyor. Doğuda bu din oldukça yeni ve Avrupa etkilerinin bir sonucudur. Konfüçyüs özellike oğulluk görevlerini yasalardan üstün saymış, suçlu babasını adalete teslim eden oğulu kınamıştır. Japonya'da bugün bile yurtseverliğin aile başkanın bağlılık niteliği vardır. Akılcılığın etkisinde bu duygu yok olduğu zaman, ki bu olacaktır, Japon devletinin varlığını sürdürebileceği şüphelidir; yerini Rus biçimi bir yöne-

tim alabilir. Çin'de, eski aile duygusunun yerine modern bir yurtseverlik getirmek için sürekli bir çaba olmuştur. Bu çabalar Kuo Min Tang partisi ile Sun Yat-sen'e duyulan dinsel ölçüde bir saygı çerçevesinde toplandı. İngilizlere duyulan nefret yardımıyle Hindistan'da yeni bir yurtseverlik doğuyor. Ama Roma geleneğinden yoksun oldukları için bütün bu ülkelerde bizim düşündüğümüz anlamda bir yurtseverlik yine de yabancı kalıyor.

Modern çağlarda, Roma duygusuna en çok yaklaşan duygular İngiliz yüksek sınıflarında görülmüştür. Fransız İhtilâli'ne kadar, diğer yerlerde devlet hükümdarının kişiliğinde görülürdü. İngiltere'de I. Charles'in öldürülmesinden sonra, insanların zihninde devlet ve hükümdarlık kesinlikle ayrılmıştır. Gerçekte 1688'den 1832'ye dek İngiltere bir soylular cumhuriyeti idi. Yönetici ailelerde kamu işlerine karşı içgüdüsel bir anlama yeteneği vardı. Roma'nın en büyük günlerinde Romalılarda bu yetenek görülmüştür. İngiltere'de ya da Roma'da, soyluların kendi çıkarlarını gözetmediklerini söylemek istemiyorum. Cumhuriyetçilik erdemlerinin örneği olan genç Brutus bir belediyeye yüzde 60 faizle ödünç para verdi; faizi ödeyemedikleri zaman onları yakalamak için özel bir ordu kiraladı. On sekizinci yüzyıl İngiliz soyluları Kapama Kanunu (Enclosure Acts) yardımıyle halkın haklarını ellerinden almak için Lordlar ve Avam Kamarası üzerindeki etkilerini kullandılar. Bununla birlikte, her iki durumda da yönetici sınıflar için devlet kişi-

sel bir ilgi idi. Günümüzün geniş demokrasilerinde bu mümkün değil.

Her toplumsal düzenin uygun bir eğitim aracı vardır. İngiliz oligarşisinde, bu, halk okulları idi; en başta Eton, daha az önemli olanlar Harrow, Winchester ve Rugby idi. Yasalarda büyük değişiklikler oldu. Fakat bu okulların çalışmaları yardımıyle on sekizinci yüzyıl soylularının düşünüşü, aynı zamanda on dokuzuncu yüzyıl boyunca siyasal gücü ellerinde tutanların düşünüşü olarak kaldı. Halk okulları bugün de yaşamaktadır; zengin İngilizlere göre bu okullar geleneğimizin en iyi yönlerini yaşatmakta. Bu nedenle bu okulların ulusal yaşamımıza yaptıkları katkıyı tartışmamız gerekiyor.

Hazırlık okulu ve halk okulu yönteminin en önemli yanı, erken yaşta çocuğu evden ve kadın etkisinden uzaklaştırmasıdır. Çocuk, yaşlı çocukların kötü davranışları ve yaşıtlarının düşmanlıkları ile başbaşa bırakılır. Çocukluktan beri süregelen sevecenlik ve anne ilgisine karşı isteğini gizlemek zorundadır. Tümüyle baskı altına alamadığı duyguları ise ancak öteki çocuklar üzerine yöneltilir. Önceleri oldukça mutsuz olur. Fakat duygu ve zekâ yönlerinden ortanın üstünde değilse zamanla bir zırh giymeyi, duygusuz görünmeyi öğrenir. Okul hayatında bütün amaçlar bir yana, güçlü ve şanslı olmayı erek güder. Eğer atletizmde iyi ise, kamu gözünde oldukça önemli bir yer kazanmadıkça bir daha tadamayacağı bir saygı görür. Okuldaki son yıllarında kendinden küçük olanlardan gördüğü saygı

ve onlar üzerindeki yetkisi ona başlangıçtaki mutsuzluğunu unutturur. Kırk yaşlarına geldiğinde okul yıllarının hayatının en mutlu çağı olduğunu düşünür. Oysa bu mutluluk kullandığı önemsiz yetkiden ve önemsiz değerlerinden ötürü beğenilmesinden gelmiştir. İçgüdüsel olarak sonraki hayatında da buna benzer hazlar için olanaklar arar. Yönetebileceği ve kendisini Tanrı gibi görecek insanlar ister. Bunun için uygar olmayan, ya da uygar olmadığına inandığı insanlar arasına gider. Bir imparatorluk kurucusu, kültür öncüsü, görevi karanlık yerlere Batı'nın aydınlığını götürmek olan bir kişi olur. Eğer "yerliler" onu okuldaki son günlerinde küçük çocukların gördüğü gözle görürse her şey iyi gider. Sevecen ve iyi yürekli, doğru ve çalışkan olur, yalnızlığa ve zor koşullara bir stoacı gibi katlanır. Zaten bunlar okulun ilk yıllarında katlandıklarından hiç de daha kötü değildir.

Fakat "yerliler" ona hayranlık duymazlarsa bu kadar hoş olmayan bir kişilik gösterir. Vahşilerle ilişkilerinde üstünlüğü, şüphe götürmez yüreklililiğinden ve dayanma gücünden dolayı genellikle başarılı olur. Oysa, Doğunun uygarlıkları gibi yabancı bir uygarlıkla ilişkilerinde acınacak duruma düşerler. Kendilerini halk okulu eğitiminin gözde çiçeği sayanların Doğuda, Doğulu bilgili kişilerle karşı karşıya geldiklerini gördüm; İngiliz olmaktan yüzüm kızardı. Benim yurttaşlarım kırmızı yüzlü, çok içen kişiler olabilir. Çalışma saatlerini başka insanları sömürmekle, boş saatlerini spor ve briçle

harcayabilir, Batı kültüründen tümüyle yoksun olabilir. Bir Doğu kültürü olduğundan bile habersizdirler. Fakat yalnız kendi uygarlığının iyi yönlerini bilmekle kalmayan, aynı zamanda Batı uygarlığının halk okulu insanlarından çok daha fazla şeyler bilen insanlarla ilişkilerinde, bu budalalar asker ihtilâlcilerin küstahlığını sürdürürler; üstünlüklerini savaş gemilerinin silâhları ile göstermekten memnundurlar. Japonlar bu nefret uyandırıcı kabalığa bizim ölçülerimizi benimseyerek cevap verdiler. Doğunun öteki ülkeleri de aynı örneği izliyor. Emperyalizmin aygıtı olarak halk okulları başarısızlığa uğramıştır.

Bu başarısızlığın nedenleri zihinsel ve psikolojiktir. Daha yüzeyde olan zihinsel nedenlerden başlayalım. Halk okullarının ruhunda anlayışa, özellikle bilimsel anlayışa, karşı nefret vardır. Öğretmenler daha çok atletik nitelikleri için seçilirler. Hiç olmazsa görünüşte çok sayıda dinsel, siyasal, toplumsal ve törel davranış kurallarına uymak zorundadırlar. Çocukları sürekli olarak çalışmaya özendirmelidirler ki çocuklar cinsel günahlar için, bu arada düşünmek için, zaman bulamasınlar. Zeki çocuklar arasında kalabilecek zihinsel bağımsızlık izlerini de önlemeleri gerekir. Sonunda iyi biçime öylesine bağlı bir ürün ortaya koyarlar ki, yaşamının sonuna dek önemli bir şey öğrenemez. Bunlar, halk okullarımızın zihinsel eksikliklerinin birkaçıdır. Bu eksikler, halk okullarının zihinsel yönden savunulacak yanı olmayan bir düzeni desteklemek

için hazırlanmış olduğu gerçeğine bağlıdır.

Hazırlık ve halk okullarının psikolojik eksiklikleri genel olarak iki nedene dayanır; kadınların bulunduğu ortamdan çocukların ayrılması ve geleneksel törel kurallar. Küçük erkek çocuklar önceleri annelerin, ablaların ve hattâ dadıların sevgi ve ilgilerini özlerler. Bu koşullarda anneler, gizli sevgi ve bağlılık konuları olurlar. Kadınları küçümsediğini göstermek sertlik sayıldığından bu özleyiş daha gizli ve güçlü olur. Akil baliğ sonra ya istimna yaparlar, ya cinsel sapık olurlar; ya da her ikisini birden yapar, böylece de günah işlediklerine inanırlar. En iyi durumlarda, ancak yaptıklarını gizlerler, çünkü yetkililer her türlü sapıncı öfke ve nefretle karşılarlar. Çoğu kez bu durum, sevgi gösteren fakat cinsel kirlenmeden uzak bir kadın olacak anne kavramını güçlendirir. Böyle duygular mutlu bir evliliği olanaksız kılar, cinsel ilişkilerin mümkün olduğu bir kadına nefret uyandırır. Bu psikolojik çıkmazın sonucu olan mutsuzluk gaddarlığa götürür. Bu durumda mutluluk sağlayabilen tek şey güçlülüktür. Böylece emperyalistin düşünüşü cinsel açlık kompleksleri ile desteklenir.

İngiliz halk okullarının kötülükleri belki de soylular eğitiminden ayrılamayacak durumda değildir, fakat genellikle toplumsal üstünlüğün babadan oğula geçtiği bir sınıf varsa bu biçim kötülükler de bulunur. Böyle sınıf komut verme gücünü amaç güder. Bu nedenle zekâ ve duygulardan çok istemi

geliştirir, istemi güçlendirmek için dünya nimetlerinden vazgeçirici unsurları da eğitimine katar. Zenginliğin etkisi ile geçmişte soylular lüksle yumuşamışlar, ya da liberal düşüncenin gelişmesi ile baş eğici duruma gelmişlerdir. Bu tehlikelere karşı uyanık olmadıkça hiçbir soylu yönetimi varlığını sürdüremez. Bu demektir ki, varlığını sürdürecek bir soylu sınıfın eğitiminde İngiliz halk okullarının hem iyi hem de kötü yönleri gereklidir. Bugün soylu sınıflar çağı geçmiştir. İngiltere onu sürdürmekle, yavrularını kesesinde taşıyan hayvanlar gibi garip bir kalıntı olarak görülecektir. Ayrıntılarındaki bir yanlışlıktan değil, fakat bu nedenle, Eton [1] yüzyıl öncesinde olduğu kadar önemli değildir artık. İnsanları çağdaş dünyadaki yerlerini almaya hazırlayacak eğitim düzeni ne olursa olsun, bu bir soylular düzeni olamaz.

Katıksız bir demokratik eğitimin de en az soylular eğitimi kadar kötü yönleri vardır. Bir duygu olarak demokrasi iki yanlıdır. "Ben senin kadar iyiyim" dediği zaman demokrasi yararlıdır. Fakat "sen benden iyi olamazsın" dediği zaman baskıcıdır, özel yeteneklerin gelişmesine engel olur. Sorun daha doğru olarak ortaya konursa, kişiye saygı duygusu verdiği zaman demokrasi iyidir, topluluğa özel yetenekleri ezme yetkisi verdiği zaman kötü. Bu türlü ezme soylu okullarında vardır elbette. Özel yetenekli çocuklara karşı çok kötü davranılır. Fakat ancak demokraside böyle bir şey hem kuram hem

[1] *Eton, Londra yakınında bir özel okul.*

uygulama durumuna gelir ve okuldan taşıp tüm dünyayı içine alır. İngiliz hayatının en iyi yanlarından biri olan ayrıksınların hoş görülmesi konusu soylulukla bağıntılıdır. Byron ve Shelley toplumdan işkence gördüler, fakat bu demokratik bir toplumda görecekleri kadar değildi. Bundan başka soyluluktan gelen kendine saygı olmasaydı, onlar bu işkenceye öyle dayanamazlardı.

Bununla birlikte demokrasinin eğitime asıl zararı bu değildir. Demokratik duyguların güçlü olduğu Amerika'da, zeki çocuklara gerekli özel hakları verecek eğitim düzeni kurmak zordur. Son zamanlarda bu yönde bir şeyler yapılmıştır. Fakat bunu yapanlar genellikle demokrasiye karşı olanlardır. Bazı çocukların diğerlerinden daha yetenekli olduğu, bunların da mümkün olduğu kadar mutlu ve topluma yararlı olabilmeleri için orta çocuklardan ayrı davranışa gereksinme duydukları bellidir. Soyluluğun yanlışı, bazı kişilerin ötekilerden üstün sayılmasında değil, üstünlüğün babadan oğula geçeceğinin düşünülmesindendir. Demokrasinin yanlışı, bütün üstünlük iddialarına karşı topluluğun öfkesini haklı saymasındadır. Çağdaş dünyada, toplum için gerekli pek çok iş, çoğu insanın sahip olduğundan daha büyük yetenekler ister. Bu işlerin yapılması için üstün yetenekli insanları seçecek yöntemler olmalıdır. Mümkün olduğu kadar üstün niteliklerde olabilmeleri için bunların ilk yaşlarda - sözgelimi, on iki yaşlarında - seçilmeleri, orta çocuklardan daha hızla ilerlemelerinin sağlanması çok istenir. En iyi öğrencilerin ayrılmasının de-

mokrasiye uygun olmadığı duygusu, iyi ham maddenin boşa harcanmasına neden olur. Bu sorunu XII. Bölümde yine ele alacağız. Ancak burada şunu söylemekle yetineceğim. Zorluk doğuran şey demokratik hükümet biçimleri değil, başıboş demokrasi duygusudur. Siyasal yönden Fransa, Amerika kadar demokratiktir. Fakat yetenekliler için ayrı işlem sağlanması hiç de zor değildir. Çünkü zihinsel ve sanatçı değerlere saygı duyulur; yalnız bu değerler büyük bir ün yaptığı zaman değil, aynı zamanda gelişme çağında iken.

Kuram olarak demokrasi, insanların kafasında savaştan önce olduğu kadar etkili değildir, Artık anlaşılmıştır ki, bir endüstri toplumunda gücü tutan kilit noktaları vardır. Buralarda zenginler olmasa bile memurlar bulunacaktır. Bu memurlar uzaktan halkın denetlemesine bağlı olabilirler, fakat birçok yönlerde kendi başlarına önemli kararlar alabilecek yetkidedirler. Böylece aristokrasi ve zenginler iktidarına karşı tek yol olarak hükümetin memurlarca yönetildiği bir düzene geliyorum. Haksızlıkları önlemek için mümkün olan her şey yapılmış bile olsa, güç yine de eşit olarak dağıtılamaz, çünkü bu mümkün olamaz, Fakat güç, onu kullanmağa en uygun olanlara verilecektir. Ancak bu, zenginlerin ve krallarınki gibi sorumsuz bir güç olmaz; bu, demokrasinin denetlemesine bağlı olacak bir güctür. Bu biçim gücü akıllıca kullanacak insanlar demokratik ve soyluluk eğitimlerinin sağladıklarından ayrı niteliklere gereksinme duyarlar. Demokratik olmayan yön, bu insanların yetenek ve

bilgi bakımından ortanın üstünde olmalarıdır. Soya bağlı olmayan yönü, tuttukları yerin babalarının toplumdaki yerine değil, kendi kişisel değerlerine bağlı oluşudur. Saltık bir gücleri olmadığından, üstün komuta yeteneğine gereksinme duymazlar. Gerekli olan, sağlam sonuçlara varma ve kafaca kendilerinden biraz aşağı olanlara niçin bu sonuçlara vardıkları konusunda nedenler gösterme yeteneğidir.

Görüldüğü gibi, toplumlar örgensel yönde geliştikçe - bu da yeni buluşların ve tekniğin bir etkisidir - memurların önemi sürekli olarak artıyor. Bu nedenle, memur olacakları doğru olarak eğitmek bilimsel devlet için çok önemlidir. Bu eğitimcilerle eğitim görevlilerin çocuklarda doğal zekâya ve bunu gösterecek yöntemlere saygı duymasını gerektirir. Zeki çocuklar için özel sınıflar kurulmalı, bunlara geniş bir görüş ve uzman bilgisi verecek ders programları hazırlanmalıdır. Yararlı bilginin kültür veremeyeceğini, kültürün de yararlı olamıyacağını düşünme yönünde bir eğilim var. Bence bu bir yanılgıdır. Pelepones savaşını bilmenin kültür; Rus ihtilâli konusundaki bilgilerin bayağı olduğu öne sürülür. Böyle görüşler hem yararlı bilgilerin edinilmesine, hem de sağlam kültüre engel olurlar. Sağlam kültür geniş ve evrensel olmalıdır. Oysa bilgiç taslakları onu bu niteliklerden yoksun bırakıyorlar.

Devlet memurlarının eğitimi özel bir tip yurttaş eğitimi olacaktır. Bazı geleneksel bilgilere özel değer verilip, eğitimcilerin sahip olmadığı için öteki

bilgiler önemsiz sayıldıkça, bu sağlam bir eğitim olamaz. Rönesans çağında, iyi edebiyatın büyük bölümü lâtince ya da yunanca idi. Şimdi öyle değil. İngiliz halk okullarının çoğu öğretmenleri henüz bu gerçeği göremediler. İngiliz hükümeti, memurlarını çoğunlukla klasik alandaki bilgilerine göre seçiyor. Oysa fransızca ya da almanca bilmek hem daha yararlı, hem de kültürel yönden daha değerli olurdu. Halkın gözünde kültürün değerini yitirmesinde, geleneksel kültür kavramının darlığı çok etkili olmuştur. Gerçek kültür, uzay-zamanda rasgele bir parçanın değil, tüm evrenin vatandaşı olmaktadır. İnsan toplumunu bir bütün olarak anlamada, toplumların güttükleri amaçları akıllıca değerlendirmede, şimdiki zamanı geçmiş ve gelecekle bağıntıları ile görmekte insana yardım eder. Bu nedenle, gücleri yönetecekler için gerçek kültür çok değerli ve en az ayrıntılı bilgiler kadar yararlıdır. İnsanları yararlı kılmanın yolu onları bilge yapmaktır; bilgeliğin temeli ise anlayıcı ve kavrayıcı bir kafadır.

BÖLÜM VII

EĞİTİMDE TOPLULUK

Karakterin oluşumunda en önemli etkenlerden birisi, çocuklukta ve gençlikte topluluğun birey üzerindeki etkisidir. Bölünmüş kişilikler, çocuğun bağlı olduğu iki ayrı topluluk arasındaki çatışmanın sonucudur; bu, bazan da topluluk ile bireyin zevkleri arasındaki çatışmadan doğar. Topluluk etkisinin aşırı ve zararlı olmamasını, ama yararlı yönde işlemesini sağlamak eğitimde önemli bir sorundur.

Çoğu gençler iki ayrı topluluğun etkisi altındadırlar. Bunlara büyük ve küçük topluluk denilebilir. Büyük topluluk yalnız gençlerden değil, çocuğun bağlı olduğu bütün toplumdan meydana gelir. Ev ile okul arasında kesin bir çatışma olmadığı durumlarda, genellikle onu çocuğun evi belgiler. Örneğin, Amerika'da göçmen çocuklarının durumunda böyle çatışmalar vardır. Bununla birlikte, çocuğun okulda olduğu sürece büyük topluluk, okul arkadaşlarından meydana gelen küçük topluluk kadar önemli değildir. Birlikte bulunmaya alışmış bütün insan topluluklarında bir sürü duygusu gelişir. Bu, belirli bir içgüdüsel davranış birliğinde ve bireye karşı duyulan düşmanlıkta kendini gösterir. Okul toplumuna karışmış olanlar, okula yeni gelen

her çocuğa bir süre şüphe ile bakarlar. Çocuğun garip bir yanı yoksa kısa zamanda gruba kabul edilir; ötekiler gibi davranmaya, duymaya ve düşünmeye başlar. Ama herhangi bir yönde çocuklardan ayrı ise, iki şey görülür: toplumun önderi olabilir, ya da işkence gören bir ayrıca olarak kalır. Pek azı da, çok iyi huylarla aşırı kişisel ayrılıkları birleştirip kabul edilmiş bir deli olur; Eton'daki "çılgın Shelley" gibi.

Geleneğe uyan insanlar, topluluğa uymak için neyin gerektiğini okul yıllarında çabucak ve içgüdüsel olarak anlarlar. Hayatta biraz saygı görmeleri için bu gereklidir. Bir kulübün üyesi tümüyle doğru olmayan bir iş yaparsa başka bir üye çocukluğunda yabancı çocuklara hak görülen kötü davranışları hatırlar. Davranışını uygar yetişkin kurallarına uyacak biçimde değiştirse bile, aslında, o ilk yıllardaki gibi kalır. Bu, insanların bağlı kaldığı asıl etkili kuralı meydana getirir. Bir insan töreye ve yasaya aykırı davranışlarda bulunabilir. Duygusuz, kaba ve sırasında gaddar olabilir. Ama kendi sınıfının iyi görmeyeceği şeyleri yapmaması gerekir. Bunların neler olacağı ülkeye, yaşa ve toplumsal sınıfa bağlıdır. Ama her ülkede, her yaşta ve her toplumsal sınıfta böyle şeyler vardır.

Topluluk korkusu bütün insanlarda çok derinlerdedir. Bu korku önce okulda aşılanır. Bu nedenle, okul toplumunun, ancak değiştirilmesi çocuğun elinde olan istenilmeyen davranışları cezalandırması törel eğitimde çok önemlidir. Ama bunu sağla-

mak son derece zordur. Genellikle bir çocuk toplumunun doğal kuralları yüceltilmiş değildir. Cezalandırdıkları şeyler arasında, cezalının gücü dışında olanlar vardır. Yüzünde doğuştan leke bulunan, ya da ağzı fena kokan bir çocuk okulda büyük acılar çeker; yüz çocuktan birisi bile ona acımak gerektiğini düşünmez. Bunun kaçınılmaz bir şey olduğunu sanmıyorum. Çocuklara daha sevecen bir tutum öğretilebilir. Ama bu zor bir sorundur. Mertlik ve erkeklik denen şeyi seven öğretmenler bu yönde fazla bir şey yapamazlar.

Birey açısından olmasa bile toplum açısından daha ciddi olan bir sorun, büyük topluluğu okul topluluğuna karşı olan çocukların durumudur. Yahudi çocukların azınlıkta olduğu okullarda böyledir. En erkinci toplumlarda bile çoğu Yahudiler çocukluklarında, ırklarından ötürü, onur kırıcı davranışlara hedef olmuşlardır. Bu davranışlar akıllarında kalır, tüm hayat ve toplum görüşlerini etkiler. Bir çocuğa evde, Yahudi olmaktan onur duyması öğretilebilir, Yahudi uygarlığının, çoğu Batı uygarlıklarından daha eski olduğunu, Yahudilerin sayılarına oranla uygarlığa en büyük katkıda bulunduklarını bilebilir. Bununla birlikte, başka çocukların, arkasından "Şini!" ya da "Ayk" diye alaycı seslerle bağırdıklarını duyunca, Yahudi olmanın iyiliğini hatırlamanın zor olduğunu görür. Hatırlasa bile bu bir başkaldırma biçiminde olur. Böylece çocuğun ruhunda, ev ile okulun ölçüleri arasında bir anlaşmazlık başlar. Bu anlaşmazlık büyük sinir ger-

ginliklerine ve derin içgüdüsel korkulara yol açar. Bu duruma karşı, Yahudi ulusçuluğu dışında iki tipik tepki görülür; ihtilâlcilik ve yaltaklık. Bu tepkilerin aşırı örnekleri olarak Karl Marx'ı ve Disraeli'yi alabiliriz. Karl Marx Yahudi olmasaydı yaşayan düzene karşı duyduğu nefreti belki duymazdı. Bütün Yahudi olmayanlardan nefret etmeyecek kadar zeki olduğu için, bu nefretini kapitalistlere yöneltti. Gerçekte kapitalistler genellikle nefrete lâyık olduklarından, onlara nefretle bakıp toplumsal düzendeki yerlerini gösteren oldukça doğru bir kuramı ortaya çıkarmayı başardı. Soyca Yahudi, dince Hıristiyan olan Disraeli, durumu başka yönden ele aldı. Büyük bir içtenlikle soyluların ve kralların görkemine hayranlık duydu. Kararlılığın ancak bunda bulunabileceğine inandı. İşkenceye ve öldürülmeye karşı güven bundaydı. Karl Marx'ta ihtilâlciliğe yönelen topluluk korkusu, Disraeli'de koruyucu taklit biçimini aldı. Disraeli insanı şaşırtan bir ustalıkla hayranlık duyduğu topluluğun içine girdi, orada üstünlük kazandı; gururlu soyluların önderi, Kralın en sevilen yakını oldu. Hayatının ana noktası, parlâmentoda ilk konuşmasında Avam Kamarası kendisine güldüğü zaman söylediği sözlerde görülebilir: "Günü gelecek, beni dinleyeceksiniz." Doğuştan soylu kişinin gülme karşısında ne kadar ayrı davranış gösterdiğini Pitt'in yaptığında görebiliriz. Pitt, bir gün parlâmentoda konuşmasına, "Şeker, Efendim..." sözleri ile başladı. Bu, dinleyenleri güldürdü. O, çevresine bakarak daha yüksek

sesle tekrar etti: "Şeker, Efendim..." ve gülme devam etti. Üçüncü kez, öfkeli bakışlar ve gürleyen bir sesle tekrar etti: "Şeker, Efendim!.." Bu kez en küçük bir ses duyulmadı.

Çocuğun topluluk karşısında acısını çektiği utanç duygusunu giderme isteği, onları hem iyi hem de kötü üstünlüklere itelemiştir. Piçlerin durumu bu konuya bir örnektir. Kral Lear'de, babasız oluşu Edmund'u geleneksel insanlara düşman yapmış, o, bu yolda yürümüştür. Doğumundaki lekeyi temizlemek istememiş olsaydı, *William the Conqueror* böyle büyük işlere girişmezdi.

Buraya dek bayağı toplulukların, karakteri ya da koşulları normal olmayan bireyler üzerindeki etkisini ele aldık. Oysa, çoğumuzun gençliğinde gördüğünden çok ayrı, çok daha kötü ve gaddar, çocuk toplulukları olmuştur. Kropotkin, gençliğinde, Çar'ın özel haklar tanıdığı çocukların okuduğu soylular okulundaydı. Bu okulda olan şeyler konusundaki betimleri ilginçtir. Örneğin, şöyle der:

"... Birinciler istediklerini yaparlardı. Daha geçen kış en çok sevdikleri oyunlardan birisi, "acemiler"i gece bir odada toplamak, onları sirk atları gibi bir çember etrafında koşturmaktı. Bu sırada kendileri ellerinde kamçılarla çemberin içinde ya da dışında dururlar, koşanları insafsızca kamçılarlardı. Genellikle sirk, Doğu biçiminde, utanç verici bir şekilde sona ererdi. O zaman yaygın olan görenekler ve gece sirkten sonra neler olduğu konusunda

okulda yayılan kirli konuşmalardan söz etmemek daha iyi."

Seçkin kişilerin karakteri üzerinde okul toplumunun etkisi ne kadar önemli sayılsa yeridir. Örneğin, Napoleon'u ele alın. Napoléon gençliğinde Brienne'deki harp okulunda idi. Öteki çocukların hemen hepsi zengin ve soyluydu. Napoléon, Fransa'nın Korsika'ya tanıdığı siyasal haklardan ötürü orada bulunuyordu. Buna göre belirli sayıda Korsikalı genç Brienne'de parasız olarak eğitim görecekti. Napoléon kalabalık bir ailedendi, ve annesi çok yoksuldu. Çok eski bir Ghibelline ailesinden geldiği imparator olduktan sonra anlaşıldı, ama bu, zamanında bilinmiyordu. Giysileri basit ve eskiydi, oysa öteki çocuklar şatafatlı giyiniyorlardı. Napoléon herkesin üstten baktığı, küçümsenen bir hiçti. İhtilâl patlayınca ihtilâlcilerin duygularını paylaştı. Brienne'deki okul yıllarında arkadaşlarından gördüğü küçük düşürücü davranışların onun bu duygularını etkilediğini sanırım. Ama İmparator olduğu zaman daha ince ve binbir gece masallarında görülen biçimde bir öc alması mümkün oldu. Kendisini hor görenler, şimdi önünde eğilebilmek hakkını kazanmak için yalvarıyorlardı. Son yıllarını bozan kendini beğenmişliğin kökünde, çocukluğunda acısını çektiği küçük düşürülmeler olduğundan şüphe edilebilir mi? Aynı acıları çekmemiş olan annesi, oğlunun hayatını alaycı bir ilgisizlikle izledi; onun isteklerine rağmen, ününün son bula-

cağı günleri düşünerek parasının çoğunu bir kenara koydu.

Topluluğun baskısını görmeyen az sayıda büyük insan olmuştur; bunların çoğu kraldı. İçlerinde en dikkate değer olanı Büyük İskenderdir. O hiçbir zaman kendine denk olanlar arasında kalmadı. Belki de büyüklüğü ve bazı eksik yönleri bir bakıma bu gerçeğe dayanıyordu. Okulda çocuklara aşılandığı biçimde bir alçakgönüllülükle, büyük tasarılarından vazgeçmedi. Kendini bir fatih olarak gördü; bütün dünyaya egemen olmak ona doğal geliyordu. Tüm çağdaşlarından üstün olduğuna inandığı için, bir Tanrı olduğunu düşünmesi de doğaldı. En yakın arkadaşları ile ilişkilerinde bile onların haklarını tanımadı. Parmenio ve Cleitus'u öldürmesi tek başına düşünülürse gaddar bir hükümdar izlenimi uyandırır. Oysa bu, psikolojik yönden, hiçbir zaman topluluğa baş eğmemiş bir insanın sabırsızlığı şeklinde açıklanabilir.

Yukarıdaki örnekler, okul toplumunun karakteri belgileyen en önemli etkenlerden biri olduğunu göstermek içindir; özellikle seçkin yetenekli bir çocuğun bireysel ya da toplumsal nitelikleri ile çatışma durumunda olursa. İyi bir okul kurmak isteyen kişi, en başta yaratacağı toplumun niteliklerini düşünmelidir. Kendisi sevecen ve hoşgörülü olsa bile okul toplumunun gaddar ve hoşgörüsüz olmasına göz yumarsa, kendi kişisel üstünlüğüne rağmen okuldaki çocuklar acı verici bir çevrede yaşayacaklardır. Bazı çağdaş okullarda çocukların işine karış-

mama öğretisi o kadar çok ileri götürülüyor ki, böyle şeyler kolayca olur. Büyükler çocukların işlerine hiç karışmazlarsa, büyük çocuklar küçükler üzerinde bir baskı düzeni kurabilirler. Böylece, okulun parolası olması gereken özgürlük, ancak bedence güçlü bir grup için söz konusu olur. Bununla birlikte, doğrudan disiplin tedbirleri ile büyük çocukların baskısını önlemek son derece zordur. Yetişkinler büyük çocuklarla ilişkilerinde zor kullanırlarsa, onlar da küçüklere karşı zor kullanacaklardır. Amaç güdülmesi gereken şey, topluluğun, baskısını mümkün olduğu kadar azaltmak, gençler üzerinde beden gücü üstünlüğünü kullanmamaktır. Çocukların kendi yaşıtları ile toplumsal ilişkileri öğrenmeleri iyidir, ama katı bir topluluk baskısının etkisinde kalmaları değil. Topluluğun baskısı iki şeyle yargılanır: Etkisi ve yönü. Eğer çok etkili ise, bazı ayrıcalar dışında, çekingen ve geleneğe bağlı yetişkinler yaratır. Topluluğun törel ölçüleri ne kadar üstün olursa olsun, bu üzücüdür. *Tom Brown'ın Okul Günleri*'nde, dua ettiği için dövülen bir çocuk vardır. Bu kitap çok etkili olmuştu; benim yaşıtlarım arasında da dua etmediği için okulda dövülen bir çocuk vardı. Ne yazık ki o, yaşamı boyunca tanınmış bir tanrı bilmez olarak kaldı. Topluluk baskısının bu erdemli biçimi bile, fazla ileri götürülürse, istenilmez olur. Aşırı toplum baskısı bireyciliği, ve orta sağlıklı çocuklarda raslanmayan ilgileri - bilim, sanat, edebiyat, tarih ilgisi ve uygarlığı yaratan her şey - engeller. Bununla birlikte toplum içinde ya-

rışçılığın iyi yönleri olduğu yadsınamaz. Beden gücüne karşı istek uyandırır, el altından gizli işler yapma isteğini köreltir. Bu nedenle, bazı sınırlamalar içinde yarışçılığın yararları vardır.

Toplumun amaçları genellikle iyi ise bu yararlar daha büyüktür. Kropotkin'in soylular okulu konusunda anlattığı gibi durumlarda öyle değil. Seçkin yetenekli çocuklar için özel okullar açılmasının iyi yönlerinden biri, böyle okullarda topluluğun daha aydın oluşu ve uygarca uğraşılara karşı daha az düşmanlık duyuşudur. Aslında, orta çocukların bulunduğu okullarda bile yetişkinlerin örnek olması ile, bir ölçüye dek hoşgörürlü ve sevecenlik yaratılabilir. Topluluk içgüdüsünün baskıcı olarak değil, işbirliği yönünde işleyebileceği toplu uğraşılara - oyunlar gibi - karşı ilgi geliştirilebilir.

Seçkin ve güclü karakterlerin, önemine inandıkları bir konuda topluluğa karşı koymalarının büyük eğitsel değeri vardır. Böyle davranışlar istemi güclendirir, kişiye güvenlik verir. İnsana fazla acı çektirmezse bu iyidir. Ama topluluk onu mutsuz ederse, insan ya teslim olup kişiliğinin en iyi niteliğini yitirir, ya da yıkıcı bir öfkeyle dolar. Napoléon'un durumunda olduğu gibi bu, dünyada sayısız zararlar açar.

Okul dışında bulunan büyük topluluğa gelince, kanıları herhangi bir şekilde geleneğe uymayan ana-babalar güçlükle karşılaşır. Bunlara bir çözüm yolu bulmak da zordur. Çocuklarını ayrı kanıların öğretildiği, ya da ayrı özgürlüklerin tanındığı okul-

lara gönderirlerse, hayata atıldıkları zaman karşılaştıkları durumlara uyamayacaklarından korkarlar. Cinsiyet konusunda özgür düşünmeye ve konuşmaya alışanlar, sonraları baskı görürler. Yurtseverlik öğretilmeyenler, ulusçu dünyamızda uygun bir yer bulmakta zorluk çekerler. Yetkililere karşı saygılı olmayı öğrenmeyenler, özgür eleştirmelerinden dolayı güç durumlara düşerler. Kısaca, özgürlüğe alışanlar tutsaklık zincirlerini, doğuştan tutsak olanlardan daha iğrenç bulurlar. Liberal anababaların, çocukları için tutucu bir eğitimin iyi olduğu yönünde ileri sürdükleri görüş budur.

Bence bu soruna iki cevap var; birisi oldukça yüzeyde, öbürü köklü. Birinci cevap şu: Bütün çocuklar, görünüşte herkese uymayı gerektiren davranışları kolayca öğrenirler. Gerçekte bu, çocuğun ana-babası ve öğretmenlerine karşı davranışları ile başka çocuklara karşı davranışlarının ayrı olduğu bütün geleneksel eğitim düzenlerinde bu öğretilir. Kanımca, böyle benzer davranışlar ilk yaşlarda öğrenilebileceği gibi, yetişkinlikte de öğrenilebilir. Bir noktaya kadar bu bir iyi davranışlar sorunudur. Bir Müslümanla konuşurken Hz. Muhammed'e, yargıçla konuşurken ceza kanununa karşı olmak kabalıktır. Bu konulardan herhangi biri üzerinde kanılarımızı açıklamak kamu görevimiz olabilir. Ama bu kanıları ancak acı ve öfke yaratacakları küçük gruplarda açıklamak görevimiz olamaz. Özgür bir eğitimin, çocukları nazik tavırlardan ve geleneksel yaşamın gerektirdiği uygun davranışlardan yoksun

kılacağını sanmam. Özgür bir eğitimden sonra çoğunluğa uymanın, geleneksel bir eğitimin verdiği kompleksler kadar acı verici olduğuna da inanmıyorum. Birinci cevap konusunda bu kadar yeter.

İkinci cevap daha derinlere gidiyor. Dünyamızda büyük kötülükler var; isterlerse insanlar bunlara çare bulabilirler. Şurası gerçektir ki, bu kötülükleri anlayanlar ve onlara karşı savaşanlar günlük yaşantılarında, statükoyu kabul edenler kadar mutlu olmuyorlar. Ama onlar günlük mutluluk yerine başka bir şey bulacaklar. Ben kendim ve çocuklarım için bunu daha değerli sayıyorum. Onlarda dünyanın acılarını azaltmak için güclerinin yettiğini yapma duygusu olacaktır. Değer yargıları, her şeyi kolayca kabul eden kişininkinden daha hakbilir olur. İnsan ırkının durgunluk ve mutsuzluk içinde batmasını önleyenler arasında olduklarını anlarlar. Bu, tembelce bir hoşnutluktan daha iyidir. Özgür bir eğitim bunu geliştirirse, ana-babalar, çocukların bu arada çekebilecekleri acılardan korkmamalı.

BÖLÜM VIII

EĞİTİMDE DİN

Din karmaşık bir fenomendir. Hem bireysel hem toplumsal yönleri var. Tarihsel zamanın başlangıcında bile din eskiydi. Tarih boyunca uygarlığın artışı dinin azalması ile bağıntılı olmuştur. Bildiğimiz en eski dinler bireysel olmaktan çok toplumsaldı. Kabilede bulunan bireylerin zarar verici ya da hoşnut edici davranışlarına göre tüm kabileye ödül veren ya da onu cezalandıran güçlü ruhlar vardı. Hangi davranışların iyi ya da kötü olduğu konusunda ruhların duyguları tümevarımla anlaşılır, rahiplerin kayıtlarına geçirilirdi. Bir deprem ya da salgın, bir bölgenin halkını kırarsa, sağgörülü kişiler sözü geçen halkın hangi alışkanlıklarının aykırı olduğunu araştırır, bunlardan kaçınılması gerektiği sonucuna varırlardı. Bu görüş bugün bile yaşamaktadır. Tanıdığım bir papaz, ki İngiltere Kilisesine bağlıydı, büyük savaşta Almanların yenilgisini, onların eleştirmeye düşkünlüklerine veriyordu. Çünkü ona göre evrenin yaratıcısı, ibranice elyazmalarının çalışılıp açıklanmasını istemiyordu.

Savunucularının da söyledikleri gibi din, toplumsal zorunluluk duygusunun kaynağıdır. Kişi, tanrıların hoşuna gitmeyen bir şey yaptığı zaman, tanrılar yalnız onu değil tüm kabileyi cezalandırır-

dı. Böylece kişinin davranışı herkesi ilgilendirirdi, çünkü kişisel kötülükler kamu zararlarına yol açıyordu. Bugün bile ceza kanunu bu görüşün etkisi altındadır. Cinsel sapıncı olan insanlar tutuklanıyor; oysa, sağduyu ile görülürse, onların davranışları yalnız kendilerini ilgilendirir. Cezaları haklı gösterilecekse, Sodom ve Gomore şehirlerinin başına gelenlerle bağıntısı gösterilmektedir. Çünkü ancak o zaman davranışları toplumu ilgilendirir. Gariptir ki, tanrıların beğenmediği şeyler çoğunlukla onları öfkelendirir; oysa bunlar zarar veren şeyler değildir. Tanrılar, domuz ya da sığır eti yenmesini, yada ölen karısının kızkardeşi ile evlenilmesini istemezler. Kral Davud'un zamanında Tanrı nüfus sayımını istemedi; bir salgınla o kadar insanın hayatına son verdi ki Davud'un istatistikleri işe yaramaz oldu. Aztek tanrıları, tapınanların isteklerini kabul etmeden önce insan kurbanları ve insan eti yenmesini isterdi. Dinden doğan törel kurallar gariptir; ama bu kuralları ortaya çıkaran şeyin yine de din olduğu kabul edilmelidir. Herhangi bir töre, töresizlikten daha iyi ise, din olumlu yönde bir güç olmuştur denilebilir.

Her ne kadar din bir kabile sorunu olarak ortaya çıkmışsa da, kısa zamanda tümüyle bireysel bir yön geliştirmiştir. M.Ö. altıncı yüzyıldan sonra eski dünyada çok ayrı akımlar gelişmeye başladı. Bu akımlar birey ruhu ve Hıristiyanların Kurtuluş dedikleri şeyle ilgiliydi. Çin'de Taoizm, Hindistan'da Budizm, Yunanistan'da Orfik dini ve İbranî pey-

gamberleri bu nitelikleri taşıyorlardı. Bu dinler, doğal yaşamın acılı olduğu sezgisinden ve insanın, kötülükten kurtulmayı yada ona katlanmayı mümkün kılacak bir yaşam yolu aramasından doğdu. Çok geçmeden Parmenides, zamanın gerçek olmadığı ve her şeyin bir olduğu öğretisi ile büyük din felsefesi geleneğini açtı. Eflâtun, Plotinus, ilk Hıristiyan yazarlar, Spinoza, Hegel, Bergson ve tüm gizemci filozoflar aynı yolu izlediler. İbranî peygamberlerden, fizik-ötesinden çok, doğrulukla ilgilenen bir din geldi. Protestanlık bu dinin etkisi altındadır. Hıristiyanlığın bütün biçimlerinde hem törel hem de fizik-ötesi unsurlar var; çünkü Hıristiyanlık, Yahudilikle Helenizmin karışımından doğdu. Ama genellikle Hıristiyanlık Batıya doğru ilerledikçe daha az metafiziksel ve daha çok törel olmuştur. Müslümanlık, İran dışında, metafizikle çok az ilgilendi; oysa Hindistan'da doğan dinler çoğunlukla felsefîdir.

Bireyci dinin doğuşundan bugüne, dinsel yaşamın kişisel ve kuramsal unsurları çatışma durumundadır. Siyasal yönden, kurumsal unsurlar genellikle daha güçlü olmuşlardır. Çünkü bunları, hükümet ve yasaların yanında, rahipler, bağışlar ve gelenek te desteklemiştir. Kişisel din, özel bir kişi sorunudur; hiçbir şekilde toplumu ilgilendirmemelidir. Oysa kurumsal din büyük siyasal önemi olan bir sorundur. Kurumsal dinin bulunduğu yerde, mal onunla bağıntılıdır ve bir insan bu dinin ilkelerini savunarak hayatını kazanabilir, ama onlara karşı olan-

lar için bu, kolay olmaz. Eğitim dinin etkisinde kalıyorsa bu kurumsal bir dindir; eski kurumları, ve birçok ülkelerde, Devleti denetler. Bugün çoğu Batı Avrupa ülkelerinde din, zenginlerin eğitimini etkisi altında tutar. Oysa, yoksulların eğitimi üzerinde etkisi daha azdır. Bir bakıma bu bir siyasal raslantıdır. Hiçbir dinin Devlet'i etkileyecek kadar güçlü olmadığı bir yerde, Devlet okulları herhangi bir dinin öğretilerini gösteremez. Oysa öğrencilerden alınan paralarla yaşayan okullar, ana-babaların para ödemeyi değer buldukları şeyleri öğretebilir. İngiltere ve Fransa'da, genellikle devlet işlerinin bir sonucu olarak, zenginler kentli yoksullardan daha dindardırlar. "Dindar" dediğim zaman sözcüğü siyasal anlamda kullanıyorum. Onların doğruluğu kapsayan anlamda dindar olduklarını, ya da Hıristiyanlık inancını metafizik anlamda kabul etiklerini söylemiyorum. Onlar ancak Hıristiyanlık örgütünü destekler, yasama sorunlarında bu örgüte oy verir, çocuklarının onun öğretisini kabul edenlerin elinde olmasını isterler. Bu nedenlerden ötürü Hıristiyanlık örgütü bugün de önemlidir.

Liberal kişiler arasında, Hıristiyanlık örgütünün artık toplum yaşamındaki büyük etkisini yitirdiğini düşünenler var. Bence bu çok büyük bir yanılgıdır. Evlenme ve boşanma tümüyle rahiplerin istedikleri gibi değilse bile, saçma ve gaddar yönlerini sürdürüyor; delilik halinde boşanmanın kabul edilmemesi gibi. Hıristiyanlık örgütü olmasa bunlar bir hafta bile yaşamazdı. Hıristiyanlığa açıkça

karşı koyanlar, daha dindar ya da sakıngan olanlarla yarışlarında engellerle karşılaşıyorlar. Uygulamada, tanrıbilmezlere karşı birçok kapılar açık değildir. Bunların başarılı olabilmesi daha büyük yetenekler gerektirir.

Bugün kurumsal dinin en önemli olduğu alan eğitimdir. İngiltere'de halk okullarının tümü ve hazırlık okullarının çoğu ya Anglikan ya da Roma Katolik mezhebindendirler. Çocuklarını bu okullara gönderen özgür düşünceli ana-babalar, çoğu insanın eğitime karşı tepki gösterdiğini, bu tepkiden sonra doğruyu bulmaları için çocuklara yanlış şeylerin öğretilmesinin iyi olduğunu söylüyorlar. Bu, korkaklık yüzünden geleneğe uyanların bir özürüdür. Bir an düşünme, istatistik yönünden bunun yanlış olduğunu gösterir. Yetişkinlerin büyük çoğunluğunu yaşamları boyunca, çocuklukta öğrendiklerinin çoğuna inanırlar. Yüzyıllarca ülkeler Protestan, Katolik, Müslüman ve bağlı oldukları öbür dinlerde kalıyorlar. Karşı tepki kuramı doğru olsaydı, her kuşakta dinlerin değişmesi gerekirdi. Çocuklarının geleneksel dinde eğitilmesi için böyle tartışmaları öne süren kimseler, ne ölçüye dek karşı tepkide bulunduklarını kendi tutumları ile gösteriyorlar. İki kere ikinin dört olduğuna inanıyor ama bu kanınızı açıkça söylemekten kaçınıyorsanız, kamu parasının kendi çocuklarınıza ve başka çocuklara iki kere ikinin beş olduğunu öğretmekte harcanmasını doğru buluyorsanız, toplum yönünden etkili olan kanınız iki kere ikinin beş olduğudur. Buna

karşı olan kişisel inancınız önemsiz kalır. Böylece kendileri dindar olmadıkları halde dinsel bir eğitimin iyiliğine inananlar, kendi dinsel eğitimlerine karşı hiçbir tepkide bulunmuş olmazlar. Bunun aksini ileri sürmeleri anlam taşımaz.

Dinsel dogmaları zihinsel yönden kabul etmeyenlerden birçoğu yine de dinin zararsız, hattâ yararlı olduğu görüşündedirler. Bu noktada "liberal" düşünürlere karşı, gelenekçilerle birim. Bir Tanrı olup olmadığı, ölümden sonra yaşamaya devam edip etmediğimiz sorunu bence önemlidir. Bu konularda mümkün olduğu kadar doğru düşünmek iyidir. Tanrıya inanmak insanları iyi davranışa iteler düşüncesi ile, Tanrı yoksa bile var olduğunu düşünmenin iyi olacağını öne süren siyasa adamının görüşünü kabul edemem. Çocuklar söz konusu olduğunda birçok özgür düşünceliler bu tutumu benimsiyor. Çocuklara din öğretmeden iyilik nasıl öğretilebilir, diye soruyorlar. Onlara şu cevabı verirdim: alışkanlık olarak ve bile bile çocuklara yalan söylerseniz, iyi insan olmayı onlara nasıl öğretebilirsiniz? Gerçekten iyi davranışlar yanlış nedenlere dayanabilir mi? "İyi" saydığınız davranışlar konusunda geçerli kanıtlar yoksa, iyilik kavramınızda bir yanlışlık olmalı. Zaten çocukların davranışlarını etkileyen din değil, ana-babanın onlar üzerindeki yetkisidir. Din ancak belirli duygular verir. Bu duygular eylemle sıkı bağıntılı olmazlar ve çoğunlukla istenilir nitelikte değildir. Dolaylı olarak davranışlar üzerine etkili olurlar elbette; ama bu dinci eğitimcilerin iste-

diği gibi bir etki değildir. Bu konuya ilerde yine dönülecektir.

Dinci eğitimin kötü etkileri, aşılanan öğretilere ve bazı şüpheli önermelerin doğru olarak kabul edilmesine dayanır. Bu önermelerin doğru olup olmadığını anlamak olanaksız olabilir. Dinci öğretmenler gençlere bu önermeleri kesin doğrular olarak göstermeğe çalışıyor, böylece yanlış olan şeyi öğretiyorlar. Çünkü bu önermeler özellikle kesin değildir. Sözgelimi, ölümden sonra hayatı ele alalım. Bilge kişiler bu konuda bilgisizliklerini itiraf ediyorlar: kanıtlar yetersizdir; şimdilik bu sorun üzerinde kesin karara varmamak akla uygun olan tek yoldu. Oysa, Hıristiyanlık ölümden sonraki hayatı kabul etmiştir. Bu din altında eğitim gören gençlere bunu kesin saymaları öğretilir. "Ne önemi var?" diyebilir okuyucu, "buna inanmak avutucudur, hiçbir zararı da yok." Şu zararları yaptığını söylerim.

En başta, ölümsüzlük konusundaki tartışmaların bir sonuca varmayacağını düşünce yolu ile bulan özel yetenekli bir çocuğu öğretmenleri köreltir, hattâ cezalandırır. Aynı yolda düşünmek eğiliminde olan öteki çocuklar da böyle konularda konuşmaktan çekinecekler, elden gelirse bilgi ve usa vurma güclerini artıran kitapları okumaları önlenecektir.

İkincisi, bugün, zekâları ortanın pek üstünde olan insanların çoğu açık ya da gizli, agnostik olarak, bu sorunun sonuca bağlanamıyacağına inandıklarına göre, dinde direnen bir okulun öğretmen-

leri ya aklı kıt, ya da ikiyüzlü kişiler olmalı. Yoksa onlar, zihinsel yetenekleri olduğu halde kafalarındaki bir düğümden dolayı usa vurma gücleri olmayan küçük bir azınlıktırlar. Gerçekte olan şudur: skolastik bir meslek seçmek niyetinde olanlar erken yaşta atılgan düşüncelere karşı kafalarını kapamaya başlar, önce tanrıbilim alanında, sonra öteki bütün konularda çekingen ve gelenekçi olurlar. Kuyruğunu kaybetmiş olan tilki gibi onlar da öğrencilerine çekingen ve gelenekçi olmanın iyi olduğunu söylerler. Bir süre böyle yaptıktan sonra yetkililer onların değerlerini görür, onları güçlü kilit noktalarına getirirler. Böylece, tanrıbilimsel ve öbür testler bir öğretmen olarak kalıp, işinde başarılı olabilecek kişilerin niteliklerini belgiler. Bu testler, açık ya da kapalı olarak, öğretmenlerin seçilmesini sınırlar. Gençleri zihinsel ve törel yönden uyandırmaya en yetenekli olanların çoğu öğretmenlik mesleğinin dışında bırakılır.

Üçüncüsü, bazı önermeler kutsal ve şüphe götürmez sayıldıkça gençlere bilimsel ruh aşılamak mümkün değildir. Bilimsel tutum inanılacak şeyler için kanıtlar ister, bu kanıtlar hangi yöne götürülürse götürülsün, onları izler. Yaşatılması istenen bir inan bulunduğu zaman ise onun duygu ve yasalarla donatılması gerekir. Erkekçe ve acıklı bir sesle onun "yüce" gerçekleri içinde bulundurduğu anlatılır. Biliminkinden, özellikle kalbin duyduklarından ve "iyi" insanların törel doğrularından ayrı bir gerçeklik ölçeği kurulur. Dinin büyük günlerinde

insanların, Thomas Aquinas[1] gibi, katkısız sağduyunun Hıristiyanlık tanrıbiliminin temel önermelerini tanıtlayabileceğine inandıkları zamanlarda duygular gereksizdi. Thomas Aquinas'ın *Summa* (En Büyük) adlı eseri David Hume kadar soğuk ve akılcıdır. Ama o günler geçti. Bugünün tanrıbilimcisi duygularla dolu sözcükler kullanıyor, okuyucuda bir tartışmayı mantıksal yönden anlayamayacak bir zihinsel durum yaratmaya çalışıyor. Duyguların işe karıştırılması kötü bir durumun belirtisidir. Dini savunanların 2 + 2 =-4 önermesine uyguladıkları yöntemleri düşünün. Sonuç şuna yakın bir şey olurdu: "Bu büyük gerçeği, dairesindeki iş adamı, trafiğin kalabalık saatlerinde gereksinmeleri karşılamaya çalışan biletçi memur, küçük kardeşini hoşnut etmek için çubuklu şeker alan saf çocuk ve Arktik okyanusunun buzlu kıyılarında yakaladığı balığı sayan Eskimo aynı şekilde kabul ediyor. Derin bir ruh gereksinmesinin insanlarca anlaşılmasından başka bir şey bu birliği sağlayabilir mi? Sonsuzluğa, bizim caz çağımızda daha yakın olan geçmiş zamanlardan bize parlak bir bilgelik geleneği kalmıştır. Bizi bu bilgelikten yoksun kılmak isteyen alaylı şüpheciyi dinleyecek miyiz? Hayır! Bin kere hayır! Oysa çocukların bu metotla mı, yoksa bugünün metotları ile mi daha iyi aritmetik öğrenecekleri şüphe götürebilir.

Bu nedenlerle, bilimsel inançlarımızı etkileyen

---

[1] *Thomas Aquinas (1225?-1274), İtalyalı skolastik filozof.*

zihinsel araştırmadan geçmeyen her inanç eğitimde zararlı olacaktır. Bununla birlikte Hıristiyan ülkelerdeki çocukların büyük bir yüzdesini etkileyen dinsel öğretime karşı belirli itirazlar var.

En başta, din, tutucu bir güçtür, geçmişteki kötülükleri sürdürür. İkinci Punik Savaşı'na kadar Romalılar tanrılara insan kurban ederlerdi. Oysa, din olmasa böylesine barbarca bir şeyi yapmazlardı. Aynı şekilde günümüzde insanlar dinsel nedenlerle öyle şeyler yapıyorlar ki, din için olmasa bunlar dayanılmayacak kadar gaddar gelirdi. Roma Katolik Kilisesi bugün bile cehenneme inanır. Canterbury ve York başpiskoposlarının direnmesine karşı Özel Meclis'in aldığı bir karar gereğince, Anglikan Kilisesi cehennemi inan için gerekli saymaz. Bununla birlikte, Anglikan rahiplerin çoğu cehenneme inanır. Cehenneme inanan herkes öc alıcı cezayı doğru bulur. Bu nedenle, eğitimde ve suçlulara karşı davranışta gaddarca yöntemler kullanmakta kendilerini kuramsal yönden haklı görürler. Ne zaman savaş olsa rahiplerin çok büyük bir çoğunluğu onu destekler[1]. Oysa, barışta çoğu kez barışçıdırlar. Savaşı desteklerken, Tanrının kendi yanlarında olduğunu kesinlikle söyler, toptan öldürmenin iyi olmadığını düşünenlere işkence edilmesini dinsel yönden desteklerler. Köleliğin yaşadığı günlerde dinsel tartışmalar onun desteğindeydi. Bugün kapitalist sömürgesi de benzer tartışmalarla destekleniyor.

---

[1] *Bu konuda Joad'ın alıntılarına bakınız.* Under the Frifth Rib *(Beşinci Kaburganın Altında), sayfa 69.*

Toplumun törel duygusu bir yön değişimini zorunlu kılmadıkça, hemen bütün geleneksel gaddarlık ve haksızlıklar örgütlenmiş dinden destek görmüşlerdir.

İkincisi, Hıristiyanlık dini isteyenlere avuntu verir; inanç yok olunca bu avuntuya katlanmak bile acı gelir. Tanrıya ve ölümden sonraki hayata inanmak, şüpheciler için gerekli olandan daha az bir stoacı yürekliliği ile yaşayabilmeyi mümkün kılar. Pek çok genç, kolayca umutsuzluğa düşülecek bir çağda bu dogmalara karşı inanlarını yitiriyor. Böylece onların çektikleri mutsuzluk, hiç dinsel eğitim görmemiş olanlarınkinden daha acıklıdır. Hıristiyanlık, ölümden ve evrenden korkulmaması için nedenler gösterir, böylece yüreklilik erdemini yeteri kadar öğretemez. Dinsel inanç gereksinmesi geniş çapta korkunun sonucu olduğundan, dini savunanlar bazı korkuların hiç de kötü olmadığını düşünürler. Bence bu konuda onlar tümüyle yanılıyorlar. Korkudan kaçınmak için boş inançlarla yaşamak en iyi hayat yolu değildir. Din korkudan yararlandıkça, insanı küçük düşürür.

Üçüncüsü, din ciddiye alındığı zaman, öbür dünyaya kıyasla bu dünyanın önemsiz olduğu görüşüne götürür. Böylece, cennette mutluluğa ermek için, burada yoksulluk ve sıkıntı yaratan eylemleri savunmaya iteler. Bu görüş en iyi şekilde cinsel sorunlarda açıklanabilir. Bu da gelecek bölümde ele alınacak. Ama Hıristiyanlık öğretisini içtenlikle benimseyenlerde, yoksulluk ve hastalık gibi kötülük-

leri küçümseme eğilimi vardır. Çünkü onlar ancak bu dünyayı ilgilendirir. Bu öğreti zenginlerin çıkarlarına çok iyi uyuyor; belki de ileri gelen zenginlerin çoğunun pek dindar olmalarının nedenlerinin birisi budur. Ölümden sonra hayat varsa, ve bu dünyada çekilen yoksulluğun ödülü ise, buradaki koşulları iyileştirmeyi amaç güden çabaları engellememiz doğrudur. Bu dünyadaki geçici acıların başkalarının tekelinde kalmasına göz yuman endüstri yöneticilerinin bu iyilikseverliğine hayranlık duymamız gerekir. Ama öbür dünya inancı yanlışsa, gölge uğruna asıl maddeyi atmış olacağız; bir ömür boyunca ayırdığı paraları batık bir işe yatıran kişilerin bahtsızlığına uğrayacağız.

Dördüncüsü, dinci eğitimin ahlâk üzerine etkisi birçok yönlerde kötüdür. Özellikle günah çıkarma ile bağıntılı olduğu zaman, kendine güveni yıkar. Çocuklara yetkiye bağlı kalmayı öğreterek onları çok kez kendi kendilerini yönetemez duruma getirir. Roma Katoliği olarak öyle insanlar tanıdım ki inançlarını yitirince üzücü sayılacak biçimde davranmağa başladılar. Bazılarına göre bu dinin törel yararlarını gösterir. Ben tam bunun tersini söylüyorum. Çünkü bu insanların istemlerinin zayıflığı eğitimlerinin sonucudur. Bundan başka din, ahlâkın tek temeli olarak gösterilince, din inancını yitiren insan ahlâka da inanmayabilir. Samuel Butler'in *The Way of all Flesh* adlı eserindeki kahramanı, din inancını yitirir yitirmez evde hizmetçi kıza saldırır. Hizmetçi kızlara saldırmamak için birçok geçerli ne-

denler var; ama sözü edilen gence bunlardan hiçbirisi öğretilmemişti. Ona ancak Tanrının böyle davranışları beğenmeyeceği öğretilmişti. Günümüzde, inancın yitirileceği beklenilebilecek bir olay olarak düşünülürse, tüm ahlâkı, hattâ kaçınılmaz en küçük parçasını, çökebilecek böyle bir temele dayandırmak sağduyuya aykırı düşer.

Dinci eğitimin törel yönden iyi olmayan başka bir yanı, zihinsel erdemlere gerektiğinden az değer vermesidir. Çok önemli bir nitelik olan zihinsel yansızlığı kötü sayar. En iyi durumda, zor sorunları anlamak için gösterilen sürekli çabayı ancak hoş görür. Bugün hayranlık duyulması için öne sürdüğü kimseler çok kez üstün zekâlı kişiler değildir. Zeki bile olsalar, onlara hayranlık duyuran şey, düşüncesiz anlarında söyledikleri saçmalıklardır. Din erdemlik olarak anlaşıldığından, ve en dindar kimseler hiç de en zeki kimseler olmadığından, dinci eğitim aptallara göz pekliği verir; onlar da eğitim görmüş kişilerin yetkisine karşı direnç gösterirler. Sözgelimi, evrimin öğretilmesinin yasaklandığı yerlerde böyle olmuştur. Hatırladığıma göre, İncil'de zekâyı öğen bir söz bile yoktur. Din görevlilerinin İncil'i en yakından izledikleri yön de budur. Bu, Hıristiyan eğitim kurumlarında öğretilen ahlâkın eksik bir yanı olarak görülmelidir.

Hıristiyan ahlâkının temel eksikliği, toplumsal sonuçları ile ilgisi olmayan nedenlere dayanarak bazı davranışları "günah", bazılarını "erdem" saymasıdır. Boş inançlardan doğmamış bir ahlâk önce

hangi toplumsal etkiyi başarmak, hangilerinden kaçınmak istediğini kararlaştırmalıdır. Sonra, bilgimizin mümkün kıldığı ölçüde, hangi eylemlerin istenilen sonuçlara götüreceğini kestirmeliyiz. Bu eylemler övülmeli, karşı etki yapanlar yerilmelidir. İlkel ahlâk bu biçimde gelişmez. Bazı davranış biçimleri baskı görür. Baskının nedenleri ise antropolojinin karanlıklarında yitirilmiştir. Genellikle, başarılı uluslar arasında yerilen davranışlar zararlı, övülenler yararlı oluyor. Ama bu tüm ayrıntılarda böyle değil. Aslında hayvanların faydacı amaçlarla değil, dinsel nedenlerle evcilleştirildiğini, timsah ya da aslanı evcilleştirmeğe çalışan budunların yok olduğunu, koyun ve ineği seçenlerin başarılı olduğunu öne sürenler var. Aynı şekilde, ayrı törel kuralları olan budunlar çatıştığında, kuralları daha az saçma olanların kazanmış olacakları beklenir. Ama boş inanlardan doğan hiçbir kural saçmalıklardan kurtulmuş olamaz. Hıristiyanlık kurallarında, bugün daha az olsa bile, böyle saçmalıklar görülür. Pazar günü çalışmanın yasaklanması sağduyu açısından savunulabilir, oyun ve eğlencenin yasaklanması savunulamaz. Hırsızlığın yasaklanması genellikle iyidir. Ama, savaş sonrası Almanya'sında Hıristiyanlık örgütlerinin yaptığı gibi, sürgün edilmiş prenslerin mallarına halkın elkoymasına karşı uygulandığı zaman değil. Hıristiyan ahlâkının boş inanlara dayanan kökü, en açık şekilde cinsiyet konusunda görülür. Bu öyle geniş bir konu ki, ayrı bir bölüm ister.

BÖLÜM IX

EĞİTİMDE CİNSİYET

Çok kez uygar yetişkinlerin cinsel ahlâk konusundaki kanıları, çocuklarına öğretilmesini istediklerinden oldukça ayrıdır. Bugün bile bir bölük insanın içtenlikle benimsediği, öbür insanların da - bir saygı sorunu olarak - sözde kabul ettiği geleneksel bir törel kural var. Genellikle, cinsiyet sorunlarındaki kanıları geleneğe uyanlar, görüşlerini güvenle ortaya atar ve örgütlerler. Oysa, geleneksel kurallara kuşku ile bakanlar görüşlerini böyle güvenle ortaya atar ve örgütlerler. Oysa, gelenek-arkadaşlarının kişisel davranışları konusunda geniş düşünceli olanlar, törel kuralların ne olduğunu kesinlikle bilmezler ve geleneksel kurallara karşı görüşlerini açıkça söylemekten kaçınırlar. Bundan başka, kurallar ne olursa olsun, cinsel ihtirasların insanları onlara karşı davranışlara iteleyecek gücte olduğunu düşünürler. Bu nedenle, davranışlarda uygun ölçüde bir özgürlüğün gerçeklerin gözetilmesi ile değil, sıkı bir kuramla sağlanabileceği kanısındadırlar. Evlilik dışı cinsel ilişkilerin hiçbir şekilde haklı sayılamayacağı görüşünde olan bir kimse, derin bir sevginin etkisi altında, kendi koşullarının çok ayrı olduğunu, kuralların yumuşayabileceğini düşünebilir. Büyük bir sevginin evlilik

dışı ilişkileri haklı kılabileceğini düşünen kişi, her geçici hevesin büyük sevgi olduğunu sanacaktır. Para karşılığı olmayıp karşılıklı duygulara dayanan geçici sevgileri de doğru bulan insan, sık sık duyguları unutup istediğini para ile sağlama yönüne gidebilir. Böylece, çoğu insan uygulamada, kuramda olduğundan daha büyük bir özgürlüğe gider. Bu nedenle, cinsel özgürlükleri savunurken, insanların tanınan özgürlükten daha ileri gideceğini akılda tutmak gerekir. Yetişkinler için doğru cinsel kurallar konusunda hangi görüş benimsenirse benimsensin, çocukların cinsel eğitimleri ile ilgili bazı sorunlar var. Bunlar, temel sorunlara inmeden, sağduyu ve psikoloji açılarından ele alınabilir. Eğitimi, son derece bilgisiz, bağnaz ve dar görüşlü kişiler eline bırakmak bir alışkanlık olmuştur. Zengin çocukları, ilk yıllarda çoğunlukla dadılara bırakılır. Bunlar genellikle hiç evlenmemiş, aşırı iffet taslayan kimselerdir. Bu çocuklar sonraları daha çok eğitim görmüş kadınların eline gelirler. Bu kadınlar da genellikle evlenmemişlerdir ve eksiksiz törel nitelikte olmaları beklenir. Bu demektir ki, çekingen ve duygulu olur, gerçeklerden korkarlar. Cinsiyet konusundaki kanıları sert ve sıkıdır, ama yanlış kaynaklardan elde edilmiştir. Okul müdürlerinin, müzmin bekâr olmasalar bile, çok yüksek törel görüşte olmaları beklenir. Kılgısal sorunları bilimsel psikolojiye göre değil, geleneksel önyargılara göre çözümlerler. Çoğuna göre, çocuğun cinsiyet psikolojisi kötü

bir konudur; bu alanda bilgisiz olmak daha iyidir. Bu bilgisizliğin yaptığı zararlardan habersiz kalır, mutlu olurlar.

Çoğu çocuklar iki yaşlarına geldiklerinde, cinsel organlarını boş inanlar açısından görecek şekilde eğitilmişlerdir. Bu organlar özel davranış gerektiren esrarlı ve korkunç şeyler olarak görülür. Çocuklara, doğal gereksinmelerini fısıltı ile, ya da kaba sayılan sözcükler yerine daha incelerini kullanarak anlatmaları öğretilmiştir. Dadılar vücudun bazı bölümlerini dokunulmaz sayarlar. Çocuklar oralara dokunurlarsa kendilerine sert dersler verilir. Küçükken böyle yaptıkları sırada anneleri tarafından görülmüş olan insanlar tanıyorum. Anneleri onlara ölseler daha iyi olacağını söylemiştir. (Bu hiç de az raslanan bir şey değildir.) Üzülerek söyleyeyim ki, bu insanlar geleneksel erdemlerin örneği olmamışlardır. Küçük çocuklar arasında istimna çok yaygındır; buna karşı ancak korkunç gözdağı veriliyor. Freud'dan öğrendiğimize göre, Almanya'da erkek çocuklara bir leyleğin gelip kendilerini sakat edeceği söylenir. Bu çocuklar bir kızı çıplak olarak görürlerse, onun başına böyle bir şey gelmiş olduğunu düşünebilirler. Bunun gibi gerçekler psikanaliz konusunda yazılanları okuyanlarca bilinmektedir. Bazı kimselerin bu yazıları okuması yasaya aykırıdır. Oysa, böylece o kimseler zararlı oluyorlar. Yetişkinlik çağındaki sinir bozukluklarının kökleri çok kez, çocuklukta istimnanın korkunç sonuçları konusunda verilen gözdağına dayanıyor. Okul

yılları boyunca erkek çocuklara istimnanın deliliğe götürdüğü söylenir. Gerçek şu ki, istimnanın kötü sonuçları konusunda verilen gözdağının deliliğe götürdüğü olur. Oysa istimna, yetişkinler ona aldırmadıkça, çok az zarar verir; özellikle çocuklukta.

Çocukların dünyaya nasıl geldiğinin gizli tutulmasının birçok kötü etkileri var. En başta bu, bazı bilgilerin, özellikle ilgi çekici bilgilerin, kötü olduğu inancı ile bağıntılıdır. Tüm bilgilerin iyi olduğu, sağlam ahlâkın temel ilkelerinden biri olmalıdır. Hiçbir bilgi bu ilkelerin dışında bırakılmamalıdır. Bazı doğal meraklarının kaş çatma ve azarlama ile karşılandığını gören çocuk, ilginç bilgilerin kötü olduğunu düşünmeyi öğrenir; ilginç olmayan bilgiler ise iyidir. Böylece bilimsel ilgi erdeme karşı olur. Çocuğun iyi olma çabaları, budala olma çabaları olma haline gelir. Ne yazık ki bu da başarılı olma çabası ile birdir. Kızların gebelik konusunda bilgisiz bırakılmaları çok kötüdür. Kızlar erkek çocuklar yanında kendilerini küçük görür, erkek olabilmeyi isterler. Gebelik konusunda bilgileri olmadığı sürece, erkeklerin hemen her yönde kadınlardan üstün olduğunu sanırlar. Çocukların dünyaya gelişinde kadınların yerini öğrenir öğrenmez, kendi cinslerine saygı duymaya ve durumlarından memnun olmaya başlayan kızlar gördüm. Ama babanın payından söz edilmeden yalnız annenin yeri anlatılırsa, erkek çocuklara haksızlık olur. Bu, hiçbir şey söylememekle, kızlara karşı yapılan haksızlığa benzer. Bundan başka, babalarına düşkün olan

çocuklar, anneleriyle olduğu gibi babalarıyla da fiziksel bağıntıları olduğunu öğrenmekten memnunluk duyarlar. Kızların kendilerine saygı duymaları için gebelikte annenin payını bilmeleri gibi, erkek çocukların da doğumda babanın payını bilmeleri gerekir.

Cinsel gerçekler konusunda susmanın başka bir kötü etkisi, çocukların ana-babalarının yalan söylediklerini anlamalarıdır. Genellikle çocuklar gerçeği ana-babaların sandığından daha çabuk anlarlar. Bunu anladıktan sonra da çok kez ana-babalarına sorular sormaya devam eder, gerçeğe aykırı cevapları gençliğe yakışır bir alaycılıkla akıllarında tutarlar. Törebilimciler aynı kanıda olmasalar bile, çocuklara yalan söylemek istenilir bir davranış değildir. Bunu gerekli sayan bir ahlâk sağlam bir ahlâk olamaz.

Cinsiyet konularında bilginin, öteki konulardaki bilgi gibi aynı ses tonu ve aynı tavırla ve doğrudan doğruya verilmesi çok önemlidir. Bir düşünce akımına göre, çocuklara önce çiçeklerin aşkı, sonra istakozların saf oyunları anlatılmalıdır. Ancak uzun bir girişten sonra ana-babaların davranışlarından söz edilebilir. Bunun da inceden inceye savunulması gerekir. Bu girişi, gerekli bulanlar yalnız yasakçı yetişkinlerdir. Yetişkinlerin iffet taslaması ile bozulmamış bir çocuğa cinsiyet, öteki konular gibi doğal görünür. Ana-babalar bu konuda çocuklarıyla rahatça konuşamıyorlarsa, onlara böyle konuşabilecek, gelenek ve yasalarla daha az ezilmiş bir

kişi bulmalıdırlar. Ergenlik çağından önce çocuğun cinsiyeti doğal görmesini sağlamak güç değildir. Oysa, ergenlikten sonra bu daha zor olur. Ama çocuklar akıllıca yetiştirilirse, ergenlikten sonra bile bu güçlükler küçük; kafaları akla uymayan korku ve yasaklarla doldurulursa daha büyük olur.

Daha büyük çocuklar arasında doğan cinsel sorunlara, olumlu cinsel bir ahlâk dışında bir çözüm yolu bulmak zordur. Alışılagelen görüş, bu türlü ilişkilerden tümüyle kaçınılması, bu kaçınmanın zararlı olmayacağı görüşüdür. İngiltere'de kadın ve erkeklerin ayrılması, karşı cinsle cinsel ilişkileri önler. Ancak bazı girişken gençler bunun dışında kalırlar. Bunun sonucu olarak, az girişken olanlar istimna yönüne gidiyorlar. Bunların kötü ve zararlı olduğu söylenir. Birçokları da buna inanırlar. Bunlar gizli yapmak zorundadırlar, çünkü görülürse sert cezalara uğrarlar. Görülmeleri genellikle bir raslantı sonucudur. Bu nedenle cezalar haksızca ve rasgele olur. Yaptıkları gizli kalanlar üzerinde de ceza korkusunun ve saklamanın kötü etkileri vardır. Halk okulları, çocuklara boş zaman bırakmıyacak ve cinsel eğilimleri önleyecek yolda onları uğraştırmak ve yormak yoluna gidiyor, zekâyı erdeme feda ediyorlar. Bu nedenle, bugün yaşayan düzenin şu kötü yanları var. En başta, çocukların kafalarına bağnaz korkular ekiyor. İkincisi, çocukların büyük bir yüzdesini korkak, ikiyüzlü yapıyor. Üçüncüsü, cinsel konularda düşünce ve duyguyu ayıp ve bağnaz kılıyor. Dördüncüsü, bilimsel ilgileri günah gibi gös-

teriyor; bu yüzden bu ilgiler ya yok oluyor, ya marazî hale geliyor. Beşincisi, boş zamanı, böylece de zihinsel gelişmeyi, önlüyor.

Bugünkü düzenin böyle kötü yanları var. Bununla birlikte, tüm törel kurallar değişmedikçe, bütün şikâyetlerden ırak bir düzen düşünebilmek kolay değil. Çağdaş toplumdaki erkek için ergenlikten evliliğe kadar geçen süre uzun yılları kaplıyor. Bu yıllar boyunca cinsel ilişkilerden kaçınmanın iyi olduğu varsayılsa bile, çoğu erkeğin bunu yapmayacağı bellidir. Oysa, bugünkü törel kurallar sürdükçe, bu kurallara aykırı her davranış zararlı olacaktır. Kiralık kadınlara gitmek kötüdür. Çünkü bu bir hastalık nedeni olabilir. Sonra, kadınların kendilerini satması, böyle kadınlar aşağılık görüldüğü sürece, istenilir bir meslek değildir. Ayrıca, bir erkeğin ilk cinsel ilişkileri paraya dayanır, duygudan yoksun olursa, o evlendiğinde karısını ya bir satılık kadın ya da bir ermiş olarak görebilir. Bunlardan hiçbiri de mutluluğa götürmez. Ergenlikten sonra istimna, gelenekçi törebilimcilerin öne sürdüğü ölçüde olmasa bile, yine de zararlıdır. Erkeğin bencil, içe dönük ve çekingen olmasına sebep olur; kimi zaman da olumlu cinsel ilişkilere yetersiz kılar. Göz yumulursa, başka çocuklarla homoseksüel ilişkiler fazla zararlı olmayabilir. O zaman da doğal cinsel gelişmenin engellenmesi tehlikesi vardır. Erkeklerle kızlar ayrılmazsa, aralarında cinsel ilişkiler çok olabilir. Bu da yalnız eğitimi engellemekle kalmaz, istenilmeyen yaşlarda gebeliğe yol açar.

Toplumun ve kamu oyunun bugünkü düzeyinde bu soruna bir çözüm bulunabileceğini sanmıyorum. Belki bir zaman gelecek ki, bugünkü kuralların gençlikte yarattığı psikolojik bozukluklar ciddi olarak ele alınacak. O zaman, Samoa'da ve öteki pasifik adalarmda gençlere tanınan özgürlükler bütün gençlere tanınacak. Bu gerçekleşirse, gebeliğe kârşı korunma bilgileri verilmesi gerekecek; yine de gebelik olursa, anında önlenmesi öğretilecektir. Böyle bir geleceği beğendiğimi söyleyemem. Erginlik çağında cinsel gereksinmelerden kaçınmak çok zor olmayabilir; ancak bu gereklilik yirmi yaşında son bulmalıdır. Bu, yargıç Lindsey'in geçici evlenme düzeni ile sağlanabilir. Üniversite öğrencilerinin çoğu, geçici çocuksuz evlilikler yapabilse, üniversite hayatı zihinsel ve törel yönlerden daha iyi duruma gelirdi. Bu cinsel zorunluluğa karşı bir çözüm olurdu. Bu çözüm ne sinir yıpratıcı ne gizli olur; ne paraya dayanır ne de tez gelip geçer. Aynı zamanda iş için gerekli olan zamanı almaz.

Ergenlikten önce eğitimde cinsiyet sorunu, cinsel ahlâk konusunda kesin yargılara varmadan, ruh sağlığı yönünden ele alınabilir. Fakat cinsel davranışta neyin iyi neyin kötü olduğu konusunda kesin kanılarımız yoksa, okulun son yıllarında ve üniversitede cinsiyetin nasıl ele alınacağını kararlaştırmak zordur. Çoğu insanın cinsel ahlâk görüşü çok karmaşıktır, ve üç kaynaktan doğmuştur. Birincisi, evli kadınların erdemli olmaları ısrarla istenir; bu da ataerkil aile kuruluşu için gereklidir. İkincisi,

evlilik dışı bütün cinsel ilişkilerin günah olduğu konusundaki Hıristiyanlık öğretisidir. Üçüncüsü ise, çok yeni olan, kadınların eşitliği öğretisidir. Bu üç unsurdan en eskisi ataerkil aileden gelendir. Bu unsur bugün öbür ikisinden ayrı olarak Japonya'da görülebilir. Japonlar tüm cinsel yasaklardan özgürdürler; cinsel ahlâklarında boş inana dayanan çok az şey vardır. Erkekle kadının eşitliği ileri sürülmez; kadınlar kesinlikle erkeklere bağlıdır. Ataerkil aile köklü olarak kurulmuştur, ve soyut törel öğretimden çok, kadınların boyun eğmesi ile desteklenir. Çocuklukta cinsel bilgilere, cinsel konuşmalara ve bir Avrupalıyı şaşırtacak ölçüde cinsel oyuna izin verilir. Yetişkin ahlâkı yalnız kadınlar içindir. Erkeğin üstün gücü bunu kadına zorla kabul ettirir. Bu, Hıristiyanlıktan önceki uygarlıklarda çok yaygın olan eski bir düzendir.

Başlangıçta Hıristiyanlık, cinsel isteklerin aslında kirli bir şey bulunduğu inancını getirdi. Cinsiyet ancak insan ırkını sürdürmek gerekçesiyle hoş görülebilirdi. Evlilik sınırları içinde bile olsa, kaçınmak kadar saygıya değer olamazdı. Hıristiyanlığın doğuşundan önce buna benzer duyguların bulunmadığını söylemek istemiyorum. İnsan yaratılışının öyle bir yönü var ki, insanlar cinsiyete karşı duygulara eğilimli oluyorlar. Hıristiyanlık zaten var olan bu duyguları işlemiştir. Yahudilerin çok sıkı cinsel yasakları vardı. Ama, bugün kutsallığı kabul edilmeyen eski kitaplarda cinsiyetin kirliliği konusunda doğmaya başlayan duygular görülürse

de, Yahudilerde böyle bir duygu yoktur. Tarihte ilk olarak, Hıristiyan ahlâkı erkekle kadın arasında eşitliği kuramsal yönden kabul ediyordu. Oysa uygulamada erkeklerin erdemsizliği daha yumuşak karşılanıyordu. Böylece Hıristiyanların davranışları, Hıristiyanlıktan önceki ataerkil uygarlıklarınkinden pek ayrı olmuyordu. Ancak, erkeğin cinsel özgürlüklerinin günah sayılması büyük bir psikolojik ayrılık olarak kalıyordu.

Cinslerin eşitliği öğretisi ile bu düzen yıkıldı. Kadın hakları öncülerinin dediği gibi ya erkekler kadınlar kadar erdemli olmalı, ya da günümüzde kadın haklarını savunanların öne sürdüğü gibi, kadınların erkekler kadar erdemsiz olmaları kabul edilmeli. Ama kadınların erdemli olmaları istenmezse ataerkil aile zor yaşar. Ataerkil aile düzeninden ayrılmak ise toplumsal düzende büyük değişiklikler gerektirir. Böylece bir karışıklık ortaya çıkıyor. Hıristiyan ahlâkı erkeklerin dayanamayacağı kadar sıkı olagelmiştir. Kadınlar da erkekler kadar özgür olursa, bu ahlâka uymak onlar için de zor gelecek. Aile, kökleri çok derinde olan bir kurumdur. İnsanlar onun değiştirilmesine göz yummazlar. Bu karışıklıktan çıkmanın bir yolu var: babanın yerini Devletin alması. Bu da ancak Komünizmle sağlanabilir ve özel mal ve miras kurumlarına uyarlanması kolay değildir. Bu yönden özel servet sorunu cinsel ahlâk sorunu ile bağıntılı oluyor. Bir erkeğin kendine ait olmayan çocuklara bakmak için çalışması beklenemez. Bu nedenle, ataerkil aile ile bir-

likte kişisel servet düzeni, kadınların bir ölçüye dek erdemli olmasını gerektirir. Erkeklerin değil, yalnız karılarının erdemli olmasını istemek cinslerin eşitliği öğretisine aykırıdır. Oysa, baskı ve yasaklar olmadan erdemlerin sağlanabilmesi zordur. Şüphe yok ki, bunun tek çözüm yolu, babanın öneminin gittikçe azalması ve çocuklara babanın yerine devletin bakması eğiliminin geliştirilmesidir. Bunun da iyi bir şey olduğunu sanmıyorum. Babalık duygusu ve oğulların babalarına karşı duyguları uygarlık tarihinin çok önemli unsurları olmuşlardır. Bu duygulardan yoksun bir uygarlığın nasıl bir uygarlık olacağını bilmiyorum. Ama iyi de olsa kötü de olsa, çocuklarla ilişkilerde Devletin önemi gittikçe artıyor, buna bağlı olarak babanınki azalıyor.

Gençlerin eğitimi ile ilgilenenler, bütün bu çağdaş sorunları ve karışıklıkları görmemekte direniyorlar. Katı Hıristiyan ahlâkı yetişkinlere kabul ettirilemese bile, gençleri yetiştirmekle sorumlu olanların davranışlarını bu ahlâkın yönetmesi gerektiğine inanıyorlar. Okulların ve İngiliz üniversitelerinin törel tutumları, halkınkinden daha katı kalıyor. Bunun sonucu olarak eğitim, gençleri toplum için hazırlayacağı yerde, toplumdan gittikçe koparıyor. Kamu oyu ve toplumsal kurumlar böyle kaldıkça, buna kestirmeden bir çözüm yolu bulunabileceğini sanmıyorum. Çünkü kadınla erkeğin eşitliği ile ataerkil aile arasında köklü bir uyuşmazlık var. Fakat bu uyuşmazlığa rağmen, genel törel ilkeler ve

cinselliğin bağnazca görülmemesi çok şeyi değiştirebilir.

Çocuklarla ilişkilerde onları iyiye yöneltmek için yollar söylememek, her konuyu akıl yolu ile tartışmak ve bilimsel yönden ele almak saltık bir ilke olmalıdır. Ataerkil aile düzeninin yaşatılması ahlâkın temeli olacaksa, bundan, döl vermeyen cinsel ilişkilerin günah olduğu sonucunu çıkarmak zordur. Oysa, yalnız Hıristiyan ahlâkının değil, ceza hukukunun da korkunç saydığı şeyler bu ilişkilerdir. Aynı zamanda şurası anlaşılmalıdır ki, bazı davranışlar istenilmeye değer olsalar bile, katı bir disiplinle ya da marazî korkularla kişinin bu davranışlara zorlanması iyi olmayabilir. Bu ilkeler çocuğun törel eğitiminin büyük bir bölümünü kapsıyor. Bundan ötesi için, hızla değişen karışık toplumumuzun gelişmiş ve yerleşmiş bir biçime girmesini beklemeliyiz.

Çocuklarla bütün ilişkilerde, cinsiyetin aslında kötü ve gizli olduğu sanısına varmalarının önlenmesi gerekir. Cinsiyet ilginç bir konudur; insanların onu düşünüp, onun üzerine konuşmaları doğaldır. Çocukların çok doğal olan bu isteği bugün yetişkinlerce kötü sayılıyor. Sonuç olarak çocuklar bu konuya daha çok ilgi duyuyor, hep o konuda, yasak meyva tadı ile konuşuyorlar. Bu konuşmalar bilgisiz ve budalacadır, çünkü tahminleri ve yarım bilgileri ile başbaşa bırakılıyorlar. Çoğu çocuk için cinsiyet konusu alaycı gülüşler ve açık saçık hikâyeler durumuna geliyor. Cinsiyet kavramı, kimiza-

man şiire dek yükselen doğal bir haz, kimizaman neşeli ve şen, kimizaman acıklı derinliklere inen bir tutku olarak, eğitim ahlâkçılarının görüş açıları dışındadır. Onlara göre, haz verdiği zaman cinsiyet kötü, sıkıcı ve alışılmış olduğu zaman erdemlidir. Bu çirkinlikler ahlâk ve yaşamı şiir, sevinç ve güzellikten yoksun kılıyor; bütün insan ilişkilerine bir katılık ve sertlik getiriyor. Bu hayat görüşünün sonucu erdemlilik taslama, dar görüşlülük ve düş gücünün ölmesidir. Daha özgür bir hayat gücünün de tehlikeli yanları olabilir. Ama bunlar hayatın tehlikeleridir, ölümün değil.

BÖLÜM X

EĞİTİMDE YURTSEVERLİK

Her insanın bazı amaçları ve istekleri olur. Bunlardan bazıları tümüyle kişiseldir, bazıları başka birçok insanla paylaşılabilir. Örneğin, çoğu insan paralı olmayı ister. Zengin olmak yollarının çoğu da bir bölük insanla işbirliği gerektirir. Bu bölük, zengin olmak için seçilen yola bağlıdır. Aynı işi yapan iki ortaklık çok yönlerde yarış eder, ama koruyucu gümrük sözkonusu olunca işbirliği yaparlar. İnsanlar yalnız para için siyasal bölümlere ayrılmazlar elbette. Mezhepler, kardeşlik toplulukları, bilgi kurumları v.b. örgütleri kurarlar. İnsanları işbirliğine iteleyen nedenler çoktur. Bunlardan birisi, çıkar birliği, bir başkası inanç birliğidir. Kan birliği bir üçüncü nedendir. Rotchild ailesi kan bağından ötürü işbirliği yapmıştır. Resmî ortaklık kurallarına gereksinme duymadılar, çünkü birbirlerine güveniyorlardı. Başarılarının büyük bölümü Avrupa'nın her önemli ticaret merkezinde bir Rotchild bulunmasına bağlıydı. İnanç birliğine dayanan bir işbirliği, savaştan sonra, Quaker'lerin hayırsever çalışmalarında görülür. Yaşam görüşleri ayrı olduğundan birlikte çalışmaları kolay oluyordu. Anonim şirketler ve sendikalar gibi örgütlerin temeli ise kişisel çıkar bağlarıdır.

Bir amaç uğruna örgütlenmiş bir bölüm insanın yalnız bir toplu amacı vardı. O da bu insanları birleştiren ve örgütü yaşatan amaçtır. Bu nedenle örgütün düşünüş biçimi kişininkinden daha basit ve kabacadır. Sözgelişi, Fizik Araştırma Kurumu yalnız fiziksel araştırmalarla ilgilenir. Oysa onun üyelerinin herbirinin daha birçok ilgileri vardır. İngiliz Endüstrileri Federasyonunun tek kaygısı İngiliz endüstrileridir. Üyeleri ise, tiyatroya gitmekten ya da kriket oyunu seyretmekten hoşlanabilirler. Bütün bir aile yalnız aile geleceğini düşünür; bu amaç için bireyleri feda etmeye hazırdır.

Siyasal yönden örgütlenmiş tutkular, örgütlenmeden kalan tutkulardan daha güçlüdür. Pazar günü sinemaya gitmek isteyen insanlar hiç örgütlenmemiş bir topluluktur, siyasal yönden önemsizdir. Pazar gününü kutsal sayan ve onların gitmelerini önlemek isteyenler örgütlenmişlerdir ve siyasal yönden etkilidirler. Sinema sahipleri de örgütlüdür. Bu nedenle siyasal yönden görülürse, pazar günü sinemaların açılması ya da açılmaması sorunu sinema sahipleri ile pazarı kutsal sayanlar arasında bir çalışmadır. Halkın istekleri önemsiz kalır.

Bir insan birçok örgütlerin üyesi olabilir; bunların bazıları yararlı, bazıları zarar verici, bazıları ise kötü etkilerden ıraktır. Sözgelimi, böyle bir insan İngiliz Faşistler'e, köyündeki futbol kulübüne ve bir antropolojik araştırma kurumuna üye olsun. Üçüncü durumla övülmeye değer, ikincisinde zararsız, birincisinde iğrençtir. Bir insanda hem iyilik

hem kötülük bulunur. Ama örgütlerin iyilik ya da kötülük yönünde katkısız bir törel nitelikleri vardır. Bu nitelik üyelerde yoktur. Bir örgütün iyi ya da kötü oluşunu onu meydana getiren insanların karakterleri değil, insanları örgütlenmeye iteleyen amaç belgiler. Bu düşünceler, insanların devletler halinde örgütlenmesinin garip sonuçlarını göstermek içindir. Hemen bütün uygar ülkelerde bir insanın bağlı olduğu en güçlü örgüt devlettir. Öyle ki, devletin bir üyesi olarak amaçları siyasal yönden başka bütün amaçlarından daha etkilidir. Bu nedenle çağdaş devletin amaçlarının neler olduğunu düşünmemiz önemli oluyor.

Bir devletin iç ve dış görevleri vardır. Bölgesel hükümeti devletin görevleri arasına katıyorum. Genel olarak söylenirse iç amaçları iyi, dış amaçları kötüdür. Bu deyiş, tümüyle gerçek olamayacak kadar basittir. Ama, bir yaklaşım olarak yararlıdır. Devletin iç amaçları yollar, ışıklandırma, eğitim, polis, yasalar, posta gibi konuları içine alır. Yönetimin şu ya da bu ayrıntısı tartışılabilir, ama, ancak bir anarşist bu amaçların iyi olmadığını söyleyebilir. Bu nedenle, iç uğraşlar sözkonusu olduğunda genel olarak devlet yurttaşlarının bağlılık ve desteklerine hak kazanır.

Dış amaçlara gelince durum başka türlüdür. Dünya ile ilişkilerinde, büyük bir devletin iki amacı vardır: saldırganlığa karşı savunma, ve yurttaşlarının yabancı ülkeleri sömürmesini destekleme. Gerçeklere dayandığı ve istilâyı önlemek için ge-

rekli olduğu sürece, saldırganlığa karşı savunma ilk bakışta yararlı olabilir. Fakat zorluk şuradadır ki, saldırganlık için gerekli olan araçlar yabancıları sömürmek için de elverişlidir. Dünyanın güçlü devletleri, zayıf devletlerin işgücü ve yeraltı zenginliklerinden haraç almak amacındadırlar. Bunu sağlamak için, sözde amacı savunuculuk olan silâhlı kuvvetlerini kullanırlar. Örneğin, Transvaal'da altın bulunduğu anlaşılınca İngilizler orayı istilâ ettiler. Lord Salisbury "biz altın yatakları aramıyoruz" diyerek halkı kandırdı. Her nasılsa, yine de kendimizi altın yataklarının bulunduğu yerde bulduk; ve her nasılsa, savaş sonunda altınlar bizim elimize geçti. Başka bir örnek alalım: herkes bilir ki, İngilizler Güney İran'a ora halkına yararlı olmak için gittiler. Oysa, petrol dolu bir ülkede yaşıyor olmasalardı, Güney İranlıların gönenci ile böylesine yakından ilgilenmiş olacağımız şüphelidir. A.B.D.'nin Orta Amerika'daki eylemleri üzerinde de benzer düşünceler öne sürülebilir. Aynı şekilde Japonya, çok yüce nedenlerle Mançurya'ya giriyor. Ama, garip bir raslantı sonucu, bu nedenler Japon çıkarlarına uyuyor.

Bugün güçlü devletlerin dış uğraşlarının çoğu, zayıf devletlerin hakkı olan zenginlikleri elde etmek amacıyla silâhlı kuvvetlerini kullanmak ya da gözdağı vermek yönündedir denilebilir. Bu tip uğraşlar bireylerde suç sayılır; çok geniş çapta yapılmıyorsa, yasalarla cezalandırılır. Oysa, uluslar bunu

yaptığında, ilgili ulusun yurttaşlarınca çok beğenilir.

Böylece bu bölümün konusuna geliyoruz: okullarda yurtseverlik öğretimi. Bu öğretim üzerinde yargılara varabilmek için, önce amaçların ve gerçek sonuçların iyi anlaşılması gerekir. Erek olarak ve onu savunanların düşünüşünde yurtveserlik çoğunlukla iyi olan bir şeydir. Evini ve anayurdunu sevmenin, övünmeğe değer tarihsel başarılardan onur duymanın yerilecek bir yanı yok. Bu, toprağa ve alışılmış çevreye karşı gerçek bir sevgi ve geniş kapsamlı bir aile sevgisi ile bağıntılı karmaşık bir duygudur. Bu duygunun kökü yaşanılan yerle ve biyoloji ile bağıntılıdır. Bu ilkel duygu tek başına iken, siyasal ya da ekonomik yönleri yoktur. İnsanın kendi ülkesi için duyduklarıdır, başka ülkelere karşı duymaz. İlkel biçimiyle, ancak taşrada yaşayıp çok gezmeyenlerde görülür. Sürekli olarak yerini değiştiren ve kendi adına bir karış toprağı olmayan kentlide, yurtseverliği doğuran bu ilkel duygu daha az, toprak sahibi ve köylüde daha çoktur. Onun yerine kentlide geniş çapta eğitimin ve gazetelerin sonucu olan yapma bir duygu vardır ki, tümüyle zararlıdır. Bu duygu yurda ve yurttaşlara karşı sevgiden çok yabancılara karşı nefret ve yabancı ülkeleri elde etme isteğidir. Çoğu kötü duygular gibi bu da bağlılık kisvesi ile gizlenir. Bir insanın dehşetle kaçınacağı bir suçu işlemesi isteni-

yorsa, önce ona bir kıyıcılar çetesine bağlılık duygusu verilir, işleyeceği suç bağlılık erdeminin örneği gibi gösterilir. Bunun en iyi örneği yurtseverliktir. Sözgelimi bayrağa duyulan saygıyı ele alalım. Bayrak bir ulusun savaşçı yeteneklerinin simgesidir. Kavga, savaş, ülkeler ele geçirme ve kahramanca davranış duyguları hatırlatır. İngiliz bayrağı bir İngilize Shakespeare'i, Newton'u ya da Darwin'i değil, Nelson'u ve Trafalgar'ı hatırlatır. İngilizlerin insan uygarlığını ilerletmek için yaptıkları, bayrak altında yapılmamıştır, ve bayrağa saygı duyulurken hatırlanmaz. İngilizlerin yaptıkları en iyi şeyler İngiliz olarak değil, birey olarak yapılmıştır. İngiliz olmanın bilinci ile ve İngiliz oldukları için yaptıkları, daha az değerlidir. İngiliz bayrağı, ya da diğer bir güçlü ulusun bayrağı için de doğrudur.

Tüm Batı ülkelerinde çocuklara, en önemli bağlılığın yurttaşı oldukları devlete bağlılık ve devlete karşı görevin hükümetin yönettiği yolda gitmek olduğu öğretilir. Bu öğretiden şüphelenmemek için yanlış tarih, yanlış siyasa ve yanlış ekonomi bilgileri verilir. Yabancı devletlerin kötülükleri anlatılır, kendi devletlerininki anlatılmaz. Çocuklar kendi devletlerinin girdiği tüm savaşların savunma, yabancı devletlerin saldırganlık olduğu inancına itelenir. Beklenmeyen bir durumda ülkeleri bir yabancı ülkeyi ele geçirince, bunun uygarlığı, İncil'in ışığını, ya da aynı ölçüde soylu bir şeyi yapmak için yaptığı inancı öğretilir. Yabancı ulusların hiçbir törel ölçüleri olmadığı, ve İngiliz ulusal marşında ol-

duğu gibi, Tanrının "onların hileli oyunlarını bozacağı" inancı verilir. Tanrı bunu yaparken bizi de araç olarak kullanmaktan çekinmeyecektir. Gerçek şudur ki, her ulus başka uluslarla ilişkilerinde silâhlı kuvvetlerinin mümkün kıldığı kadar suç işler. İyi yurttaşlar bile, bu suçları mümkün kılan uğraşıları tümüyle kabul ederler. Çünkü olup biteni bilmezler, ya da gerçekleri doğru açıdan görmezler.

Orta yurttaşın soygun için öldürme suçuna katılmasından en başta eğitim sorumludur. Basını suçlayanlar var, ama onların yanıldığı kanısındayım. Basın, halkın istediği niteliktedir. Halk ise kötü gazeteler istiyor, çünkü iyi eğitilmemiştir. Ulusçu bir yurtseverliğin okullarda öğretilmesi şöyle dursun, bunun insanların eğilimli oldukları bir kütle manisi olduğu, zihinsel ve törel yönden buna karşı korunulması gerektiği söylenmelidir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın en tehlikeli kötülüğünün ulusçuluk olduğundan şüphe yoktur. Bu, içki, uyuşturucu maddeler, ticarette aldatıcılık ve geleneksel törel eğitimin yöneltildiği tüm kötülüklerden daha tehlikelidir. Çağdaş dünyayı gözden geçirebilenler görüyorlar ki, ulusçuluktan dolayı, uygar bir yaşamın devamı tehlikelidir. Bu, uluslararası olaylarda bilgisi olan herkesçe bilinmektedir. Yine de her yerde halkın parası bu yıkıcı kötülüğü yaymak ve artırmak için harcanıyor. Çocuklara kütle halinde insan öldürmenin insanın en yüce davranışı olduğunu öğretilmesini istemeyenler hain sayılıyor. Başka ülkelerin iyiliğini, kendi ülkesinin kötülüğünü

istediği söyleniyor. Çocuklarının acılar içinde öleceğini düşünmek, doğal sevgiden dolayı, insanlara acı verirmiş gibi geliyor. Oysa durum hiç de öyle değil. Tehlike açık olduğu halde çoğu ülkelerde iktidarda olanlar, tehlikeyi önlemek için yapılan çabaları kötü gözle görüyorlar. Askerlik görevi, yurt savunması yönünde soylu bir hazırlık olarak gösteriliyor. Güçlü ülkede, askeri çalışmaların, savunmadan çok yabancı ülkelere saldırganlık biçiminde olabileceği bilincine varmaları için gençlere tek söz söylenmiyor.

Yurtseverlik eğitimine karşı durmalar çeşitlidir. Önce de söylendiği gibi, ulusçuluğun aşırı etkisi yumuşatılmadıkça uygarlık yaşayamaz. İnsan öldürmeyi öğreten bir kurumda uygar insancıl ülküleri aşılamak mümkün değildir. Nefret, ulusçu eğitimin gerekli bir parçasıdır, öğretilmesi başlı başına bir kötülüktür. Ama bunlardan öte tümüyle zihinsel nedenlere dayanan karşı durmalar vardır. Bu da ulusçuluğun yanlış önermeler öğretilmesini gerektirmesidir. Dünyanın tüm ülkelerinde çocuklara kendi ülkelerinin en iyi ülke olduğu öğretilir. Oysa sözkonusu önerme yalnız bir ülke için doğrudur. Uluslar bu önermenin hangi ülke için doğru olduğu konusunda anlaşamadıklarına göre, tüm uluslara karşı bir ulusun değerlerini öne sürme alışkanlığından vazgeçilse daha iyidir. Çocuklara öğretilenlerin doğru olması gerektiği düşüncesinin yıkıcı olduğunu biliyorum ve uygulanması yasalara aykırıdır. Oysa gerçekleri öğreten bir eğitimin yanlışları

öğretenden daha iyi olduğuna inanmamak elde değil. Dünyanın tüm ülkelerinde tarih aynı biçimde öğretilmelidir. Tarih kitapları Milletler Cemiyetince hazırlanmalı ve A.B.D. ile Sovyet Rusya'nın birer temsilcileri de orada bulunmalıdır. Ulusal tarih yerine dünya tarihi öğretilmeli, savaşlar yerine de kültürel önemi olan sorunlar üzerinde durulmalıdır. Savaşlar öğretilse bile yalnız üstün gelen yan ve kahramanlıklar açısından ele alınmamalıdır. Öğrenci savaş alanında yaralılar arasında durarak yıkılmış bölgelerde evsiz kalanların acılarını duymalı; savaşın olanaklı kıldığı gaddarlıkların ve haksızlıkların bilincine varmalıdır. Bugün hemen tüm öğretim, savaşı yücelten bir nitelik taşıyor. Okulların öğretimine karşı barışseverlerin çabaları sonuçsuz kalıyor. Özellikle bu, zengin okulları için doğrudur. Bunlar törel ve zihinsel yönden yoksul okullarından daha aşağı bir düzeydedir. Çocuklar okullarda başka ulusların hatalarını öğrenirler, kendi uluslarınınkini değil. Başka ulusların kötülüklerini bilmek ancak kendini beğenmeye ve savaş duygularına iteler. Oysa kendi ulusunun kötülüklerini bilmek iyiye götürür. Okulda hangi İngiliz çocuğuna İrlanda'daki İngiliz askerleri konusunda gerçeklik öğretilir? Hangi Fransız çocuğu Ruhr'un zenci birliklerince işgali konusunda gerçeği öğrenebilir? Hangi Amerikalı çocuğa Sacco ve Vanzetti ya da Mooney ve Billings konusunda gerçekler söylenir? Bu konuların geçilmesinden ötürü her ülkede orta yurttaş bir kendini beğenmişlik içine gömülüdür. Baş-

ka ulusların kendileri konusunda bilmedikleri şeyleri bilir. Ama onların kendi ülkeleri konusunda bildiklerini bilmez.

Ulusçuluk öğretiminin çoğu zihinsel yönden kötüye yöneltilmiştir, ama törel yönden suçsuzdur. Bunu öğreten kişiler kendileri yanlış bir düzenle eğitilmişler, yabancıların böylesine kötü oldukları bir dünyada ülkelerini ancak büyük askeri çabalarla kurtarabilecekleri duygusunu edinmişlerdir. Bununla birlikte yurtseverlik propagandasının bu kadar saf olmayan bir yanı var. Hem silâhlanma, hem de az gelişmiş denilen ülkelere yatırım yoluyla çıkarcılar para yapıyor. Örneğin, oldukça karışık bir ülkede petrolünüz varsa, onun çıkarılması için iki türlü harcama yapılır; birisi petrolün çıkarılması için teknik harcamalar, öteki "yerli halk" arasında düzeni sağlayacak siyasal ya da askeri harcamalar. Bunlardan yalnız ilki size düşer. Daha büyük olan ikinci bölüm vergi ödeyenlerin üstündedir. Ulusçu bir propaganda ile onların bu ödemeyi kabul etmesi sağlanır. Böylece yurtseverlik ekonomi arasında istenmeyen bir bağıntı gelişir. Gençlerin bu gerçeği anlamaları da dikkatle önlenir.

Daha savaşçı biçimleriyle yurtseverlik para ile yakından bağıntılıdır. Devletin silâhlı kuvvetleri yurttaşların zenginleştirilmesi için kullanılabilir ve kullanılmaktadır. Bu, haraç ve tazminat alarak, geçerli olmayan borçların ödenmesinde direnerek, hammaddelere el koyarak, ya da zorla kabul ettirilmiş ticaret anlaşmaları ile yapılır. Bütün bunlar yurt-

severlik yaygarası ile gizlenmiş olmasa, aklı başında herkes durumun çirkinliğini ve kötü niyetleri açıkça görürdü. İnsanlar istese eğitim, tüm insanlar arasında karşılıklı dayanışma ve uluslararası işbirliğinin önemi duygusunu kolayca geliştirebilirdi. Dünyaya acı çektiren ateşli yurtseverlik bir kuşak sonra söndürülürdü. Bir kuşakta bizleri yoksul düşüren gümrük duvarları indirilir, birbirimizi ölümle korkutmakta kullandığımız silâhlar yok edilir, içimizi yiyen nefretin yerini iyiniyet alabilirdi. Bugün her yerde şahlanmış olan ulusçuluk genellikle okulların ürünüdür; sona erebilmesi için eğitim yeni bir ruha bürünmelidir.

Silâhsızlanma gibi bu sorun da ancak uluslararası anlaşma ile çözümlenebilir. Milletler Cemiyeti saldırganları temize çıkarmaktan zaman bulabilirse, geç de olsa bu sorunun önemini anlayabilir. Belki hükümetler tek tarih öğretimini kabul edeceklerdir. Belki de büyük savaştan sonra geride kalanlar, eğer kalan olursa, ayrı bayraklar yerine Milletler Cemiyetinin bayrağını kullanmaya karar verirler. Aslında bunların hepsi hayal elbette. Ne kadar az bilseler de, bildiğini öğretmek öğretmenliğin niteliğidir. İngiliz tarih öğretmenlerinin, uluslararası bir anlaşma ile, dünya tarihi öğretmek zorunda kaldıklarını düşünün. Hinet'in ve İstanbul'un düşüşünün tarihini öğretmeleri gerekecekti. Cengiz Han ve Müthiş İvan, pusulanın Çin'den Arap denizcilerine yayılışı ve Buda'nın ilk heykelini Yunanlıların yaptığı konularında bilgi edinmek zorunda kalacak-

lardı. Zamanlarını böyle kullanma gereksinmesi onları sınırsız bir öfkeye boğardı. Milletler Cemiyetini hiçe saymaya hazır yeni bir hükümet için çalışmaya başlarlardı. Batı dünyasında gücümüz kapitalist uğraşılara gidiyor; bu da yıkıcı bir güç oluyor. Öğretmenler gibi daha iyi bir amaç gütmesi gereken sınıflar da statükodan memnundurlar. Herhangi bir toplumsal gelişme onların derslerinde değişiklik gerektirir; bu nedenle mümkünse böyle gelişmelerden kaçınılır. Kaçınmak istedikleri çaba yalnız kafa çabası değildir, aynı zamanda duygusaldır. Alışılmış duygular kolayca gelir. Alışılmış koşullarda yeni duygular duymayı öğrenmek ise zordur; ulusal marşın çalınışı gibi. Böylece iyilerin tembel, yalnız kötülerin çalışkan olduğu dünyamız başı dönmüş olarak uçuruma gidiyor. Bazan insanlar bu uçurumu görüyorlar, ama aldatıcı duyguların sarhoşluğunda gözleri hemen kapanıyor. Sarhoş olmayan herkes tehlikeyi açıkça biliyor. Ulusçuluk uygarlığımızı ölüme iteleyen ana güçtür.

BÖLÜM XI

EĞİTİMDE SINIF DUYGUSU

Sınıfların eşitsizliği uygarlığın doğuşundan bugüne süregelmiştir. Bugün vahşiler arasında bu çok basit biçimler alıyor. Başkanlar var ve bunlar birden fazla kadınla evlenebiliyorlar. Uygar insanlardan ayrı olarak vahşiler, kadınları bir servet kaynağı yapma yolunu bulmuşlardır. Böylece bir erkeğin ne kadar çok karısı varsa, o kadar zengin olur. Ama sınıflar eşitsizliğinin bu ilkel biçimi kısa zamanda yerini daha karmaşık biçimlere bırakmıştır. Genellikle toplumsal eşitsizlik mirasla ve ataerkil toplumlarda ailenin erkek bireyleri ile bağıntılı olmuştur. İlk zamanlarda, belirli kişilerin zenginliği askerî güce dayanıyordu. Başarılı savaşçı servet kazanır, onu da oğluna bırakırdı. Kılıçla edinilen servet çoğunlukla topraktı. Bugün bile toprak sahibi olmak soyluluğun bir belirtisidir. Soylu ise, kuram olarak, bir feodal barondan gelmedir. O da zamanında bir toprak sahibini öldürüp yerine geçmiş, elde ettiğini sonraları gelenlere karşı savunmuştur. Bu en saygıdeğer servet kaynağı sayılıyor. Biraz daha az saygıya değer olanları da var. Buna örnek, kendileri çok tembel oldukları halde çalışkan bir atadan gelen kalıtla zengin olanlardır. Zenginlikleri kendi çalışmalarının sonucu olanlar ise daha da az

saygı görürler. Çağımızda, servetleri olduğu halde çalışmaya devam eden zenginler, gelirleri toprak sahipliğinden ve doğal tekellerden geldiği varsayılan soyluların yerini alıyorlar. Servetin iki büyük yasasal kaynağı olmuştur: ilki, soylular için, toprak sahipliği; öteki, burjuvalar için, kendi emeklerinin ürününe sahip olma hakkı. Kendi emeğinin ürününe sahip olma hakkı yalnız kâğıt üzerinde kalmıştır. Çünkü eşya başka maddelerden yapılıyor ve hammaddeyi sağlayan kişi işçiye ödediği ücrete, ya da kölenin temel gereksinmelerini sağlamasına karşılık işlenmiş ürünü ele geçiriyor. Böylece üç sınıf insan ortaya çıkıyor; toprak sahipleri, kapitalistler ve proletarya. Aslında kapitalist, hammaddeleri ve işleme için gerekli makinayı alacak kadar para biriktirmiş olan, ve ücrete karşılık ürünü ele geçiren kişidir. Kuramda toprak sahibi, kapitalist ve proletarya sınıfları oldukça açık olarak ayrılmıştır. Oysa uygulamada ayrılıklar öyle kesin değildir. Bir toprak sahibi kendi arazisi içinde bulunan bir deniz kıyısı dinlenme yerini geliştirmek için kapitalist yöntemler kullanabilir. Parasını kazanan bir kapitalist, servetinin tümünü ya da bir bölümünü toprağa yatırıp elde ettiği kira ile yaşayabilir. Bankada parası bulunan ya da taksitle ev alan bir proletarya, duruma göre bir ölçüye dek kapitalist ya da toprak sahibi olabilir. Kısa bir görüşme için bin sterlin isteyen seçkin avukatın proletarya olarak sınıflandırılması gerekir. Ama o bunu istemez; ve düşünüşü bir zenginin gibidir.

Uygulamada, Sovyet Rusya dışındaki önemli sınıf ayrılıkları aileye ve mirasa dayanır. Ataerkil aile düzeninden dolayı zengin çocukları yoksullarınkinden daha iyi olmasa bile, ayrı bir eğitim görüyor. Kalıta dayanarak da zengin çocukları isterlerse aç kalmadan tembelce yaşayabilirler. Servet diye bir şey olmasaydı, servet eşitsizlikleri her kuşakta yok edilirdi. Ataerkil aile olmasaydı zengin çocukları yoksullardan ayrı eğitilmezdi. Sosyalistler, kapitalist düzene katkıda bulunan ayrı etkenleri yeteri kadar incelemiyor, ondan belli belirsiz söz ediyorlar. Oysa, kapitalistlerin iş uğraşları kapitalist düzenin tümü değildir. Servetlerinden dolayı çocuklarının özel hakları olduğu gerçeği bu düzenin bir parçasıdır. Bunu Marksizmin eleştirisi olarak söylemiyorum. Çünkü Marx ekonomi ile aile arasındaki bağıntıları anlamıştır. Bunu İngiliz dilini kullanan birçok sosyaliste karşı söylüyorum. Bunlar toplumu ekonomik düzenin evlilik ve aile ile önemli bir bağıntısı olmadığını sanıyorlar. Aslında bu bağıntı karşılıklıdır. Kişisel servet yığmaya çalışan burjuva, kişisel servet kavramını karısı ve çocuklarına da uygular. Bunun sonucu olarak, onlara karşı belirli duygular taşır. Aynı şekilde cinsel kıskançlık ve ana-babalık sevgisi, karısını ve çocuklarını kişisel servet olarak görme isteğine iteleyen duygulardır. Böyle bir kişisel servet isteği başka servetlere istek uyandırır. İlkel toplumda erkek birçok kadınla evlenebilmek için zengin olmayı ister. Uygar toplumda zenginlik isteğinin nedenle-

rinden birisi, karısına ve çocuklarına toplumda işçi ailelerinin payına düşenden daha iyi bir yer sağlayabilmektir. Böylece, kişisel servet olarak maddi şeylerle kadın ve çocuklar arasındaki bağmtı karşılıklıdır. Birisi yıkılmadan ötekinin yıkılması beklenemez. Kadın ve çocukların kişisel servet oluşu bu yönde yarışçılığı doğurur. Böylece eğitime sınıf ayrılıkları girer. Her şeyi kapsayan bir komünizmin bütün bunları nasıl etkileyeceğini şimdilik ele almayacağım.

Eğitim konusunda çocukların toplumdaki yerini belgileyen elbette babalarının toplumsal durumudur. Böylece, sınıf ayrılıkları bulunan bir toplumda çocuklar yalnız kendi değerleri için değil, babalarının servetlerinden dolayı da saygı görürler. Zengin çocukları, yoksul çocuklarından üstün oldukları inancını kazanırlar. Yoksullara ise zengin çocuklarından aşağı oldukları kanısı verilmeye çalışılır. Yoksul çocukların böyle düşünmeleri için çaba harcamak gereklidir, yoksa çektikleri haksızlıklara karşı durabilirler Bunun sonucu, sınıf ayrılıkları bulunan yerde eğitimin karşılıklı iki eksikliği vardır: Zenginlerde aşırı gurur yaratmak, yoksulların kendilerini küçük görmesini amaç gütmek. Zenginlerin gururuna karşı itirazlar bellidir. İbranî peygamberlerden bugüne, tüm ahlâkçılar bunları belirtmiştir. Ama bu kötülüğün söz ve öğretimle değil ancak ayrı bir ekonomik düzenle ortadan kaldırılabileceğini pek az ahlâkçı anlayabilmişti. Yoksullarda aşağılık duyguları yaratmanın kötülükleri biraz ayrıdır. Bu

duygular gelişirse kişinin kendi başına iş yapabilme yeteneği ve saygısı zararlı şekilde azalır; gelişmezse, yıkıcılığa eğilimli bir karşı gelme görülür. Bu duygu yaratılsın ya da yaratılamasın, onu yaratmak çabası yanlışların öğretilmesini gerektirir. Bu törel bir yanlıştır, çünkü zengin ve yoksulların eşitsizliğini haklı gösterir. Ekonomik bir yanlıştır, çünkü bugünkü ekonomik düzenin mümkün olan en iyi düzen olduğu öne sürülür. Tarihsel bir yanlıştır, çünkü zenginlerle yoksullar arasında daha önce yer alan çatışmalar zenginler açısından anlatılır. Öğretmenlerin durumu proletaryanınkinden pek de iyi olmadığına göre, öğretmek zorunda oldukları şeylere inanmaları için köle ruhlu kişiler olmaları gerekir. İnanmadan öğretiyorlarsa yükreksizdirler.

Servetin çoğunlukla soyluluktan geldiği endüstri çağı öncesi toplumlarında eşitsizliğin savunması doğuma saygı biçimini alır. Doğuma saygı gerçek servete saygıdan daha öteye gider; bu duygunun kökünün ekonomiye dayandığı gizlenir. Meteliksiz bir sürgün reis başarılı bir tefeciden daha çok saygı görebilir. Yine aslında saygı gören zenginliktir, çünkü genellikle böyle toplumlarda zenginlik kaynağı soyluluktur. Soyluların güçlü olduğu yerde soyluluk inancı çeşitli saçmalarla desteklenir; soyluların daha iyi davrandıkları, iyi eğitim gördükleri, ya da başka insanlardan daha ince duygulu oldukları gibi. A.B.D. gibi bir zenginler toplumunda ayrı bir tip yalancı var. Başarılı zenginin çok çalışma, tutumluluk ve dürüstlükle o düzeye

geldiği varsayılır. Durumunu bir kamu güvenliği olarak kullandığı düşünülür; hep kamu iyiliğini gözetir. Zenginlerin servetlerinin yeni olduğu geçen yüzyılın son çeyreğinde Adams ailesininki gibi geleneksel bir kültür, önde gelen kişilerin oyunlar, düzenler ve yolsuzluklarla nasıl servet yığdıklarını açığa vurdu[1]. 1880-90'larda Standard Oil Company'nin yöntemlerine karşı kitaplar yazıldı. Bugün bütün bunlar değişmiştir. Büyük zenginler kamu yararına çalışan kişiler olarak görülüyor. Her üniversite onlardan bağışlar alıyor, ya da almayı umuyor. Akademik eğilimleri olan her genç, iyiliksever bir milyarderin cömertliğinden bir araştırma bursu almayı umar. Üniversiteler ve basın zenginlerin övgüsü ile doludur. Sokaktaki insana erdemlerin gelirle orantılı olduğu öğretilir. A.B.D. gibi bir ülkede sınıf ayrılıkları soylular ülkesinde olduğu kadar önemlidir. Bu ayrılıklar büyük servetleri bulunmayan, gönenci dağılmış olan Norveç ve Danimarka gibi ülkelerdekinden çok daha önemlidir.

Sınıf ayrılıklarının kötü etkisi yalnız çocuklar üstüne değildir. Öğretmenleri ve ders dağıtımını da etkiler. Zihinsel bakım vücut bakımından daha fazla saygınlık görür. Zihinsel öğretim yapan öğretmen sağlık sorunları ile ilgilenmez, bir hastalığın belirtilerini anlamaz, kafa ile beden arasındaki ayrılık yapmacıktır, gerçek değil. Ama ne yazık ki bu

[1] *Bak* High Finance in the Sixties *(Altmışlarda Vurgunlar), Brothers Adams, Yale University Press yeni baskısını yapmıştır.*

ayrılık insanların sınıflara dağılımını etkilemiştir. Sonuç olarak, eğitimde zihin ve bedenin bakımı gerektiğinden çok ayrılmıştır. Bu eski günlerde olduğu kadar kötü değil elbette. Bir zamanlar sağır bir çocuk dikkatsizdir diye yıllarca ceza görür, hiçbir öğretmen bunu anlamazdı. Bugün bu denli aşırı durumlar olmasa bile, kötülük daha az göze çarpar biçimlerle yaşıyor. Örneğin, öğretmen çocuğun sindirim koşullarını hiç bilmez, onun aptallığına ve huysuzluğuna kızar. Oysa bunların nedeni pekliktedir. Öğretmenlere çocukların sindirim aygıtı ile ilgilenmeleri söylense, kibirlerine dokunur. Okuyucularım bu noktada beni yanlış anlamasınlar. Bütün çağdaş okullarda çocukların vücut bakımları ile ilgilenildiğini yadsımıyorum. Çocukların sağlıklarının korunması için, geçmişe kıyasla, çok şey yapılıyor. Benim yakındığım beden ve zihin bakımının tümüyle ayrılması, birisi için gerekli bilgiyle sahip olanın başkası için gereken bilgiden tümüyle yoksun olmasıdır. Bir yetişkinde, kafa ile beden arasında bir uçurum vardır; ama bu bir metafizik gereksinme değildir. Eğitimin ürünüdür. Bebekte böyle bir uçurum yoktur; küçük çocukta çok az, çocukta oldukca azdır. On yaşında bir çocuğun kafa ile beden arasındaki ayrılığı felsefe yönünden anlatabileceğini sanmam. Oysa, şöyle söylerseniz her çocuk anlar; "Bayan A'nın baktığı parçanız kafanız, Bayan B'nin baktığı bedeninizdir." İlerde, beyin ile madde arasındaki ayrıntı, Bayan A ile Bayan B arasındaki ayrıntı olacaktır. Bayan A ve Bayan B'nin görevleri Bayan

C'de toplansa, bütün çocuklar beyin ile maddenin aynı olayın değişik yönleri olduğuna inanarak yetişirdi. Bu yönden, fizikötesi, sınıflar ayrılığı ile bağıntılıdır. Kafa uğraşları kolların ve bacakların çalışmasını gerektirmez, fizik uğraşları gerektirir. Kafa uğraşları beden uğraşlarından üstündür, çünkü yalnız kafa işi yapanlar beden işlerinin yapılması için uşak kullanırlar. Buna göre, ruh bedenden daha soyludur; maddecilik ise kötüdür.

Ders dağılımı konusunda bu etki açıkça görülmese bile, zenginliğe saygı onu da etkilemiştir. Köle işgücü kullanan tüm toplumlar gibi Yunanlılar da el işlerini kabalık sayarlardı. Bu onları kültür, felsefe ve güzel konuşmaya fazla önem vermeye itelemiştir; çünkü bunlar eller kullanılmadan çalışılabilirdi. Maddenin elle işlenmesinin bir soyluya yakışmayacağını düşünürlerdi. Belki de bu onların denemeli bilimlerdeki başarısızlığı ile ilgilidir. Syracuse'un alınışı sırasında Arşimedes'in buluşlarını anlatan Plutarchos, Arşimedes'i onu kabalıkla suçlayanlara karşı savunur. Çünkü Arşimedes bunları kral yeğeni için yapmıştır. Yunanlıların kültür kavramı Romalılara geçmiş, bugüne dek tüm Batı Avrupa ülkelerinde yaygın ve etkili olmuştur. Kültür kitap okumakla ya da konuşarak edinilir. Bundan fazlasını gerektiren bir şey sözcüğün Yunanca anlamıyla kültür değildir. Bugün bile İngiltere'de çoğu öğretmen, üniversite öğretim üyesi ve edebi zevki olan yaşlı soylularca benimsenen bu Yunanca anlamdır. Bu yalnız Yunan ve Roma konularında değil,

çağdaş tarih için de böyle. Henry Cavendish'ten çok Horace Walpole'u, Robert Boyle'den çok Bolingbroke'u bilmek daha kültürlü olmak sayılıyor. Oysa daha önemli olan birinci kişilerdi. Bütün bunlar, soylu kişinin soylu bir sanat olan savaş dışında ellerini kullanmayacağı görüşü ile kökten bağıntılıdır. Bir soylu kılıç kullanabilir, ama yazı makinası kullanmaması gerekir.

Bu konularda A.B.D. Avrupa'dan çok ilerdedir. Çünkü soyluluk her Avrupa ülkesinde yaşarken Amerika'da ortadan kaldırılmıştı. Ama eğitimde yeni bir sınıf ayrılığı gelişiyor. O da iş yöneticiliği ile teknik üreticiler arasındaki ayrılıktır. İş yöneticisi geleceğin soylusudur. Çağdaş Amerika'da "büyük yönetici" deyimi, Disraeli'nin romanlarında "büyük soylu" deyiminin hatırlattıklarını hatırlatıyor. Hayranlık duyulması gereken tip olarak büyük soylunun yerini büyük yöneticinin alması düşünceler ve kültür üzerinde etkili oluyor. Disraeli'nin coşkun hayallerindeki büyük soylu elbette güçlü bir insandı. Ama bu güç ona kendiliğinden gelmişti ve o bunu, biraz da tembelce, kullanıyordu. Bu soylunun büyük serveti de vardı. Ama bu da çabasızca gelmişti; soylu onunla fazla ilgilenmez görünüyordu. Onun onur duyduğu ince davranışları, iyi şaraptan anlaması, uygar ülkelerin büyük yaşamını bilmesi, Rönesans tabloları üstüne yargısı ve özlü sözler söyleme yeteneği idi. Denilebilir ki soyluların başardıkları işler önemsiz, ama zararsızdı. Çağımı-

zın büyük yöneticilerinin başarıları çok ayrı. Bunlar, durumlarını güçlü istemleri ve başka insanları anlama yetenekleri ile kazanmış kişilerdir. Temel tutkuları güçlü olmak, üstün oldukları alan yöneticiliktir. En büyük iyiliği ya da kötülüğü yapabilecek güctedirler. Bu insanlara yeteneklerinden ve önemlerinden dolayı saygı duyulmalı, yaptıkları işe göre ya sevilmeli ya nefret edilmelidir. Fakat ilgisizlik ve küçümseme ile karşılanamazlar. Bir endüstri toplumunda böyle insanlar öne geçecektir. Sovyet Rusya'da bu tip insanları devlet, yeteneklerine alan tanıyarak kullanıyor; kapitalist dünyada suçunu işledikleri insafsız bireyciliğe izin vermiyor. Ama ister kapitalizmde olsun ister komünizmde, bir endüstri uygarlığını ergeç yönetecek olan bu insanlardır. Bunlarla eski zaman soylularının düşünüş biçimleri arasındaki ayrılık, endüstri kültürünün feodal ve ticaret çağları kültüründen ayrılmasında önemli etki yapacaktır.

"Bir soylunun eğitimi" kavramı üniversiteler üzerinde kötü etki yapmıştır. Pek aydınca eğilimleri olmayan gençler, on sekiz yirmi iki yaşlarında akademik bilgi edinmeyi pek ciddiye alamıyorlar. Zaten bu bilgi onlara hayatta yararlı olmuyor. Bu nedenle üniversitede boş kalıyorlar. Çalışsalar bile bunu yalnız bir vicdan sorumluluğundan yapıyorlar. Araştırma alanında çalışacakları için üniversiteler çok iyi, ama ötekilerin çoğu için gelecek hayatla ilgisi yok. Üniversite yıllarını meslek yönünden yararlı olacak bilgiler edinerek geçirmek müm-

kün. Ama tutucu eğitim tipleri buna korkuyla bakıyorlar. Kanımca onlar yanılıyor. Üniversitedeki çalışmalarının hiçbir gerçek önemi olmadığını anladıkları için birçok zeki genç yaşama tadını yitiriyor, alaycı oluyorlar. Tıp, mühendislik, tarım, ya da faydası açıkça belli olan başka bir konuda çalışanlarda bu görülmüyor. Bir soylunun yararlı değil süsleyici olması düşünülür. Yeteri kadar süsleyici olabilmesi için, hak edilmemiş bir geliri bulunmalıdır. Hayatlarını kazanmak zorunda kalacaklar için, amacı tembelliği çekici duruma getirmek olan bir eğitimi uygulamaya çabalamak akıllıca değildir. Katkısız öğrenmenin bir ülkü olarak toplumda yeri vardır. Ama bu yalnız kendilerini araştırmaya verecek olanlar içindir. Başka mesleklerde çalışacakların, eğitimlerinin son yıllarını mesleklerini yetki ve geniş görüşle sürdürmelerini sağlayacak bilgiler edinerek harcamaları daha iyidir. Bugün çok yanlı bir eğitim yok. Ama özellikle İngiltere'de, eğitimin kişinin akıllıca konuşmasını sağlayan yönlerine aşırı önem verme eğilimi var. Bundan başka, üniversitede edinilen bilgi gelecek hayatla ilgili değilse, çok geçmeden unutulur. Kırk yaşlarındaki meslek sahibi kişiler üniversitede okudukları konulardan sınava girseler, genellikle çok az bilgileri kaldığı görülür. Oysa bu kişiler, mesleklerini toplumla ilişkileri yönünden görmelerine ve mesleklerinin toplumsal yönlerini anlamalarına yardım edecek şeyler öğrenebilirlerdi. O zaman hayat

görgüleri, bildiklerine örnekler katar, bilgilerinin kafalarında kalmasını mümkün kılardı.

Buraya değin, sınıf ayrılıklarının doğurduğu kötü yan etkileri ele aldım. En büyük kötülüğünden, çok kısaca söz ettim. Bu törel etkidir. Haksız eşitsizliklerin bulunduğu her yerde, eşitsizlikten yararlanan kişi, kendisinin kötü durumdakilerden üstün olduğunu kuramlarla öne sürer; böylece suçluluk duygusundan korunmaya çalışır. Bu kuramlar onun duygudaşlığını sınırlar, hakka karşı gelmesine ve statükoyu savunmasına neden olur. Böylece toplumun iyi durumda olan bireyleri her türlü ilerlemeye karşı olurlar. Korku ruhlarını kaplar. Yıkıcı eğilimli olduğunu, dolayısıyle rahatlarını tehlikeye sokacağını düşündükleri her öğreti onları ürkütür. Öte yandan, toplumun kötü durumda olan bireylerinin kurbanı oldukları haksızlıkları anlamamaları için ya beyinleri dumura uğramış olmalı; ya da, kişiliklerine olan saygılarını öylesine yitirmiş olmalılar ki, aslında kendilerinden hiç de üstün olmayan kişiler önünde istekle eğilsinler. Yoksa öfke ile dolar, şiddetle baş kaldırırlar. Sürekli bir acı duyar, zamanla dünyayı işkence kurbanının sarılık çekmiş gözleriyle görmeğe başlarlar. Böylece, göz yumulmuş tüm haksızlıkların iki kötü yanı oluyor; birisi iyi durumda olanlar, öteki haksızlığın kurbanları yönünden. Haksız toplumsal düzenlerin kötülüğü bu nedenlerden gelir, soyut bir hak anlayışından değil. Haksızlık üzerine kurulmuş bir toplumda, eğitimin törel yanı olması gereken duruma gelemez.

Kendi başlarına düşünüldüğünde kötü olan beğenmeme ve baş kaldırma duyguları, haksızlığın giderilmesinde çok gerekli bir güç olabilir; bu haksızlık ister sınıflar, ister uluslar, ister cinsler arasında olsun. Fakat siyasal yönden gerekli olsalar da, aslında bu duygular yine de iyi değildir. İyi bir toplumun denektaşı şu olmalıdır: Toplumda öfkeli ve yıkıcı duygular değil, sevecen, dostça ve yapıcı duygular işe yaramalıdır. İzlenirse, bu düşünce bizi çok uzaklara götürür. Konumuz eğitim olduğu için, tartışmayı bir sonuca bağlayamayı okuyucuya bırakıyorum.

BÖLÜM XII

EĞİTİMDE YARIŞÇILIK

On dokuzuncu yüzyılı etkileyen ülkülerden bazıları çağımıza dek yaşamış, bazıları yaşamamıştır. Yaşayanlar genellikle yüz yıl öncesine göre daha dar bir uygulama alanı bulmaktadır. Yarışçılık ülküsü bunun iyi bir örneğidir. Yarışçılık inancının Darvinizmden geldiğini düşünmek bir yanılgıdır sanıyorum. Durum bunun aksidir: Darvinizm yarışçılık inancından doğmuştur. Çağdaş biolog evrime inanır, ama evrimin itici gücü olarak yarışçılığa inancı Darvin'inkinden azdır. Bu değişiklik toplumun ekonomik yapısındaki değişikliği yansıtır. Endüstri çağı birbirleri ile yarış eden çok sayıda küçük firmalarla başladı. Firmalar başlangıçta devletten çok az yardım gördü. Zaten devlet henüz tarımcılık ve soyluluk düzeyinde idi. Bu nedenle ilk endüstriciler kendi kendilerine yeterli olmaya, *laisser faire*'e ve yarışçılığa inanıyorlardı. Yarışçılık düşüncesi endüstriden başka alanlara yayıldı. Darvin, ayrı yaşama biçimleri arasındaki yarışın evrimin nedeni olduğuna insanları inandırdı. Eğitimciler sınıfta yarışın öğrenciler arasında çalışkanlığı geliştirecek en iyi yol olduğuna inandılar. İşverenler yarışçılık inancını sendikacılığa karşı kanıt olarak

kullandılar. Amerika'nın geri kalmış bölgelerinde bugün de kullanıyorlar. Ama zamanla kapitalistler arasındaki yarış azaldı. Ulusal endüstrinin tüm olarak birleşmesi eğilimi görüldü. Böylece yarış çoğunlukla uluslar arasında olmuş, bir ulusun firmaları arasındaki yarış azalmıştır. Bu arada kapitalistler kendileri birleşirken, emekçilerin birleşmesini önlemek yönünde çaba göstermişlerdir. Parolaları şu olmuştur: "Birleşirsek dikiliriz; ayrılırlar düşerler." Böyle özgür yarışçılık endüstri önderlerinin uğraşıları dışında, insan yaşamının bütün yönlerini kapsayan Büyük Ülkü olarak sürdürülmüştür. Endüstri alanlarında yarış ulusaldır ve yurtseverliği körükleyici bir biçim alır.

Yarışçılık ülküsünün eğitim üzerine iki kötü etkisi vardır. Bir yandan, özellikle uluslararası ilişkilerde, işbirliğine karşı olma, yarışçılığaysa saygı öğretilmiştir. Diğer yandan sınıfta, burs kazanmakta ve iş bulmakta büyük bir yarışçılık düzenine gidilmiştir. Sendikacılık bu son konuda yarışçılığı, emekçiler için, oldukça yumuşatmıştır. Fakat meslek sahipleri arasında tüm şiddeti ile devam ediyor.

Eğitimde yarışçılığın en zararlı yönlerinden birisi, özellikle en iyi öğrencileri, aşırı eğitime itelemiş olmasıdır. Bugün Kuzey ve Güney Amerika'da olmasa bile, Batı Avrupa'da gençleri gerektiğinden çok eğitme eğilimi var. Öyle ki bu, gençlerin hayal güçlerine, zekâlarına, hattâ sağlıklarına zararlı oluyor. Ne yazık ki, bu eğilimin acısını en çok çe-

kenler en zekilerdir. Her kuşağın en üstün beyinleri ve en büyük hayal gücleri Büyük Yarış Tanrısına kurban ediliyor. Bir kuşağın en üstün zihinlerini üniversitede tanıyan bir kimse için, ki ben tanıdım, gençlikte aşırı zorlamanın verdiği zarar yürekler acısıdır. A.B.D.'de eğitim örgütü birçok yönlerden Batı Avrupa ülkelerininkinden kötüdür; ama bu yönden onlardan daha iyidir. Amerika'da üniversite sonrası öğrenimi yapan yetenekli gençler, aynı düzeyde bulunan Avrupalının kültür ve geniş öğrenimine sahip değildirler. Fakat onlarda bilim sevgisi, araştırma hevesi ve zihinsel girişkenlik vardır. Oysa bunların yerini Avrupa'da sıkıntılı ve alaycı bir doğruculuk almıştır. Öğrenme sevgisini yitirmeden öğrenmek zordur. Avrupalı eğitimciler bu zorluğa çözüm yolu bulamamışlardır.

Orta bir eğitimcinin öldürmeğe başladığı ilk şey hayal gücüdür. Hayal kuralsız, düzensiz ve bireyseldir. Ne doğru ne de yanlıştır. Bütün bunlar, özellikle yarışçılık, değerlerin kesinlikle sıraya konulmasını gerektirdiği zaman, öğretmenin işine gelmez. Çoğu çocuklarda gerçek dünyaya ilgi arttıkça hayal gücü kendiliğinden yok olur. Bu durum hayal gücüne karşı uygun tutum sorununu daha da zorlaştırır. Hayalleri güçlü kalan yetişkinler, gerçeklerden özgür kalmayı çocukluktan beri biraz sürdürebilmiş insanlardır. Yetişkinlikte hayalin değerli olması için, gerçeklerden özgürlük bilgisizlikten değil, belirli bir ruh bağımsızlığından doğmalıdır. Farinata degli Uberti hep cehennemde yaşamak zorun-

da olduğu halde, cehennemi küçümsedi. Yetişkinde verimli hayal gücünü geliştirecek olan böyle bir tutumdur.

Daha somut konulara geçip, çocukların çizim ve boyalarını ele alalım. Beşinden sekizine kadar çoğu çocuklar, özendirilir fakat özgür bırakılırlarsa, resim konusunda büyük hayal gücü gösterirler. Küçük bir azınlık, kendilerini eleştirebilecek düzeye geldikten sonra da, boyamak için bir içtepi yaşatır. Oysa, dikkatle kopya etmeleri ve tıpatıp benzetmeleri öğretilirse, sanatçı değil bilimsel olurlar; yaptıklarında hayal gücü kalmaz. Bunun önüne geçmek için, kendileri istemedikçe doğruca çizmeleri öğretilmemeli, çizimde değerin doğruluk olduğunu düşünmelerine meydan verilmemelidir. Bu öğretmen için zordur. Çünkü sanat değeri, bir kanılar ve bireysel zevkler sorunudur. Oysa doğruluk nesnel olarak ölçülebilir. Öğretmen üstün yetenekli değilse, okul eğitiminin toplumsal yönü - bu da bir sınıfta bulunma sorunudur - kişisel niteliklere değil toplumsal yönden tanıtlanabilecek üstünlüklere önem vermek eğilimini gösterir. Kişisel niteliklerin korunması için, öğretim mümkün olduğunca az olmalı; eleştiri, kişisel anlatımı çekingen edecek kadar ileri götürülmemeli. Fakat bu kurallar müfettişleri memnun edici bir çalışmaya götürmez.

Aynı şey, biraz ileriki yaşlarda, edebiyat öğretimi konusunda da doğrudur. Öğretmenler gerektiğinden fazla öğretiyor, hiçbir cümlenin "ve" ya da "fakat"la başlamaması gibi saçma anlatım ku-

ralları koyuyorlar. Kesin dilbilgisi kurallarına uyulmalıdır. Fakat dil çoğu öğretmenin düşündüğünden daha esnektir.

"Ve kahrolsun dur, yeter diye ilk bağıran" yazan bir çocuk, yalnız bayağı kelimeler kullanmakla değil, dilbilgisi yanlışları için de yerilirdi. Resim konusunda olduğu gibi edebiyatta da, sanat üstünlüğünün yerini doğruluğun alması tehlikesi vardır. Edebiyat öğretimi okumaya bağlı kalmalı, okuma yaygın değil derinliğine olmalıdır. İnsanın hoşlandığı şeyleri ezbere okuyabilmesi iyidir; klasik bile olsa, okuyucuya gerçek haz vermeyen bir şeyi okumak edebiyat eğitimi yönünden tümüyle yararsızdır. İstekle okunan ve bilinen edebiyat anlatıma biçim verir. Oysa içine girmeden yalnız bir kez okunan edebiyat ancak görünüşte zeki olan bir konuşma geliştirir. Öğrenciler okudukları gibi yazacaklardır da. Yazdıkları eleştirilmemeli, öğretmen kendi kanısınca daha iyi nasıl yazabileceklerini göstermemelidir. Yazmak sözkonusu olduğunda, öğretilecek bir şey yoktur.

Hayalden akla dönersek, benzer düşünceler ve yorgunlukla ilgili daha başka düşüncelerle karşılaşırız. Yorgunluk genel ya da özel olabilir. Genel ise, sağlıkla ilgisi yönünden düşünülmelidir. Fakat kafa eğitimi ile uğraşanların özel yorgunluğu akıldan çıkarmamaları gerekir. Okuyucular Pavlov'un elipslerle daireleri ayırabilen köpeğini hatırlayabilir. Ama Pavlov elipsleri yavaş yavaş daire biçimine getirdikçe öyle bir nokta geldi ki - büyük ve küçük

eksenin oranı 9:8'di - ayırt edebilme gücü son buldu. Bundan sonra ise daha önce daireler ve elipsler konusunda öğrendiği her şeyi unuttu. Aynı şey okulda birçok çocuğun başına gelir. Gücleri dışında sorunlarla uğraşmaya zorlanırlarsa, yalnız bu özel sorun konusunda değil, ilgili kafa alanlarında da şaşkın bir korkuya kapılırlar. Birçok insanlar bütün hayatları boyunca matematik konularında başarısızdırlar, çünkü çok erken başlamışlardır. Okulda test edilen yeteneklerden en geç gelişeni soyut usavurma gücüdür. Bu, Piaget'in *Judgement and Reasoning in the Child* (Çocukta Yargılama ve Usavurma) üzerine değerli kitabında toplanan bilgilerden anlaşılabilir. Çok tecrübesi olmayan ve psikolojiyi iyi bilmeyen bir eğitimci, çocukların kafasının ne kadar karışık olduğunu bilemez. Dille doğru cevaplar verildiği sürece konunun anlaşıldığı sanılır. Aritmetik ve matematik çok erken yaşlarda öğreniliyor. Sonuç olarak birçok çocuklar bu konuda Pavlov'un geometri öğrenen köpeğinin yapmacık aptallığına kapılıyorlar. Bunun önüne geçebilmek için öğretmenlerin psikoloji bilmeleri, öğretmenlik sanatında eğitilmeleri ve gerektiği yerde ders programını hafifletmek özgürlüğüne sahip olmaları gerekir. Bugün yoksullara öğretmenlik yapanların nasıl öğretilmesi gerektiğini bilmeleri isteniyor, fakat "soylu" çocuklarının öğretmenleri tümüyle eğitimsizdir. Bu, kendini beğenmişliğin önceden kestirilemeyen sonuçlarından biridir.

Yorgunluk beynin gerçek niteliğine zarar ve-

rir, bu nedenle çok tehlikelidir. Bu kadar yıkıcı olmayan, ama gene de zararlı olan bir şey de aydınca ilgilerin söndürülmesidir. Bu, öğretilenlerin çoğunun yararsız olmasının, ya da öyle görünmesinin, sonucudur. Yüz öğrencilik orta bir sınıf düşünün. Sanıyorum ki bunlardan doksanı ceza korkusuyla, dokuzu yarışçı bir başarı kazanmak isteğiyle, birisi de bilgi sevgisiyle öğrenir. Bu acıklı durum kaçınılmaz değildir. Kısa ders saatleri, isteğe bağlı dersler ve iyi öğretimle yüzde yetmişinin bilgi sevgisiyle öğrenmesini sağlamak mümkündür. Bu istek uyandırılabilirse devam gönüllü ve zorunsuz olur. Sonuç olarak yorgunluk çok azalır, akılda tutma yeteneği gelişir. Bundan başka, bilgi edinmek haz verir; böylece resmi eğitim bittikten sonra da sürebilir. Gönüllü kısa ders saatlerinde, zorunlu ve dikkatsiz devamla olduğundan daha çok öğrenildiği görülecektir. Ancak öğretmen, çocukların bilmeyi değerli buldukları yönde bir eğitim uygulamalı, eski saçmalarda gizli ve esrarlı bir değer varmış gibi onları yapmacık inançla zorlamamalıdır.

En yüksek aşamadaki üniversite öğretimi dışında hemen bütün öğretimin zihinsel bir eksikliği, yetkiye boyun eğmeyi ve aslında tartışma konusu olan sorulara kesin cevaplar verilebileceği inancını körüklemesidir. Birkaç kişiyle Shakespeare'in en iyi oyununun hangisi olduğu konusunda bir tartışmamızı hatırlıyorum. Çoğumuz yeni kanılar ortaya atmaya çalışıyorduk. Ama üniversiteye yeni girmiş gözü açık bir genç, tümüyle bilgisiz olduğumuz bir

gerçek olarak, Shakespeare'in en iyi oyununun *Hamlet* olduğunu bize bildirdi. Bundan sonra tartışma kapandı. Her Amerikalı rahip Roma'nın niçin düştüğünü bilir: sebep, Juvenal ve Petronius'un anlattığı ahlâk bozukluğuydu. Batı imparatorluğunun düşüşünden iki yüzyıl kadar önce ahlâkın ibret verici olduğunu bilmiyorlar, ya da bilmezden geliyorlar. Fransız ihtilâli İngiliz çocuklarına bir açıdan öğretilir, Fransız çocuklarına başka bir açıdan. Öğretilenin hiçbiri doğru değildir; ama her iki durumda da, öğretmenden ayrı görüşte olmak büyük düşüncesizliktir, pek az kişi bunu yapar. Oysa öğretmenler öğrencilerin ayrı görüşler geliştirmesine yardımcı olmalı, kendi kanılarına aykırı görüşte olan kitaplar okumaya zorlamalıdır. Fakat bu çok az görülür. Sonuç olarak da çoğu eğitim, araştırma ruhu aşılayacağına temelsiz dogmaları aşılamakla kalır. Bunun nedeni öğretmendeki bir eksikliktir denemez. Gerektiğinden çok sözde bilgi isteyen, böylece ivediliğe ve gereksiz bir kesinliğe giden ders programları bundan sorumludur.

Aşırı eğitimin en tehlikeli yanı sağlık, özellikle ruh sağlığı üzerine etkisidir. İngiltere'deki biçimi ile bu kötülük liberal "fırsat eşitliği" parolasının acele uygulanmasından doğar. Çok yakın zamanlara kadar eğitim zengin çocuklarının hakkıydı. Demokrasinin etkisi altında, haklı olarak, yüksek öğrenimin ondan yararlanabilecek herkese açık olması, yararlanma yeteneğinin ise zekâya dayandığı duygusu gelişti. Buna çözüm yolu geniş bir burs

düzeninde bulundu. Bursların dağılımı ilk yaşlardaki akademik yeterliğe ve yarışçı sınavlara dayanıyordu. Yarışçılığın yüce erdemlerine olan inanç, çocukların ve gençlerin çok çetin zorlamalara girmemesi gerektiğini unutturdu. Yalnız zihinsel bir zorlama olsa bile kötü; oysa bu aynı zamanda duygusaldır. Bir çocuğun hem ekonomik hem toplumsal yönden tüm hayatı, uzun hazırlanmalardan sonra girdiği çok kısa bir sınav üzerinde döner. Yoksul aileden gelen zeki bir çocuk düşünün. Çoğu ilgileri zihinseldir, ama arkadaşları kitap diye bir şeye aldırmazlar. Üniversiteye girmeyi başarabilirse kendi gibi arkadaşlar edinmeyi, hayatını istediği işle geçirmeyi umabilir. Giremezse yalnız yoksulluğa değil, zihinsel yalnızlığa atılacaktır. Önünde bu olasılıklarla o akıllıca değil kaygı ile çalışacak, öğrenimi bitmeden zihinsel esnekliğini yitirecektir.

Üniversitede öğretmenlik yapmış herkes kötülüğü biliyor. Ama bir çözüm yolu ortaya koymak kolay değil. Herkese üniversite öğrenimi vermek belki istenilir bir şey değildir; zaten para yönünden mümkün olmaz. Bu demektir ki bir seçme yöntemi gerekli oluyor; ve bu yöntem zihinsel yeterliğe dayanmalıdır. Sınav için olduğu gibi şiddetli bir zorlama olmasa, onun yerine öğretmenler belirli sayıda öğrenciyi genel izlenimlerine göre seçseler daha iyi olur. Elbet de bu bir ölçüye kadar dalkavukluk ve kayırmaya yol açacaktır, ama bugünkü düzen kadar kötülük yapamayacaktır. Üniversite öğrenimi görecekleri on iki yaşlarında seçmek iyi

olur. Ondan sonra yarışmaya değil, belirli çalışmaya zorunlu kılınırlar. On iki yaşlarında yeterliğe göre değil zekâya göre seçim yapılmalıdır.

Zekâ testlerinin bir değeri var. Bu testler İngiltere'de çok az, Amerika'da ise bilimsel yönden haklı gösterilemiyecek kadar çok kullanılıyor. Bunların değeri şaşmaz oluşlarında değil, - hiçbir test tümüyle doğru olamaz. Ama bu testler genellikle doğru sonuçlara götürüyor ve klasik sınav için gerekli olan yorucu ve sinir yıpratıcı hazırlığı istemiyor.

Kentlerde ve nüfusun sık olduğu yerlerde zeki çocuklar için özel okullar olmalıdır - geri zekâlılar için zaten olduğu gibi. Bu alanda Amerika'da bir başlangıç var [1], ama henüz küçük ölçüdedir.

Elde edilen sonuçların bazıları ilginçtir. Örneğin, zekâ bölümü 190 olan bir çocuk (100 orta sayıldığına göre) orta bir okulda bulunmuştu. Orada hiç arkadaşı yoktu ve budala sayılıyordu. Bu çocuk zekâ ortalaması 164 olan bir okula alındı. Burada kısa zamanda bir önder olarak tanındı, "güven ve onur verici görevlere seçildi." Zeki çocuklar aynı yaştaki aptallarla sıkı ilişkiler kurmak zorunda kalmasalar gereksiz acılar ve anlaşmazlıklar önlenirdi. Gençlikte her tip insanla karşılaşmanın hayat için iyi bir hazırlık olacağı düşüncesi vardır. Bu bana saçma geliyor. Yetişkinlik hayatında kimse herkesle ilişki kurmaz. At yarışlarında piyango yönetenler rahiplerle bir arada yaşamak zorunda de-

[1] Bak Gifted Children *(Özel Yetenekli Çocuklar). Hollingworth, Bölüm IX-X.*

ğildir, rahipler de onlarla. Ben zamanında ayrı toplumsal gruplarla yaşadım - diplomatlar, eski üniversite öğretim üyeleri, barışçılar, hapisane kuşları, siyaset adamları. Ama hiçbirinde çocukların kuralsız insafsızlığını görmedim. Genellikle zeki çocuklar durumlarını saklamayı henüz öğrenmemişlerdir. Bu yüzden ayrıcalıklarından dolayı sürekli işkenceye uğrarlar. Çevreye uymakta daha yetenekli olanlar zamanla üstünlüklerini gizlemeyi, herkesle anlaşır ve budala görünmeyi öğrenirler. Ama bunun öğrenmeye değer bir şey olduğunu sanmıyorum. Bir çiftlik avlusunda dolaşırsanız inekler, koyunlar, domuzlar, keçiler, kazlar, ördekler, tavuklar, güvercinler görürsünüz. Hepsinin kendine özgü davranış biçimleri vardır. Kimse ördeğin topluma uymak için domuz gibi yürümeyi öğrenmesi gerektiğini düşünmez. Oysa, okulda çocuklar için değerli olduğu sanılan şey budur. Domuzlar da toplumun soylusu oluyor.

Zeki çocuklar için özel okulların yararları büyüktür. Önce, toplumun işkencesine hedef olmazlar. Böylece büyük acılardan, duygusal yorgunluktan ve korkaklığa alışmaktan kurtulurlar. Bu korkaklık zeki yetişkinleri güçlü budalaların hizmetinde beyinlerini harcamaya itelemektedir. Sonra, duruma zihinsel açıdan bakılırsa, bu çocuklar daha hızlı öğrenebilirler. Zaten anladıkları şeylerin başka çocuklara açıklanmasını tekrar dinlemek sıkıntısına katlanmazlar. Bundan başka birbirleriyle konuşmaları öğrendiklerini akılda tutmaya yardım e-

dici biçimde olacaktır. Boş zamanlarında, gülünç görülmek korkusu olmadan akıllıca şeylerle uğraşabilirler. Bu okullara karşı, yönetim zorlukları ve kökleri kıskançlıkta olan demokrasi duygusundan başka bir şey gösterilemez. Bugün zeki çocuklar kendilerini yabansı hissediyorlar. Böyle bir ortamda bu duygu olmazdı.

Büyük eğitim örgütlerinin zorluklarından birisi, yöneticilerin genellikle öğretmen olmayışıdır. Neyin mümkün olduğu, neyin olmadığını bilmek için gerekli tecrübeleri yoktur. Öğretmenliğe yeni başlayan kişi, eğer özellikle seçilmiş zeki bir grupla karşılaşmazsa, çocukların sandığından daha az ve yavaş öğrendiğini şaşkınlıkla görecektir. Bir konu bilmeye değer olabilir, ama öğretmeye değer olmayabilir. Çünkü verilen zamanda çocukların çoğu o konu üzerine pek az şey öğrenecektir. Öğretmenlik tecrübeli olmadan ders programı hazırlayanlar çok yüklü bir program yapmaya eğilimlidirler. Bunun sonucu hiçbir şey tümüyle öğrenilmez. Öte yandan, tecrübeli öğretmenin ayrı bir eğilimi vardır. O, öğrencileri değerlendirmek zorunda olduğu için, öğrencinin doğru cevabı verip vermediğinin kesinlikle belli olacağı konuları seçer. Bu da iyi değil. Latince dilbilgisinin uzun zaman unutulmuş olmasının bir nedeni budur. Aynı nedenle aritmetiğe de aşırı önem veriliyor. İngiliz ilkokullarında aritmetik gerektiğinden fazla zaman alıyor. Orta bir insan hesapları yapabilmelidir. Ama bundan ötesi-

ne fazla gereksinme duymaz. Öğrendiği karışık aritmetik hayatta ona öğrendiği latinceden pek yararlı olmayacaktır. Anatomi, fizyoloji ve temel sağlık üzerine öğrenmiş olabilecekleri çok daha yararlı olur.

Aşırı eğitim sorunu önemli ve zordur. Önemlidir, çünkü aşırı eğitilmiş zeki bir insan kendi kendine iş yapma yeteneğini, güvenliğini ve sağlığını yitirir. Böylece toplum için daha az yararlı olur. Zordur, çünkü yaşayan bilgiler çoğaldıkça, konuyla ilgili her şeyi bilmek yorucu ve zor oluyor. Hem karmaşık kılgısal sorunlar hem de bilimsel buluşlar için böyledir. Bu nedenle "çocuklar özgür dolaşsın, fazla öğrenimle sıkıştırılmasınlar" demekle aşırı eğitimin zararlarından kurtulamayız. Toplumsal yapımız eğitilmiş ve bilgili zekâya gittikçe daha çok dayanıyor. Günümüzde bütün dünyayı saran sıkıntının nedeni, uygulama alanındaki insanların eğitimsizliğidir. Bankacılar ve siyasa adamları para ve kredi sorunlarını anlasalar, en aşağıdan en yukarıya kadar hepimiz bugünkünden daha zengin olurduk. Başka bir örnek alırsak, bir insan yirmi beş yaşında bilimin sınırlarına ermedikçe, bilimsel gelişme bugünkü hızla ilerleyemez. Çünkü otuzundan sonra pek az insan büyük yaratıcılıkta bulunabiliyor. Orta bir yurttaş, sorunların önyargı, duygu ve gösterişli sözlerle değil, eğitilmiş zekânın uygulanması ile çözümlenmesi görüşüne alışmadıkça, karmaşık bir dünyada görevini yerine getiremez. Bütün

bu nedenlerle, zihinsel eğitim, çağdaş toplumsal düzenin temel bir gereksinmesidir.

Aşırı eğitimin zararlarına meydan vermeden yeterli öğretim sağlanmalı. Bu, üç şeyi gerektirir. En başta, bilgi edinmede duygusal zorlama mümkün olduğu kadar az olmalıdır. Bunun için, bugünkü sınav ve burslar düzeninde büyük değişiklikler ve üstün çocukların mümkün olduğu ölçüde ayrılması gereklidir. Duygusal zorlamalar zararlı yorgunluğun ana nedenidir. Beden yorgunluğu gibi katkısız zihinsel yorgunluk da her gece uykuda giderilir. Oysa duygusal yorgunluk yeterli uykuyu engeller, ya da kötü düşlerle bozar. Bu nedenle eğitim süresince çocuklar mümkün olduğu kadar kaygısız bir yaşam sürdürmelidirler.

Gerekli olan ikinci şey, yararlı bir amaca hizmet etmeyen öğretime yer verilmemesidir. Çocuklar ve gençler yalnız "yararlı" denen bilgileri öğrensinler demiyorum. Ama bazı şeyleri yalnız daha önce öğrenilmiş olduğu için öğrenmesinler. Okulu yeni bitirmiş gençlere tarihten neler öğrendiklerini sık sık sormuşumdur. Genellikle Hengest ve Horsa'dan Norman istilâsına kadar İngiliz tarihini her sınıfta yeniden okuduklarını, bundan öte bir şey bilmediklerini gördüm. Ben bir ayrıca olabilirim, ama sekizinci yüzyılda Mercia ve Wessex krallıklarının ilişkilerini bilmenin yararlı olacağı bir durumla karşılaşmadım. Tarihte, bilinmesinde büyük değer olan çok şey var. Oysa bunlar okullarda öğretilmiyor.

Gerekli olan üçüncü şey, bütün yüksek öğrenimin sorulara doğru cevaplar vermek açısından değil, araştırma ruh ve yöntemini öğretmek amacıyla verilmesidir. Burada da suç sınavlardadır. İngiliz edebiyatından sınava girmek zorunda olan bir çocuk, büyük yazarlardan bir sözcük bile okumasa, ama değerli olan dışında tüm bilgileri içine alan bir el kitabını ezberlese daha iyi olabilir. Sınavlar için gençler her türlü şeyi ezberlemek zorunda kalıyorlar; örneğin, tarihler gibi. Oysa tarihler için müracaat kitaplarına bakmak daha akıllıcadır. Akla uygun öğretim kitapları kullanmayı öğretir, kitapları yararsız kılacak şekilde belleğe zor iş yüklemez. Üniversite sonrası eğitiminde bu kabul edilmiştir. Fakat bu eğitimin daha erken düzeylerinde kabul edilmelidir. Öğrencinin araştırması geleneğe uygunluğuna ya da vardığı sonuca göre değil, bilgi genişliğine ve tartışmanın akla uygunluğuna göre yargılanmalıdır. Bu yol yalnız sağlam yargılara varmayı öğretmez, ya da ancak öğrenme isteğini korumaz. Bilgi edinmeyi ilginç kılar, böylece gerekli çalışmanın verdiği yorgunluğu azaltır. Zihinsel çalışmanın yorgunluğu sıkıcı şeylere dikkat etmek çabasından gelir. Bu nedenle can sıkıntısını ortadan kaldıran bir yöntem yorgunluğun çoğunu da giderir.

Bu yöntemlerle sağlığı ve içten gelen isteği tehlikeye atmadan yüksek bir öğrenim yapmak mümkündür. Oysa sınavların ve yarışların baskısında bu mümkün olmaz. Yarışçılık yalnız bir eğitim sorunu olarak değil, gençlere gösterilen bir ülkü o-

larak da kötüdür. Dünya yarışçılığa ihtiyaç duymuyor, örgütlenmeye ve işbirliğine ihtiyaç duyuyor. Yarışçılığın yararlı olduğu inancı tarihsel bir yanılgıdır. Yarışçılık yararlı bile olsa, beğenilecek bir şey değildir. Çünkü ona bağlı duygular düşmanlık ve insafsızlık duygularıdır. Toplumun örgensel bir bütün olduğu kavramı, kafaları yarışçı düşüncelerle yoğrulanlar için zordur. Bu nedenle, gençlere yarışçılığın öğretilmesi ekonomik yönden olduğu kadar törel yönden de iyi değildir.

BÖLÜM XIII

KOMÜNİZMDE EĞİTİM

Önceki bölümlerde kişisel servet kurumunun ve ataerkil aile ile bağıntılarının eğitime yaptığı kötü etkileri gördük. Şimdi de, komünizmde aynı ölçüde tehlikeli etkiler beklenmeli mi, yoksa komünist halk eğitimi kapitalizmdekinden daha mı iyi olabilir, bunu ele alacağız.

Bunun için Rus eğitiminin bugünkü durumu söz konusu olacaktır, ama bu kesin bir durum değildir. Çünkü Rusya henüz kurulma düzeyindedir ve amacına varmamıştır. Sovyet Hükümetinin bugüne kadar yaptığını değil, ne yapmayı umduğunu ve istediğini düşünmek bizim için daha aydınlatıcı olur. Bugüne kadar yapılanlar bir uzlaşma niteliğindedir. İhtilâlin başlangıcında Rusların çoğu okuma yazma bilmiyordu. Nüfusun yüzde seksenini tutan köylüler son derece tutucuydu. Parasızlık, okul ve öğretmen yokluğu büyük engellerdi. Bütün bu engellere rağmen, tamamlandığı zaman eğitim düzenin nasıl olacağını gösterecek ölçüde iş yapılmıştır. Bu nedenle, önce bugün eğitimde neler yapıldığını ele alalım, sonra istenilen geleceğin ne olabileceğini düşünelim.

Moskova İkinci Devlet Üniversitesi rektörü Al-

bert P. Pinkeviç, Londra'da Williams ve Norgate Ltd.'çe yayınlanan *Sovyet Cumhuriyetinde Yeni Eğitim* adlı kitabında, aşağı yukarı resmî bir hesap veriyor. Akademik örgütlenme ve bugünkü amaçları sorunlarında bu kitabın yetkisi kabul edilebilir. Okurlar Batıdakine benzer ne kadar çok şeyin bulunduğunu görüp şaşırabilirler. Çocuklara okuma yazma ve küçük hesaplar öğretmek, ekonomik düzenle fazla etkilenmeyen teknik bir çalışmadır. Sağlık sorunları da tartışma götürmez. Ama bu konulardan başka, izcilik, okul ahlâkı öğretimi, devlete bağlılığın aşılanması v.b. örgütler görülecektir. Bu örgütler İngiltere ve Amerika'dakilere çok benzer. Kulağa yabancı gelen komünist terimleri arasında, Amerika'daki Üniversite Rektörü gibi bir terim de bulunuyor. Bununla birlikte, eski düzeni yansıtan bu şeyler yanında çok önemli yenilikler de var.

Önceki bölümlerde üzerinde durulan eğitimin toplumsal düzenle sıkı bağıntısı, bütün komünistlerce kesinlikle öne sürülüyor. Pinkeviç, Lenin'in kapitalist Batı ülkelerinin okulları üzerine bir pasajını veriyor.

> Burjuva devleti ne kadar kültürlü ise, o ölçüde ustalıkla aldattı. Bunu yapmak için okulun siyasanın dışında kalabileceğini, böylece tüm topluma hizmet edeceğini öne sürdü. Aslında okul, burjuva elinde, sınıf yönetiminin bir aracıydı. Baştan sona sınıf ruhu ile doluydu. Amacı, kapitalistlere gönüllü köleler ve yetenekli işçiler yetiştirmekti.

Komünist devlette okul, açıkça, proletaryanın elinde sınıf yönetiminin aracı olacak, sınıflar kavgasında işçilere yararlı olandan başka törel eğitim gösterilmeyecektir. Lenin'in şu sözleri de alınmıştır:

> Sınıfsızlık kavramından gelen bir ahlâkı kabul etmiyoruz. Böyle bir ahlâk toprak sahipleri ve kapitalistlerin çıkarları için işçi ve köylülerin akıllarını tıkar. Biz diyoruz ki, ahlâkımız proletaryanın sınıf kavgası çıkarlarına hizmet edecektir.

Bundan anlaşıldığına göre, proletarya kesin başarıya ulaşıp sınıflar kavgası bittiği zaman, ahlâk diye bir şey kalmayacak. Bununla birlikte, Pinkeviç şu sözleriyle daha olumlu bir ahlâk belirtiyor:

> Sovyet Rusya'da eğitimin ve genel öğretimin amacı, sağlıklı, güçlü, etken ve yürekli, özgür düşünen ve davranan, her yanı tüm bir insan geliştirmektir. Bu insan çağdaş kültürün birçok yönlerini tanıyacak, proletaryanın, dolayısiyle tüm insanlığın, çıkarları için bir yaratıcı ve savaşçı olacaktır.

Bu pasajda sözgelimi anılan proletarya düşünülmezse, komünizmin ayırıcı nitelikleri ile ilgisi olmayan bir ahlâk ortaya çıkıyor. Ama geçiş döneminde propaganda geniş yer alacaktır. Çünkü bu dönemde "amaç, gençliğe, proletarya felsefesinin aşılanmasıdır".

Pinkeviç "karakter oluşumu açısından hayatın en önemli çağının bebeklik ve çocukluk" olduğunu kabul ediyor. Bebekler kurumlarda yetiştirilebilse hem kendileri için, hem de "kadının önemsiz, sıkıcı, verimsiz, yorucu işten kurtarılıp erkeğin yanında yerini alacağı sosyalist devletin gerçekleştirilmesi" için iyi olacağını öne sürüyor. Bebeklikte ve çocuklukta okulun aileden daha iyi bir etken olduğu kanısındadır.

> Çağdaş okulun beğenmediğimiz asıl yönü şudur: bu okullar, zamanlarının dörtte üçünü okul etkisinden uzakta ve onun dışında geçiren çocuklarla uğraşıyor. Çocuklar okula belirli bilgiler, alışkanlıklar ve dünyayı belirli bir açıdan görme eğilimi ile geliyorlar. Çocukların bebeklikte ya da ilk çocuklukta girip, yetişkinlik çağına dek kaldıkları çocuk evlerinin daha yetkin bir eğitim sağladığından şüphe yok. Çocuk evlerinde engelleyici koşullardan ırak, bugünün öğretmenlerinin istediği, eğitim ortamı yaratılabilir. Ama evin ve diğer etkenlerin üstün gücleri yüzünden normal gündüzlü okullarda bir şey yapamıyoruz.

Sovyet Hükümetinin yapmayı istedikleri bu parçalarda açıkça belirtiliyor. Ama bunlar bugün istekten öteye geçmemiştir; okul öncesi çağı çocuklarının ancak yüzde dördü ya da beşi böyle kurumlara gidiyor. Bugün zorunlu eğitim sekizden on iki yaşına kadardır. Bu dört yıl ilkokulda geçer.

Uzun ya da kısa olsun bütün eğitim süresince

Rus okullarını başka ülkelerinkinden ayıran özellik, daha az akademik oluşu ve bilgi vermeye daha az yönelmesidir. "Amaç bilgi olmamalıdır. Bilgi, çocukların okul hayatının düzenlenmesinin doğal bir verimi olmalıdır. Aslında okulumuzu bir "hayat okulu" yapmalıyız." "Okul çalışmaları gerçeklikle sıkı bağıntılı olmalı. Verimli emeğe üstün bir yer tanınmalı. Okulun tüm yapısı toplumsal içgüdülerin gelişmesine yardım etmeli, geleceğin ihtilâlci komünistleri için sosyalist bir eğitim sağlamalıdır." Okuldaki çocuklar yalnız ders görmezler, güçlerinin ve becerilerinin elverdiği ölçüde el işleri de yaparlar. Bu eğitim değil, yurttaşlık görevinin bir parçası olarak yapılır. Pinkeviç, "okuldaki çalışmaların büyük toplumsal ve siyasal öneminden" söz ediyor. "İş, faydacılık yönünden görülür ya da ancak kas eğitimi için değerli sayılırsa, okul sosyalist ya da komünist adına hak kazanmaz. Öğrencimiz emekçi toplumun bir üyesi ve işçisi olduğunu hissetmelidir." Rus eğitiminin en önemli yönlerinden biri budur.

Pinkeviç, çocukların hangi işleri yaptığını, bu işlerin programda ne kadar yer tuttuklarını istenildiği ölçüde ayrıntılı anlatmıyor. O şöyle diyor: "Bir fabrikanın verimine işle katılma okul el işlerinin bir parçasıdır. Şöyle ki, bu çalışma okul programı ile sıkı bağıntılıdır." Kentlerden uzak bölgelerde fabrikada çalışmanın yerini çiftlik işleri[1] alır.

[1] A Scientist Among the Soviets *(Sovyetler Arasında Bir Bilim Adamı), sayfa 102.*

Bu konuda Julian Huxley şunları söyler:

> Köy okullarının çiftliklerle olan bu ilişkilerinin iyilikleri, kent okullarının fabrikalarla ilişkilerininkinden çoktur. Tarım çok geniş bir alandır. Oysa her fabrika endüstrinin özel bir koluyla uğraşır. Tarımın köy hayatı ile bağıntısı, endüstrinin kent hayatı ile bağıntısından daha sıkıdır. Okulla çiftliğin bir bütün halinde birleşmesi eğitim açısından çok iyidir.

Bununla birlikte bu görüş Sovyet eğitimcilerininkinden kökten ayrıdır. Onlar okul çocuklarının çalışmasını törel disiplin ışığında görürler. Pinkeviç diyor ki: "Dersler gereklidir, ama gerçek hayat uğraşları daha az önemli değildir. Bir sosyalist iş okulunda bu uğraşlar toplumsal, dolayısıyle yararlı olmalıdır. Okula ve öğrencilere yararlı işi mi, yoksa çevredeki topluma yararlı işi mi toplumsal nitelikli iş sayacağız? Bizce bütün sorun ikinci anlayışı kabul etmemizdir." Bu demektir ki, çocukların çalışması gerekli normal iş olacak, eğitsel değerine göre seçilmiş özel çalışma değil!

Toplumsal yönden yararlı okul çalışması iki ana bölüme ayrılır. Birinci bölümde halkın düşünce ve duygularının uyandırılması ve propaganda, ikincisinde kılgılı çalışmalar var. Birinci bölümden olarak çocuklar, tarlaya her yıl ayrı ekin ekilmesi ve seçimlerde "en değerli" adayların seçilmesi gibi konuları desteklerler. Din, sıtma, tahtakurusu, sigara

ve içkiye karşı halkı uyarırlar. Pratik çalışmalar da benzer ayrılıklar gösterir. Çocuklar tohumların formaldehidle temizlenmesinde, ağaç dikerek sellerle savaşta, köylü evlerinin elektriklendirilmesinde, okuma yazma bilmeyenlere gazete okumakta, asalakların yok edilmesinde ve yoksul dullara yardımda çalışırlar.

Sovyet okulu yalnız dünyayı anlamayı değil, onu yeniden biçimlendirmeyi amaç güder. Pinkeviç'in söylediği gibi amaç, "Marks'ın kuramına göre dünyayı yeniden kurmaktır." Tüm edilgen anlama kavramı bu düzene yabancıdır. Düzenin doğru yargılanması için bu akıldan çıkarılmamalıdır.

Sanıyorum ki, Otuz Beşinci Rus Okul Öncesi Eğitimi Konferansı şu karara varırken Marksçılar gibi değil, Ruslar gibi düşünüldü: "Müzik çocuğun yaşamına tümüyle işlemelidir. İş, oyun ve tatil boyunca müzik bulunmalıdır. Öğretmen çocuğun kişisel yaratıcılığını gözönünde tutmalı, orkestra kurarak ve toplu söylenen şarkılarla gerekli müzik görgüsünü sağlamalıdır." Bu çok iyi. Ama bir komünist ihtilâlinin İngilizleri bu kadar müziksever yapacağını sanmam.

Başka ülkelerin komünizme düşmanlığından ötürü Rusya'da gerekli olan savaş kafası, eğitime bazı nitelikler kazandırmıştır. Bunlar öteki ülkelerde yurtseverliğin doğurduğu niteliklere çok benzer. "Genç Öncüler" izcilerin bir kopyasıdır; benzer yasalar ve antları vardır. Yasaları şunlardır:

1. Öncü, emekçi sınıfının dâvasına ve Lenin'in sözüne içten bağlıdır.

2. Öncü, *Komsomol*'un ve Komünist'in küçük kardeşi ve yardımcısıdır.

3. Öncü, Öncülerin, dünya işçi ve köylü çocuklarının yoldaşıdır.

4. Öncü, çevre çocuklarını örgütler, onlarla çevrenin hayatına katılır. Öncü, tüm çocuklara örnektir.

5. Öncü, bilgi için uğraşır. Bilgi ve beceri, işçilerin dâvası uğruna verilen savaşta bir güctür.

Öncüler aynı zamanda büyük bir yemin ederler: "Sovyetler Birliği'nin bir Genç Öncüsü olarak ant içerim ki; 1) Dünya işçilerinin ve köylülerinin kurtuluş savaşında emekçi sınıfının dâvasını savunacağım; 2) Lenin'in sözünü, Genç Öncülerin yasa ve geleneklerini onurla ve duraksamadan yerine getireceğim.

Sovyet Hükümetinin "törel" eğitime inanmadığı açıkça söylenmiştir. Oysa bu yasalarda ve antlarda açık bir törel nitelik, hattâ bir ahlâk bilgiçliği var. Bilgi yolunda ve öteki çocuklara örnek olmak için uğraşan bir Genç Öncü'nün durumu, eski dindar çocuk kitaplarını hatırlatıyor insana.

Karşıt propagandayı dinleyenler, cinsel eğitimde Sovyet tutumunun, beklenilenin tersine, hiç de radikal olmadığını görecekler, "Öğretmen ve anababanın görevi cinsel ilgilerin gereksizce uyandırılmasına karşı çocuğu korumaktır" diyor Pinkeviç. Gençlerin gücleri "beden eğitimine, atletik sporlara,

el çalışmalarına, zihinsel uğraşlara, öncü hareketine ve büyük bedensel güç isteyen her türlü toplumsal işe yöneltilmelidir. Çocuğun gücü bu yönlerde normal olarak dağılırsa, cinsel içtepilerin aşırı gelişimi için güç kalmayacaktır." Erkek ve kızların birlikte eğitimi, aralarındaki cinsel çekiciliği azaltması yönünden kabul ediliyor. Cinsel konularda aşırı bilgi verilmemelidir. Çünkü "sonuç, cinsel ilişkilere karşı sağlığa aykırı olan ve yeteri kadar iffetli olmayan bir tutumun gelişmesi olabilir." Çocukların köpeklerde, tavuklarda, sığırlarda ve atlarda cinsel birleşmeyi görmeleri görüşünü dehşetle yadsıyor. "Özel olarak üzerinde durulmak üzere cinsel sorunlar ayrılmazsa, çocukların ve gençlerin ilgileri bu sorunlarda toplanmaz." Pinkeviç cinsel sorunların "daha ilginç ve önemli olan öbür sorunlara" bağlanması kanısında. Bütün bunlar sağlam ya da çürük görüşler olabilir. Ama bunların İhtilâle verilecek yanları yok. Erkek ve kızların birlikte eğitimi dışında, ki bu da yıkıcı sayılamaz, bütün görüşler İngiliz okul müdürlerinin görüşleri ile kökten bağdaşıyor.

Rusya'daki bugünkü uygulamaya bakarak komünist eğitiminin geleceğini kestirmek kolay değil. Bazı önemli alanlarda hükümetin istediklerinin gerçekleştirilmediği bir yana. Daha önemli olan, kapitalizm ve komünizm arasındaki dünya ölçüsünde mücadelenin yarattığı savaş kafası okulları öylesine etkisine almıştır ki, komünizm bütün dünyada başarılı olsa bu okulların nasıl gelişebileceğini kes-

tirmek zor. 1920'den beri Rusya'ya gitmedim; o zaman ise çok az şey yapılmıştı. O yıllarda çocukların mutlu, bedensel bakımın çok iyi olduğu anaokulları gördüm. Ama çocuklar konuşabilecek yaşa gelir gelmez yoğun bir propagandanın etkisine bırakılıyorlardı. Daha yaşlı çocuklar için okullar gördüm; korkunç bir araç yokluğuna rağmen ellerinden geleni yapıyorlardı. Durumları hiç de iyi olmayan üniversite profesörleri ile konuştum. Ama sonraki gelişmeler yanında benim gördüklerim küçük kalıyor. Bununla birlikte kaynaklardan doğrudan bilgi edinme fırsatını buldum.

Bugün din ve cinsiyet konularında Rus ve Batı okulları arasında çok az ayrılık var. Öğretilen dinler aynı değil, fakat aynı dogmacılıkla öğretiliyor. Batıda olduğu gibi Rusya'da da, eleştirici incelemeye gitmeden körü körüne inanılması gereken önermeler var. Şurası gerçek ki, Hıristiyan ülkelerdekinden ayrı olarak Rusya'da öğretilen dini, çoğu genç istekle benimsiyor, hayatını ona göre kuruyor. Zeki insanların Rus dinini yeni bir dünyanın yaratılması için bir araç olarak görebilecekleri, onun dogmalarını hiç olmazsa pragmacılık açısından kabul edebilecekleri de doğrudur. Bunun için akıllarını teslim etmeleri de gerekmez. Bu yönlerden Marksçılık ilk çağlarda Hıristiyanlığın sahip olduğu üstünlüğe sahiptir. Ama Marksçılık yerleşip başarılı olursa bu nitelikleri sürdürecek midir? Şimdilik bu, ekonomik gelişme için hazır, yarısı boş büyük bir ülkenin varlığından gelen umutlar ve verimli uğraşlarla

bağıntılıdır. Bir zamanlar Amerika'da aynı koşullar vardı ve Amerika demokrasinin önderiydi. Zamanın tüm ilerici Avrupalıları Amerika ve demokrasiye karşı istek duyarlar. Amerika ve demokrasiye verilen değerlerin, sömürülmeyi bekleyen bir kıtanın varlığı ile bağıntılı olduğunu bugün görüyoruz. Benzer bir coğrafî raslantı şimdi komünizmi iyi yönde etkiliyor. Ekonomik yönden gelişmiş ülkelerde komünizmle elde edilebilecek sonuçları kestirebilmek için bu etkinin düşünülmesi gerekir. Son yıllarda Rusya'da görülen sürekli iyimserlik bu ülkelerde zor yaratılır.

Marksçılık dogmaları bugün olduğu kadar öldürücü kalırsa, zamanla zihinsel gelişmeye büyük bir engel olacaktır. Şimdiden çağdaş bilimin öyle yönleri var ki, komünistler kendi tanrıbilimleri ile bağdaştıramıyorlar; örneğin, kuvant kuramının ortaya çıkardığı atom görüşleri. İnsan karakteri ile ilgili her şeyin ekonomik nedenlere dayandığı kanısı, her an bilimle çetin bir çatışmaya girebilir. Örneğin, sıcak ülkelerde kancalı kurt çalışma gücünü çok azaltır; bu konuda etkili olan ekonomi değil iklimdir. Bundan başka tüm Marksçılık felsefesi sınıf kavgaları ile o kadar ilgileniyor ki, yaratmayı amaç güttüğü sınıfsız toplumu ölçündüğünde örtülü ve belirsiz oluyor. Yayılan bir dogmatik Marksçılık Hıristiyanlığın yerini alırsa, bilimsel ilerlemeyi onun kadar engeller.

Bununla birlikte, komünizm başarıya ulaşırsa, bugün komünizmle bağıntılı olan felsefenin gücü-

nü sürdürebileceği olasılı değil. Tek başına komünizm ancak ekonomik bir düzendir, ekonomik ve siyasal nedenlere göre yargılanmalıdır. Diyalektik maddecilik ve tarihin ekonomik açıdan ele alınması öğretisi komünist kuramın mantıksal yönden gerekli parçası değildir. Ekonomik bir düzen olarak komünizme karşı konulmasa, ayrı görüşlerin bastırılması gerekmezdi. Marks ve Lenin'e yine büyük saygı duyulurdu elbette. Ama söylediklerini kastetmedikleri anlaşılırdı. Bugünkü dogmacılık büyük mücadelede bir raslantıdır. Mücadele başarılı bir sonuca varırsa dogmacılığın yok olacağı umulabilir.

Aynı düşünceler sınıflar çatışmasına da uyar. Görüldüğü gibi, kapitalist ülkelerde eğitim zenginlerin baskısından, Rusya'da proletarya baskısından acı çekiyor. Proletarya çocuklarına "burjuva" çocuklarını hor görmeleri öğretilir; "burjuva" soyundan gelen gençler yüksek öğrenime erişmekte daha çok güçlükle karşılaşırlar. Ama bir kuşak sonra bu zorluk sona erecektir, çünkü yalnız proletarya çocukları bulunacaktır.

Gelecekle ilgili daha ciddi bir sorun, ailenin kaldırılmasıdır. Fonlar mümkün kıldıkça, Sovyet hükümetinin daha çok çocuğu kurumlarda eğiteceği, aileleri ile ilişkilerini çok azaltacağı, ya da hiç ilişki kurdurmayacağı beklenir. Bu düzenin iyi ve kötü yanları daha önceki bir bölümde ele alınmıştı. Onları tekrarlamayacağım. Ama iyi ya da kötü ol-

sun, tam gelişmiş komünist eğitiminin en önemli niteliği belki de budur.

Komünist eğitiminin kapitalist ülkelerde mümkün olan herhangi eğitimden daha iyi olan çeşitli özellikleri var. Bunlardan birisi, yarışçılığın yatıştırılması, birey çalışmasının yerini toplu uğraşların almasıdır. İngiltere ve Amerika gibi ülkelerde ilerici okulların bunu kendi başlarına yapmağa çalışabilecekleri doğrudur. Ama çocukları sınavlar ve yetişkin hayatının yarışçı uğraşmaları için hazırlama zorunluğu onları engeller. Bundan başka, ayrıca okullarda eğitilmiş çocuklar kendilerini çevreye uydurmakta zorluk çekeceklerdir. Bu katlanılmaya değer bir zorluk olabilir, ama Rus çocuğu ondan kurtulmuştur. Ayrı bir çevre yaratmayı amaç edinen okulun alışılmış dünyadan az ya da çok kopması gerekir. Bu kopuş gerekli de olsa üzücüdür. Rusya'da yarışçılık yalnız okuldan değil günlük hayattan da kaldırılmıştır. Bu, Batıda bilinmeyen bir işbirliği ruhunu mümkün kılar.

Dünyanın gündelik işlerine okulun katılmasında tehlikeler var. Ama bence bunun iyi yanları ağır basıyor. Bugün çocukların yapmaları beklenilen işler çok propagandalıdır. Çok erken yaşta komünist inancının misyonerleri haline getiriliyorlar. Bu onları belirli bir kendini beğenmişliğe ve istenilmeyen güvene götürüyor. Ama çocukların toplumun bir parçası olduklarını hissetmeleri ve yeteneklerinin elverdiği ölçüde yararlı olmaları gerektiği anlayışını beslemeleri iyidir. Batının ilerici eğitimci-

leri çocukta kendine önem verme duygusunu geliştirmişlerdir. Çocuk kendini yetişkinlerin hizmet etmesi gereken küçük bir soylu gibi görür. Bu onu toplumsal yaşamın sınırlamalarına dayanamayan bir anarşist olarak yetiştirir. Rus eğitiminde bu eksiklik yok. Çocuk toplumda bir birim olduğunu ve ona karşı görevliliğini hisseder. Bu duygu ona kurallarla değil, uğraşlarının düzenlenmesi ile verilir. Rusya'da törel eğitimin bu davranışçı yanı beğenilmeğe değer. Kanıtlara inanılırsa, sonuç olarak en yetenekli gençler bile toplumun parçası olduklarını hissetmektedirler. Batıda çok kez olduğu gibi ya mutsuzluktan ötürü boş, ya da alaycılıkla yırtıcı olup, kendilerini ayrı birimler olarak hissetmezler. Komünizm çağdaş gençliğin kabul edebileceği bir törel düzen ve içinde mutlu olabileceği bir yaşam yolu bulmuştur. Kapitalist ülkeler bu soruna çözüm bulamıyorlar, çünkü kurumları yalansız ayakta duramaz.

Eski bir uygarlığın zengin ve karmaşık kültüründe eğitilmiş bir aydın için, komünist görüşünün zayıf ve dayanılmaz şekilde tekdüzen bir yanı olduğu itiraf edilmelidir. Bütün sorunları sınıf kavgasına bağlama eylemi her şeyi bayağılaştırır, zihinsel ustalık zevkini yok eder. Katkısız bilimden herhangi bir örnek ne demek istediğimi gösterecek. Sözgelimi, yıldızların ve bulutsuların uzaklıklarını kestirme yöntemlerini alın. Bu yöntemler dehanın, ince gözlemler ve usavurmaların eseridir. Bildiğimce, bir yıldızın yüz ya da bin ışık yılı uzakta oluşu

sınıf kavgası sorununu etkilemez. Ama insanların bu sayılardan hangisinin gerçeğe daha yakın olduğunu bilmesi insan ırkına saygımızı artırır. Komünizmin astronomi araştırmalarını veto edeceğini söylemiyorum. Ama, içtenlikle inanılırsa, komünist felsefesinin insanı böyle araştırmalara iteleyen bilimsel merak içtepisini dumura uğratacağını söylüyorum. Marksçı görüş yanlış şeylere önem veriyor. Örneğin, Newton'un çalışmasının çok çeşitli ekonomik nedenleri olmuş olabilir, ancak, yaptığı iş bu nedenlerden çok daha ilginç ve önemlidir. Aslında ekonomi canlı kalma sorunu ile ilgilidir. Bu sorun memnun edici bir şekilde çözümlenebilirse, komünizmle çözümlenebileceği gibi, düşünecek yeni bir şeye ve gelecek tarihi anlatacak yeni bir ilkeye gereksinme duyarız. Sadelik bir sloganda değerlidir, felsefede değil.

İncelikle planlanmış her şeyde aşırı bir sadelik görülür. Bu tekdüzenliliğe ve sürekli olarak aynı şeyi duymaktan gelen bir çeşit deliliğe götürür. Belki hayatın kendisi bu tehlikeyi önler. Zaten Rusya'da ihtilâl öncesinden kalan o kadar çok şey var ki, komünist planlaması daha uzun süre aşırı bir sadelik getiremez. Fakat eğitimde yapılacak bu kadar belli ve ilginç işler olmasaydı, aşırı sadelik gerçek bir tehlike olurdu. Dünya Marks'ın denkleminden daha zengin ve değişikliklerle doludur. *Das Kapital*'in sınırları içinde kalmış bir kuşak yararlı, mutlu ve korkunç olabilir, ama bilge olamaz; olamadığını anlayamaz. Zihinsel yönden kendine güvenli ve

sığ olur. Bunu söylerken felsefe açısından konuşuyorum, siyasal açıdan değil.

Siyasal açıdan (en geniş anlamıyle) yargımız ayrı olmalıdır sanıyorum. Komünizm zor bir sorun olan aile ve kadın-erkek eşitliği sorununa çözüm yolu gösteriyor. Bu çözümü beğenmeyebiliriz, gene de bir çıkar yoldur. Çocuklara, topluma karşı bir düşünce olan yarışçılıktan kurtarılmış bir eğitim veriyor. Efendili ve köleli bir düzenden tek çıkar yol olan bir ekonomik düzen yaratıyor. Okulun dinsel köklerine dayanan, okulla hayatın ayrılığını ortadan kaldırıyor. Oysa bu ayrılıktan dolayı Batıda aydın, toplumun gittikçe daha yararsız bir üyesi haline geliyor. Gençlere hiç de hayalci olmayan bir umut, yararından şüphe etmedikleri bir uğraş veriyor. Komünizm dünyayı etkisi altına alırsa, ve alabilir, zamanımızın temel kötülüklerinin çoğunu çözümleyebilir. Bu nedenle, ihtiyaç kaydiyle, desteklenmeğe değer.

BÖLÜM XIV

EĞİTİM VE EKONOMİ

Bugün Batı ülkelerindeki halk eğitiminin eleştirmeyi gerektiren niteliklerini önceki bölümlerde gördük. Eğitimdeki ve başka alanlardaki bozuklukların ekonomik nedenlere dayandığı kanısında olanlar var. Ben buna inanmıyorum. Her ekonomik düzende bir ölçüde saçmalık ve iktidar sevgisi olacağını, bunların da yetkin bir eğitim düzeninin yaratılmasını engelleyeceğini sanıyorum. Bununla birlikte ekonomik etkenlerin eğitim üzerine etkisi çok derindir; çok kez ilk bakışta anlaşılmaz. Bu bölümde, çeşitli çağlarda ve ülkelerde, eğitimdeki ekonomik etkenleri ayırmaya çalışacağım.

Avrupa'da Karanlık Çağlardan sonra tekrar canlanan eğitim, papazlar sınıfının özel hakkıydı. Eğitimin dinsel köklere dayanan bazı özellikleri bugüne dek yaşamıştır. Rönesans'tan önce orta soylular genellikle oldukça bilgisizdi. Oysa papazlar, özellikle keşişler, çok kez geniş bilgiye sahiptiler. Biraz latince bilmek mesleğin bir gereksinmesiydi, ama bu fazla bir şey sayılmaz,. On bir, on iki ve on üçüncü yüzyıllarda öğrenimin yeniden canlanmasının asıl nedenleri, özellikle Sicilya ve İspanya'daki Araplarla ilişkilerdi. Bu ilişkilerin geniş çapta eko-

nomik nedenleri vardı elbette. Ama öğrenim üzerine etkileri küçük sayıda insanın çıkarlara bağlı olmayan zihinsel meraklarının sonucu olmuştur [1].

Skolastik felsefe, ve genellikle ortaçağ öğrenimi, rahipler sınıfından küçük bir azınlığın öğrenme isteğinden doğmuştur. Bunlardan çoğu çalışmalarından pek az maddi çıkar elde ediyordu. Atak düşünüşlerinden ötürü adları kötüye çıkanların sayısı da az değildi. Bu akım için keşişlerin ve rahiplerin varlığı gerekliydi, ama temel neden yalnız bilgi susuzluğuydu.

Dinle uğraşan toplumun dışında kalan soyluların eğitimi - bu biraz daha sonra başlamıştır - konusunda da aynı şey söylenebilir. Denilebilir ki, bu dünya ile ilgili öğrenim İmparator II. Frederik'le başlamıştır. II. Frederik erken yaşta müslümanlarla ilişkilerde bulunmuştu, doğruluğu saptanabilecek her şeye karşı doymaz bir merak içini kemiriyordu. On beşinci yüzyılda İtalya'da yunancanın canlanması ve İtalya'dan kuzey uluslarına yayılan saray aşkının başlangıcı, öğrenmek için öğrenme sevgisine verilebilir. Kısa zamanda bu itici gücün yitirildiği doğrudur. Latince ve yunanca bilmek bir efendinin ayırıcı niteliği haline geldi; çocuklar bunları öğrenmeye zorlandı. Sonuç olarak insanlar öğrenme zevkini yitirdiler. Bununla birlikte o zaman bile klasikleri öğrenme nedeni ekonomik değil gösterişçi

[1] *Bak,* The Legacy of Isreal *(İsrail'in Mirası), Oxford Universitey Press, çeşitli yazarlar, sayfa 204.*

idi. Kültür edinemediği nedeni ile hiçbir toprak sahibi kiralarını almaktan geri kalmıyordu. Keşiş gibi soylu da çok boş zamanı olan insandı; isterse, faydacı amaç gütmeden, zevk için öğrenebilirdi. Bilginin kendi başına değerli olduğu kavramı henüz bazı üniversitelerde ve geç kalmış birkaç filozof (ben de bunlardan biriyim) arasında yaşıyor. Ama eğitimin görevinin ne olduğu görüşünü tümüyle değiştiren olaylar olmuştur. Bunların en önemlisi herkes için zorunlu eğitimin kabul edilmesidir. Çocuklar okuma yazmayı bilirlerse daha iyi yurttaşlar ve daha becerikli işçiler olabilecekleri anlaşılmıştır. Skolastik geleneğin bu amaç için çalışan devlet adamlarını engellediği doğrudur. İlkokullarda eğitim hemen tümüyle kitaplara dayanır. Oysa, yarısı kılgılı bir eğitimin devlet adamının amacına daha iyi hizmet edeceği ileri sürülebilir. Bu yönden Rus eğitimi çağımıza daha iyi uyarlanmıştır. Bununla birlikte ilkokullar genellikle kendilerinden istenileni yapmışlardır. Bugün tüm uygar ülkelerde hükümetin en gerekli araçlarından biri ilkokullardır.

Faydacı bir eğitim görüşüne götüren başka bir etken, bilim ve endüstrinin gelişmesidir. Bugün teknik işlemler bilimsel bilgi gerektirir; yeni buluşlar servetin ve ulusal büyüklüğün kaynağıdır. Daha önceki bir çağın gelenekleri bu yönden de günün gereksinmelerine uymayı, Rusya dışında, engellemiştir. Eğitimi yalnız faydacı düşünüşler yönetse, bilim ve endüstri tekniğine bugünkünden fazla yer verilir, edebiyat kültürü çok daha az yer alırdı. He-

nüz tümüyle böyle olmasa bile, durum yavaş yavaş değişiyor. Çok geçmeden o duruma gelinecek.

Ekonomik nedenlerin eğitim üzerine etkisi beş bölüm altında incelenebilir. Bunları sıra ile ele alalım.

Bir : Bir devletin ekonomik koşullarına göre eğitime harcayabileceği para miktarı değişir. Endüstri devrimi ile Batı ulusları zenginleşmeseydi, herkes için zorunlu eğitim mümkün olmazdı. Hiçbir ulus bilgiye, Çinlilerin Batı ölçülerini benimsemeden önce gösterdikleri saygıyı göstermemiştir. Fakat Çin, nüfusunun yüzde beşinden fazlasına okuma-yazma öğretecek zenginlikte değildi. 1780 ya da 1830 İngilteresinde herkese eğitim sağlamaya yeterli vergiler yüklemek çok zor olurdu. Bugün bile ana okulları sağlamak, az raslanan bazı durumlar dışında, olanaksız sayılıyor. Öte yandan, okuldan ayrılma yaşının yükseltilmesinin ekonomik sorunlar doğuracağı düşünülmüyor. İşsizlikten ve yüksek gümrüklerden ötürü, iş adamları bir kimsenin işinin diğerini yoksulluğa itelediği düşüncesinde birleşiyorlar. Böylece toplumun bir bölümünün verimli işlerden alıkonması toplumun yararına olacak. Buna dayanarak, çocuklar daha uzun süre okulda tutulursa hepimizin zengin olacağı düşünülüyor. İngiltere'de okul yaşını yükseltmeye karşı engel ekonomik değil, tanrıbilimseldir; mezhepler çocukların hayata hangi boş inanlarla atılması konusunda anlaşamıyorlar.

İki : Eğitimin amaçlarından biri verimin artı-

rılmasıdır. Belki de bu herkes için eğitim görüşünü ilk ortaya atanların kafalarındaki temel nedendi. Bu sağlam bir nedendir elbette. Okuyup yazabilen bir toplum, okuyup yazamayanlardan daha becerikli dir. Verimi en yüksek düzeyine çıkarma isteği teknik eğitim, bilimsel öğretim ve araştırmanın geliştirilmesinde daha doğrudan etkili olmuştur. İngiliz Hükümeti araştırma alanına çok az para harcıyor. Sağlam ekonomik hesaplarla hareket etse çok daha fazla harcardı. Bunun nedeni, devlet hizmetlerinde çalışanların çoğunu klasik bir eğitim görmüş olması, çağdaş insanın bilmesi gereken şeyleri bilmemesidir. Örneğin, tıp araştırmalarını ele alın. Orta bir yurttaş yaşamının başında ve sonunda toplum için bir gider, çalışma yılları süresince bir gelir kaynağıdır. Ölen çocuklar tümüyle ekonomik bir kayıptır. Bu nedenle erken yaşlarda ölümün azaltılması devlet için bir kazançtır. Ya da tarımın birçok kollarında önemli bir sorun olan böcekler bilimini düşünün. Bu konuda yapılan harcamaların azlığı bile bile para yitirmek demektir. Açıkça belli olan ve iyi reklâm edilen endüstri kolları - sentetik boyalar, yüksek patlayıcılar, zehirli gazlar v.b. - üzerine bir şey söylemiyorum. Bunların bazıları zararlıdır, bazıları değil. Aydın sayılan kişilerin bile çoğu bilimsel bilginin yararını anlamamışlardır. Bu anlaşıldığında, daha büyük bilimsel bağışlar olacağını, ve orta öğretim programlarında bilime daha büyük yer verilebileceğini bekleyebiliriz.

Üç : Dağıtım düzeninin eğitim üzerine çok de-

rin etkisi var. Bu etki yukarıda ele alınan iki etkeninkinden daha büyüktür. Dağıtım düzeni, toplumun sınıflara bölünmesini belgiler; sınıflı bir toplumda ayrı sınıflar ayrı eğitim görecektir. Kapitalist bir toplumda en az eğitim görenler ücretli işçilerdir. En çok eğitimi bilgi gerektiren bir mesleğe girmek isteyenler görür. "Efendi" ya da iş adamı olacaklar için orta bir eğitim uygun sayılır. Genellikle bir çocuk ana-babasıyla aynı toplumsal sınıfa bağlıdır. Ama üstün yetenekleri ile burs kazananlar ücretli işçi sınıfından meslek sınıflarına yükselebilirler. Böylece İngiltere'de ücretli işçi sınıfında doğan en büyük beyinler siyasal yönden kısırlaştırılıyor, doğumdan bağlı olmaları gereken sınıftan ayrılıyorlar. Sınıfların bu değişkenliği açısından bir zenginler toplumu soylular toplumundan ayrılık gösterir. Zenginler toplumunda soylular toplumundakinden daha az ihtilâl eğilimleri görülmesinin bir nedeni budur.

Ona karşı olanların "kapitalizm" adını verdikleri ekonomik düzen karmaşık bir düzendir. Bu düzenin bir ölçüye dek çözümlenmesi amaçlarımız yönünden önemlidir. Bugün Sovyet Rusya dışında çağdaş dünyada üç ana servet kaynağı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi, toprağa ve doğal tekellere sahip olmak; ikincisi, ataerkil ailede kalıt; üçüncüsü iş teşebbüsleridir. Bunlar birbirleriyle ayrılmaz biçimde bağlı değildir. Henry George ikinciye ve üçüncüye dokunmadan birincisini ortadan kaldırmak istedi. Katolik örgütünde birincisi vardır,

üçüncüsü de olabilir; ama ikincisi yoktur. Yahudilere karşı olan belirli kişilerin acı eleştirilerine bakılırsa, birincisini ve ikincisini yaşatmak, üçüncüsünü yok etmek isterler. Kanımca, soylular düzeninin kalıntıları olan toprak sahipleri ve kalıt, sosyalist eleştiriye iş teşebbüsünden daha açıktır. Bazan yalnız iş teşebbüsüne dayanıyorsa, Henry Ford'un durumunda olduğu gibi, bunun topluma faydası kadar zararı olduğu söylenemez. Kanıt olmadan genel olarak anlaşıldığı biçimde bir sınıf kavramı mümkün değildir. Özellikle eğitimde önemli olan, zengin çocuklarının ücretli işçi çocuklarınınkinden ayrı bir eğitim görüyor olmasıdır. Soyluluk kalıntılarının zenginliği Avrupa'ya göre daha az etkilediği Amerika'da iş teşebbüsü asıl servet kaynağı sayılır. Bunun gençlerin kafasındaki etkisi, saygı gören servet kaynaklarının toprak sahipliği ve kalıt olduğu bir toplumdakinden ayrıdır. Burada bireysel çabalara önem verilir; bu iyidir. Ama yarışçılık biçiminde bir çabaya önem verildiğinden toplumculuğa karşıdır. Daha hakbilir bir ekonomik düzende böyle yarışma ve bildiğimiz şekilde sınıflar olmazdı. Yine de bir biçim yarışma ve bir anlamda ayrı sınıflar olabileceği doğrudur. Ama bu biçim ve anlam alışageldiğimizden ayrı olacaktır. Komünist toplumda iktidar mevkileri ve yapılması hiç hoşa gitmeyen işler olacak. Bu mevkilerde bulunan kişiler bir anlamda yüksek bir sınıf meydana getirecekler. Daha iktidarlı ve daha hoşa giden işleri ele geçirmek için yarışma olacak. Ama servet ve

ana-baba gücünün olmadığı bir dünyada her birey yalnız kendi yeteneklerine dayanarak yarışır, daha iyi eğitim koşulları sağladığı durumlara dayanarak değil. Komşusundan daha iyi bir eğitim görmüşse bu babasının zenginliğinden değil, daha iyi bir eğitimi alabilecek nitelikte olduğunu gösterdiği içindir. Bu nedenle, böyle bir toplumda sınıfları haklı kılacak nedenler bireylerin doğal niteliklerine dayanır. Örneğin, büyük bir kemancı orta bir kemancıdan daha fazla para almasa bile, ondan üstün olacak ve daha fazla onurlanacaktır. Bu ölçüde bir eşitsizlik ve yarışçılık kaçınılmazdır. Eşitsizliğin kökleri nesnenin yaratılışındadır. Zor işlerin en yeteneklilere verilmesi için de yarış gereklidir. Önceki bir bölümde ele aldığımız aşırı eğitim sorununun zor oluşu bu yüzdendir. Ama ekonomik eşitsizlik ve ekonomik güvenlik - yalnız kişiler için değil çocuklar için de - sağlanırsa eğitimde yarış bu kadar çetin olmayacaktır. Bugün yarışçılığı böyle acı duruma getiren eşitsizlik ve güvensizliktir. Bunlar yok edilirse, yarışçılığın iğnesi alınmış olur.

Yurtseverlik konusunda başka nedenler işe karışır, ama gene de kişisel servetle bağıntı vardır. Bu bağıntı ilk bakışta görünmez, ve çoğu bireylerde bilinçli değildir. Daha yağmacı kapitalizm biçimlerinin doğurduğu dolaylı bir bağıntıdır. Yatırımcı açısından, geri kalmış ülkelerin iki yararı vardır: pazar ve hammadde kaynağı. Bu ülkeler yatırımcının bağlı olduğu devletin denetlemesinde bulunursa her iki yönden daha yararlı olurlar. Fransız kapi-

tali Kuzey Afrika'da, İngiliz kapitali Hindistan'da, Amerikan kapitali Güney Amerika'da kazançlı yatırım alanları buluyor. Böylece kendi ülkesi dışında yatırımlar yapmayı düşünen kişi, toprak yönünden olmasa bile ekonomik yönden emperyalizme ilgi duyar. Uygun bir yurtseverlik propagandası ile teşebbüsü için gerekli harcamaların büyük bölümünün vergi ödeyenlerin omuzuna yükletilebileceğini görür. Güçlü ulusların yurtseverliğinin çoğu bu kaynaktan gelir. Oysa bayrak için bağıran yurttaşlar genellikle kendilerini buna iteleyen kötü güçler konusunda bilinçsizdirler. Zayıf ülkelerin ulusçuluğu yağmacı uluslarınkine karşı bir savunmadır. Kendileri sömürmeyip sömürülmeye karşı direndikleri sürece güçlü uluslardan daha iyi bir törel düzeydedirler. Ama özgürlüğü için çarpışan bir ulusta öyle duygular geliştirilir ki, başarıya ulaşır ulaşmaz daha önce kıyıcı uluslarda yerdikleri kötülükleri benimser. Polonya iki yüzyıla yaklaşan bir bağlılıktan sonra bağımsızlığını kazandı; ama daha önce Polonya, halkının çektiği sıkıntıları Ukraynalılara çektirmede bir sakınca görmedi. İlke olarak ulusçuluk kötüdür; özgürlüğü için savaşan uluslarda bile beğenilmeye değmez. Bu, uluslar kıyına karşı direnmesinler anlamına gelmez. Ama yalnız ulusçuluk açısından değil, uluslararası bir açıdan direnmelidirler. Güçlü ya da zayıf bir ulusta olsun, ulusçuluğun kötülükleri kişisel servetle bağıntılıdır. Bu kötülükler sömürü ya da sömürüye karşı direnme ile ilgilidir. Bu nedenle, kişisel kapitalizm ortadan

kaldırılırsa, bugün ulusçuluğun üzerindeki kötü etkilerinin tümüyle yok olmasa bile oldukça azalacağını düşünmek akla uygundur.

Ekonomik nedenlerin eğitim üzerine etkileri konusunda dördüncü bölüm bağışlardır. Vasiyet özgürlüğü bulunan bir yerde kişi servetini kamu tutumuna karşı sayılmayan herhangi bir amaca bırakabilir. Yakın zamanlara dek akılcılığın geliştirilmesi amacı için bırakılan vasiyetler İngiltere'de, Hıristiyan bir ülkede akılcılığın kamu tutumuna aykırı olduğu gerekçesiyle hükümsüz sayılırdı. Artık bu değişmiştir. Ama ileri amaçlar için vasiyetler yasaya aykırı sayılmasa bile, bağışların genellikle tutucu bir güç olacakları kaçınılmaz bir gerçektir. Bunlar ölülerin, yüzyıllarca önce ölmüşlerin istekleridir. Din örgütleri, eski üniversiteler ve birçok okullar az ya da çok eski bağışlara dayanırlar. Amerika'da bağışlar çoğunlukla yenidir ve seçkin zenginlerden gelir. Bu zenginler ise tutucu ve genellikle eğitim görmemiş kişilerdir. Eğitimde ilerici hareketleri geciktirmekte çok etkilidirler. Profesörlerin radikal olduğu sanılan bir üniversite, başkanının iyiliksever endüstri yöneticilerinden bağışlar koparabilmesi, profesörleri statükonun savunmasında bölünmez bir bütün olan başkanınkinden daha az olasılıdır.

Eğitimin dinsel yanının daha tutucu oluşunda başların büyük etkisi vardır. Dinle kişisel servet arasındaki bağıntı, kişilerin paralarını din örgütlerine bırakmalarından ve ölümlerinden yüzyılar son-

ra boş inanlarının sürdürülmesinden doğar, İngiltere ve İskoçya'da bunun yasalarla değiştirilebileceği doğrudur. Ortaçağ dindarlarının bıraktığı servet Reform sırasında asıl amaçlarından alınıp Anglikanlık öğretimine yöneltilmiştir. İskoçya'daki Özgür Kiliselerin servetlerinin kilise üyelerine ait olduğu yasaya göre kararlaştırılınca, yasa değiştirildi; bağnaz kadercilerin (Predestinarian) bağışlarının kader inancının yok edildiği öğretilerinin yayılmasında kullanılabilmesi sağlandı. Ama Amerika'da böyle yasamalar Anayasaya aykırıdır. Paranızı, Kentaki halkının On Yitik Budun'dan olduğu öğretisine içten bağlı bir kuruma bırakırsanız, paranız başka alanda kullanılamaz. İngiltere'de paranın başka bir yöne çevrilmesi mümkün olsa bile buna çok az raslanır. Anglikan Kilisesi ve Roma Katolik Kilisesi zengin kuruluşlardır ve gelirleri ancak uygun öğretiler öne sürenlerce harcanabilir. Böylece, uzak atalarla aynı kanılarda olmak için büyük bir ekonomik neden var. Zihinsel yönden her ilerleme ceza ile karşılanıyor: Colenso tavşanın geviş getirmediğini anladığı zaman aylığı kesildi.

Dinsel bağışlar olmasa her şeyin daha çabuk değişeceğinde şüphe yok. Bugünkü durumda bile asıl, biçimden daha çabuk değişiyor. Bugün Anglikan rahiplerinin inandıklarını söylemeleri gereken birçok şeyler var, ama bunun sözde kaldığını da söyleyebilirler, kimse de onlar için kötü düşünmez. Hıristiyan dogmacılığının bazı bölümleri bir çağda, başka bölümleri başka bir çağda canlılık gösterir.

Örneğin, bugün çoğu Hıristiyanlar İsa'nın boşanma konusunda öylece anlaşılması gerektiği görüşündedirler. Oysa yetkiye karşı direnmeme, yeminden kaçınma ve servetini yoksullara verme gibi konulardaki sözlerinin mecazi yönden, anlaşılması gerektiği, söylenilenin aksi bir anlam taşıdığı düşünülür. Ama İsa'nın öğretilerinden hangilerinin bir Hıristiyan için uygun olduğu sorunu karmaşık bir sorundur, daha fazla üzerinde durmayacağım.

Eğitim üzerindeki ekonomik etkileri konusunda beşinci bölüm gelenektir. Genel anlamda bir geleneği demek istemiyorum; o çok geniş bir konudur. Demek istediğim, geçmişte etkili olup bugün etkili olmayan ekonomik nedenlerden doğmuş bir gelenektir. Genellikle çok tutucu olan cinsel ahlâk bu konuya iyi bir örnektir. Dünya nüfusunun az, çocuk ölümü oranlarının yüksek olduğu eski günlerde çiftlerin çok çocuk yapması bir kamu göreviydi. Eğitim ve çocukların çalıştırılması çocukları bir gider kaynağı durumuna getirmeden önce, çocuklara anababaları için mali yönden yararlı oluyorlardı. Doğum kontrolü ve çocuk aldırmaya karşı duygular o günlerde haklı nedenlere dayanıyordu. Bugün böyle nedenler yok, ama duygu yine yaşıyor, çünkü dinle arasında bağıntı kurulmuştur.

Ataerkil ailenin kökü ekonomikti. Çünkü kadın gebelik ve emzirme süresince başarıyla avlanamazdı. Çok yakın zamanlara dek kadının kendi hayatını kazanma olanakları azdı. Bu nedenle kocası-

na ya da erkek akrabalarına bağlı kalmak zorundaydı. Kadınlara bakılmasını ve erkeklere bağlı bir düzeni gerektiren ataerkil aile, kadın erdemlerine fazla önem verilmesine yol açtı. Bu erdemler, çetin ahlâk ve din kurallarıyla, ve ilk uygarlıklarda zina işleyen kadınlara verilen ölüm cezasıyla, zorlanırdı. Yasasal cezalar hafifleyip en sonunda, New-York eyaleti gibi bazı ırak bölgeler dışında her yerde, ortadan kalkarken törel ve bilimsel baskı olduğu gibi kaldı. Geleneksel kuralların bu bölümü, kuramda olmasa bile uygulamada, kadın ve erkeğin eşitliği ile bağdaşamaz. Kadınlar kendi hayatlarını kazanınca eşitlik isteklerine karşı durulamaz. Evli kadınların iş bulmalarını önlemek için çılgınca çabalar harcanıyor. Ama bu çabaların sürekli bir başarı sağlayacağı düşünülemez. Aynı zamanda bir kadının geleneğin iyi saymadığı şekilde hayatını kazanma yolları gittikçe artacaktır. Bu nedenle bugün yaşayan kurallar ekonomik nedenlerden ötürü yıkılmak üzeredir. Doğum oranının azalması ve savaşçı eğilimler devleti çocuk gönenci ile gittikçe daha çok ilgilenmeye iteliyor. Çünkü bir erkeğin savaş alanında öldürülebilecek yaşa gelmeden ölmesi hükümet açısından bir boşa harcamadır. Ekonomik nedenler kadınların erdemlerini azaltmak ve çocukların bakımında devletin payını artırmak yönünde birlikte etki yaptıkça, babanın öneminin, onunla birlikte ataerkil aileye bağlı tüm duygu ve törel yargıların azalacağı açıkça bellidir. Bugün ana-babalarla devlet, çocuklara geçmişten kalan ve çağımı-

zın dünyasına uymayan bir cinsel görüş öğretmenin iyi olduğu düşüncesinde birleşiyorlar. Bu, cinsiyet ve aile konularındaki tutucu duygulara bir örnektir. Bu tutuculuk özellikle eğitim alanında güçlüdür. Çünkü çoğu kimse gençlere çok sıkı bir ahlâk öğretilmesinin hiçbir zararı olmayacağı kanısındadır. Bu nedenle eğitim, toplumların yeni gereksinmelere gerektiği kadar çabuk uymasını önlüyor; birçok yetişkinleri, doğal olarak kabul edilmesi gereken bazı şeylere karşı - ilk yaşlardaki eğitimden dolayı - dehşet duymaya iteliyor. Okulda öğretilen cinsel ahlâkın doğuşunda ekonomik nedenlerin önemli yeri olmuşsa da, bu nedenler geçmiştedir ve günümüzün ekonomik ihtiyaçlarında haklı gösterilemezler.

Görüldüğü gibi, kişisel servetle bağıntılı ekonomik nedenler eğitimi tutucu yapıyor. Ama ihtilâlci devreden sonra komünist eğitiminin daha az tutucu olacağı şüphelidir. O zaman eğitim tek elden yönetilen bürokratik bir denetlemeye bağlı kalacaktır. Oysa, genellikle memurlar değişikliği sevmezler. Belki o zaman bugünkü kadar hızlı değişikliğe gereksinme duyulmayacak. Belki barışçı bir dayanışma çağı gelecek, insanlık daha iyiye gidecek. Öyle de olsa, bir eğitim ülküsü olarak yarışçılığın yerini işbirliğinin alması somut bir törel gelişme olarak değerini koruyacaktır. Bu da ancak ekonomik düzende köklü bir değişiklikle mümkün olur. Yalnız buna dayanarak komünist eğitimin bugünkü Batı düzeninin yetiştirebileceğinden daha iyi yetiştireceği umulabilir.

BÖLÜM XV

EĞİTİMDE PROPAGANDA

Propaganda, kandırma yoluyla kavgada bir parti hizmetine çalışacak insanlar bulmak çabasıdır, diye tanımlanabilir. Yöntemi ile işkenceden ayrılır; bu zor kullanmaktan kaçınan bir yöntemdir. Amacıyla da öğretimden ayrılır. Amaç bilgi yaymak değil, bir çeşit parti duygusu uyandırmaktır. Propagandayı öğretimden ayıran tek nitelik amaç olabilir, çünkü propaganda da (buna çok az raslansa bile) yalnız doğru bilgilerden meydana gelebilir. Böyle bile olsa belirli yöne eğilimli bilgileri içine alır, karşı eğilimdekileri yadsır. Bilimsel psikolojik çözümlemeden ayrı olarak övgü ve sövgüler propagandadır. Oysa çoğu insanların yanılgılardan kurtulacak kadar erdemleri ya da eksiklikleri var. Aynı şekilde bir ulusun tarihini dost ya da düşmanca bir açıdan yazmak ve gerçeklere bağlı kalmak mümkündür. Okuyucuya aktarılan izlenimler yanlıştır, ama bunun nedeni ancak atlanılan bölümlerdir.

Bütün eğitimde propaganda payı vardır. Hiçbir yetişkin iğrendiği ve beğendiği şeyleri söylemeden edemez. Bunların çocuklar varken söylenmesi propaganda etkisi yapar. Eğitimcininki, propaganda olsun mu olmasın mı sorunu değil, ne kadar, ne

derece örgütlenmiş ve ne biçim propaganda olsun sorunudur. Propagandanın eğitimdeki yeri Reform'dan bu yana sürekli artmaktadır. Bunun yöntemini ilk yetkinleştiren Cizvitler olmuştur. Cizvitler eğitimin denetlenmesini elde ederek karşı reformla sağladıkları kazançları sağlamlaştırdılar. Protestanlar da fazla geri kalmadılar. Örneğin, İngiltere'de İspanyol engizisyonu, Smithfield ateşleri ve 1605'te parlâmentoyu havaya uçurma teşebbüsü tümüyle kullanılmıştır. On yedinci yüzyıllar karşılaştırılırsa, on sekizinci yüzyıl Fransız İhtilâlinin başlangıcına kadar barış içinde ve propagandasız geçmiştir. On sekizinci yüzyıl savaşları sonuçları bakımından çok önemli idi. Ama bu savaşlar pek çetin değildi ve savaşçıların birbirine saygı duymalarını önlemedi. Oysa Jacobinlik Avrupa'da daha sert bir ruh yarattı. Napoléon'a karşı uzun savaşlarda İngilizler kıtadan ayrılıp kendi başlarına kaldılar, Almanlar yurtsever oldular. O günden bugüne ilerleme ve karşı tepki arasındaki çatışma gittikçe şiddetlenmiş, yurtseverlik orta insanların hayatında gittikçe daha çok etkili olmuştur. Bugün ayrı uluslar, hattâ bir ulus içindeki ayrı siyasal topluluklar, yalnız inançları ile değil aynı zamanda bildikleri ve bilmedikleriyle, seçkin insanlar üzerine yargılarıyla, gelecek konusunda umut ve korkularıyla birbirlerinden tümüyle ayrılmışlardır.

Propaganda önce çağdaş dünyada görülen bölünmelerin bir sonucu, sonra da bunların bir nedenidir. Reform'dan önce Avrupa'da bir ölçüye dek

birlik vardı. Görülen ayrı görüş ve inanışlar işkence ile bastırılıyor, bugünkü anlamda bir propaganda gerekmiyordu. Bunun tersine Din Savaşlarında başarı ya da yenilgi kendi dinine insanlar çekebilme gücüne bağlı olabilirdi. İhtilâl savaşlarında Fransa'nın başarısı, geniş çapta, Jacobin propagandasının yarattığı güç ve isteğin sonucu olmuştur. Sosyalizm ve komünizm tümüyle propagandayla gelişti. Yurtseverlik propagandası olmasaydı uluslar Büyük Savaşın gerektirdiği özverilere katlanamazlardı.

Herkes için eğitim propaganda olanaklarını büyük ölçüde artırmıştır. Eğitim kendisi propagandacı olmakla kalmaz. Okuyabilme gücü bütün ulusu basının etkisine açar. Son savaşın öncekinden daha çetin oluşunun ana nedeni buydu. Yalnız okumayı öğrenip başka bir şey öğrenmemiş insanlar gaddar işkence öyküleri ile etkileniyordu. Oysa önceleri çoğu insan ya hiç eğitim görmemiş, ya da iyi bir eğitim görmüştür. Her iki durumda da kolayca etkilenmezdi. Görüldüğü gibi bugün propaganda başka hiçbir çağda olmadığı kadar önemlidir.

Propagandanın üç ana biçimi var: siyasal partiler için, inançlar için ve uluslar için. Devlet bunlardan birincisini açıkça yapamaz. Ama çok küçük partilere karşı, İngiltere ve Amerika'daki komünistler gibi, propaganda yapabilir. Siyasal partiler propagandası genellikle eğitimde yürütülmez. Bir zenginler okulunun ortamı elbette tutucudur. Fakat çocukların çoğunluğu zaten tutucu yetişeceklerdir. Böylece fazla propaganda gerekmez. İnançlar ve

uluslar okuldaki propaganda için uygun konular sayılır. Roma Katolikleri çocukların Roma Katolik okullarında yetişmesini isterler. Protestanlar ılımlı bir din ortamı ister. Bu da aşağı yukarı onların inancını gösterir. Bütün büyük ülkeler devlet okullarına ulusçuluk ruhunun girmesini sağlar, bunu yurttaş eğitiminin en değerli yanı sayar. Komünizmde ulusçuluk öğretilmez. Ama sıkı bir komünist propagandası ve Sovyet Rusya'nın komünizmin önderi olduğu konusunda öğretim vardır. Bunun gençlerin kafasındaki etkisinin kapitalist ülkelerde eğitimle yaratılan ulusçuluktan pek ayrı olduğunu sanmam.

Başarısızlık için özel bir neden yoksa eğitimde propaganda genellike amacını başarıyor. İnsanlığın büyük çoğunluğu içinde yetiştiği dini ve okulda öğrendiği yurtseverliği benimsiyor. Amerika'daki göçmenlerin çocukları yurtsever Amerikalılar oluyor, ana-babalarının doğduğu ülkeyi hor görüyorlar. Bu genellikle okulun etkisidir. Ulusçuluk propagandasını geniş çapta başarısızlığa götüren tek şey savaşta yenilgidir. Rusların çoğu 1917'de, birçok Alman 1918'de yurtsever olmayı bıraktılar. Bununla birlikte Versay andlaşması ile bu Almanların çoğu uluslararası görüşlerden geri dönmek zorunda kaldı. Propaganda, insanları önceden nefret duydukları bir şeye inandırmaya çalışmadıkça başarısızlığa uğramaz. Güney İrlandalılara İngiliz yurtseverliğini ya da protestan dinini benimsetmenin mümkün olmadığı görülmüştür. Propaganda başarılı olabilmek için içgüdüleri okşayıcı düşünceler aşılamalıdır.

Böylece topluluk duygusunun tehlikesini son derece artırabilir. Biraz nefret varsa, onu şiddetlendirebilir. Gizliden gizliye işleyen bir boş inan varsa onu ele alıp etkili duruma getirebilir. Uyuyan bir iktidar sevgisini uyandırabilir. Ama propagandanın yapabileceği iyilik ve kötülüklerin de, hiç değilse şimdilik, bir sınırı var. Belki de, kütle psikolojisi yetkinleştirildiği zaman, hükümetlerin halkları nelere inandırabileceklerinin sınırı olmayacak.

Propaganda değerlerle, genel önermelerle, ya da gerçeklerle ilgilenebilir. Bu üç konudan her birine uyan görüşler ayrıdır.

Saltık değerler tartışılabilecek sorunlar değildir. Bir insan acının ve herkesin diş ağrısı çekmesinin iyi olacağını öne sürerse onunla aynı görüşte olmayabiliriz. Dişçiye gittiğini görürsek ona gülebiliriz de. Ama demir sudan hafiftir derse yapabileceğimiz gibi onun yanıldığını tanıtlayamayız. Bir peygamber yalnız isimleri "Z" ile başlayanların mutlu olabileceği öğretisini öne sürse, Zakariler, Zedekialar ve Zebedeler topluluğunun içten desteğini görür, ama sonunda John'lar ve George'lar birliğine yenilirdi. Oysa böylece, peygamberin bildirisi ancak pragmacı bir açıdan çürütülmüş olur, bu bildiri mantıksal açıdan karşıt bildiri kadar geçerli kalırdı. Saltık değerlere gelince, insanlar anlaşabilir ya da anlaşamaz, silâhlarla ya da oy pusulası ile savaşabilirler. Ama mantıksal olarak usavaramazlar.

Pratik hayatta mutlak değer sorunları bu kadar mantıksal ve katkısız olarak ortaya çıkmaz.

Çünkü insanlar *yapılması gerekenle* ilgilenirler. Bir eylemin yapılması iki düşünceye dayanır: Bir, sonuç ne olabilir? İki, bu sonuçlar genellikle iyi midir; ya da, daha doğruca söylenirse, bunlar aynı koşullarda mümkün olan başka bir eylemin sonuçlarından iyi midir? Bu sorulardan birincisi törel değil bilimseldir, bütün bilimsel sorular gibi akılca tartışılabilir. Ancak ne yapılması gerektiği sorunu ikinci soru üzerinde dönerse, bunun tartışma ile sonuca bağlanması kuramsal yönden mümkün olmaz.

Siyasal çatışmalarda iki anlaşmazlık olur. Bunlardan birisi sözde diğeri gerçek anlaşmazlıktır. Bir insan içgüdüleri ile başbaşa bırakılırsa en yüce iyiliğin kendi mutluluğu, sonra ailesininki olduğunu; ulusunun, partisinin ve dindaşlarının mutluluğunun ancak kendisininki ile çatışmadığı sürece istenebileceğini öne sürer. O bir hükümdarsa, bu kanısını hayat boyunca sürdürebilir. Hükümdar değilse (çok raslanan da bu durumdur) isteklerini ancak birlikte çalıştığı kişilerin yardımıyla gerçekleştirebilir. Birlikte çalışacak kişiler bulabilmesi için ortak bir erek güdüyor görünmesi gerekir. Genellikle bu görünüm bir ölçüye dek içten olacaktır, ama tümüyle değil. İçten olmadığı sürece duygular yaratılmasına ve yanlış usavurmaya dayanır. Yanlış usavurmanın rolü akla karşı duyguları savunanların sandığından daha büyüktür. Örneğin, savaşın bitiminden 1931 yılı sonbaharına dek İngiliz endüstrisi İngiliz bankacılığına feda edildi. Çünkü İngiliz endüstricilerinin çoğunluğu İngiliz bankacılarının öne sürdüğü

yanlış tartışmalara kandılar. Her siyasal parti bir grubun çıkarlarını temsil ettiği halde, tartışmalarla bütün grupların çıkarlarını temsil ettiğini tanıtlamaya çalışır. Ya da, akla uygun bir tartışma yoksa, uyandırılmış duygularla aynı sonucu elde etmek yönüne güder. Her iki durumda da mutlak değerler sorunu ortaya çıkmaz. Çünkü hiçbir siyasal parti, çıkarlarını ilerletmek için kurulduğu grubun bencilliğini açıkça söyleyemez. Her siyasal parti bütün toplum için, bu dünyada değilse bile öbür dünyada, mümkün olan en büyük mutluluğu amaç güttüğünü öne sürer. Bu nedenle saltık törel değerler sorunu zihinsel biçimiyle önemsiz olabilir. Oysa duygusal biçimiyle siyasal önemini sürdürür.

Söylenilenlerden anlaşıldığı gibi, siyasal sorunlarda bilimsel tartışmaya açık geniş bir alan var. Bir grup, çıkarlarının aslında başka bir grubunki ile bir olduğunu öne sürdüğünde, bu savlarının doğruluğu ya da yanlışlığı kuramsal, ve bazan da kılgılı, yönden tanıtlanabilir. Emperyalist uluslar geri ulusların (güçlü silâhlı kuvvetleri olmayanların) kendi yönetimlerinde mutlu olduklarını, özgür olurlarsa o kadar mutlu olamayacaklarını öne sürerler. Kadınlar oy hakkını alıncaya dek erkekler onların kendi yönetimlerinde eşitlik düzenindekinden daha mutlu olduklarını öne sürerlerdi. Endüstri önderleri akıllı yönetimleri altında ücretli işçilerin daha gönençli olduklarını, endüstri kamu yönetiminde olsa bu kadar gönençli olamayacaklarını savunurlar. Bu tartışmalar genellikle sunuldukları grubun belirli

bir yüzdesini kandırır. Ama kişisel çıkarlara dayanmadıkları için, yanlış oldukları zaman bu yanlışlıkları tartışma ile ortaya çıkarılabilir. Etkili sınıfın kendi doğruluğu konusunda inancı sarsılırsa, onun bile kendine güveni kalmaz. 1789'da birçok Fransız soyluları, 1917'de birçok Rus soyluları kendi haklarının geçerliliğinden şüphe ettiler. Bu şüphe olmasaydı Fransız ve Rus ihtilâllerinin başarıya ulaşması daha zor olacaktı.

Değerler sorunun zihinsel yönleri üzerine bu kadar yeter. Uygulamada törel propaganda için kullanılan yöntemler zihinsel olmaktan çok duygusaldır. Bütün değer yargıları aslında duygulara dayandığına göre, törel propagandanın duygusal olması doğaldır. Bununla birlikte uyandırılan duygular arasındaki ayrılıklar ve bu amaçla kullanılan yöntemler anlaşılmalıdır.

Duygusal propaganda doğrudan doğruya ya da dolaylı olabilir. *Uncle Tom's Cabin* (Tom Amcanın Kulübesi) doğrudan doğruya propagandadır; *Ye Mariners of England* (İngiltere Denizcileri) de öyle. Bu tip propagandada ilgili konu, propagandacının istediği duyguları uyandıracak biçimde betimlenir. Dolaylı propaganda, kendileri konu ile bağıntılı olmayan duyguları konuyla bağıntı kurulacak bir ortamda uyandırmaktır. Kilise müziğinin, ve herhangi toplumsal grupla bağıntılı olarak kullanılan her türlü müziğin, etkisi budur. Üst sınıf İngilizlerin okullarına karşı besledikleri sevgi, okul kalabalığında hissedilmiş olanlardan doğan karmaşık bir duy-

gudur. Bu duygu yaşam boyunca sürecek ve siyasal yönden önemli olacak güctedir. Roma Katoliklerinin Kiliseye karşı duyguları çocukken gece yarısı âyinlerinde, Paskalyadan önceki cumanın ağırbaşlılığı ve paskalya yortusunun sevincinde, tütsü, karanlık ve şükran âyininde duydukları ile bağıntılıdır. Bunun gibi güclü çocukluk ve gençlik duyguları ile siyasal bir topluluk arasında bağıntı kurulursa, tüm zihinsel inançları bastıracak nitelikte bir duygu ortaya çıkabilir; sık sık çıkıyor da. Katolik Kilisesi bu biçim propagandayı çok iyi anlıyor. İki bin yıla yakın bir zamandan beri yöntemini yetkinleştirmiştir. Ulusal devletler de, bu kadar yetkince olmasa bile, askeri müzik ve gösterilerle aynı şeyi yapıyorlar. Çocukluğumda İngiliz askerleri henüz geleneksel kırmızı ceketleri giyiyorlardı. Yürüyen birlikleri görmekten aldığım hazzı çok iyi hatırlıyorum. Eğer karşı bir etki yoksa böyle hazlar savaşçılık inancı yaratır.

Duygusal propagandanın çeşitli tehlikeleri vardır. En başta, iyi bir amaç için olduğu gibi kötü bir amaç için de kolaylıkla, hattâ daha kolayca, kullanılır. Akıllıca davranışlar duyguların bir ölçüye dek kontrolünü gerektirdiğine göre, yalnız basit ve uygarlaşmamış duygular uyandıran bir propaganda biçimi ancak sağduyulu davranışı engeller. Savaş yaklaşırken, insanlar barbarca duygularını doyuracakları için memnunluk duyarlar. Bu, genellikle ağırbaşlı bir insanın sevgiye tutulduğu zaman aldığı hazdan pek ayrı değildir. Din ve yurtseverlik uy-

garlık için tehlikeli olan çok ilkel duyguları okşar. İnsanlar birlikte yaşayacaklarsa, titiz toplumsal örgütleri olmalı, birbirlerine karşı içgüdüsel düşmanlıklarını bastırmalıdırlar. Uygarlaşmamış duygular özgür bırakılırsa, bugünün uygar ülkelerindeki büyük nüfusların yaşamını sürdürmesi mümkün olmaz. Bu nedenle uygar insanda belirli bir huzursuzluk, ilkel duygulara dönme yönünde bir itki var. Duygusal propaganda bunu destekler. Savaş ve din bu özlemin siyasal yönden en önemli olan biçimleridir.

Duygusal propagandanın başka bir tehlikesi kafayı tartışmaya karşı kapamasıdır. Bilinç sağduyulu olabilir, ama değiştirilmesi mümkün olmayan inançlar, ilk yaşlardan başlayarak, bilinçaltında kalır. Durgun zamanlarda çoğu insanın uluslararası görüşler ve özgür düşünceleri vardır. Oysa savaş ya da ölüm tehlikesinde yurtsever ve dindar olurlar. İlk yaşlardaki propaganda bunun nedenlerinden yalnız birisidir elbette. Bu çoğunlukla korkunun doğal bir sonucudur. Ama propaganda korkunun gizlenip yurt sevgisi ya da Tanrı sevgisi kılığında görünmesini sağlar.

Dinsel dogmalar gibi genel önermeler konusunda propaganda çoğunlukla duygusal yöntemlerle yürütülür. Örneğin, bir Katolik'in beslediği duygular Katolik inancı ile bağıntılıdır; öyle ki, belirli metafizik konulara inanmazsa mutsuz olur. Bir mezhep inancı sorununun akıl yoluyla çözümlenebilmesi kuramsal yönden mümkündür. Bunu da ancak son derece sağduyulu insanlar başarabilir. Çok sa-

yıda insan, içinde yetiştikleri inançtan ayrılırlarsa, bunun - bilinçsiz de olsa - ekonomik bir nedeni vardır. Kilise toprakları ve Roma'nın zorla aldığı haraçlar olmasaydı reform bu kadar başarılı olamazdı. Avrupa kıtasındaki sosyalistler genellikle Hıristiyanlığa karşı olmuşlar, Hıristiyanlığın zenginlerin çıkarına olduğunu göstermek için ekonomik tartışmalar ortaya koymuşlardır. Mantığın herhangi bir dinsel inançla başa çıkabildiği durumlara çok az raslanır. Bunun en iyi örneği belki de on sekizinci yüzyıl Fransız akılcılığıdır. Bununla birlikte, dogmatik din sorunlarında, inançların ya da inansızlığın belgilenmesinde sağduyunun daha önemli bir yeri olması istenirdi. Belirli önermelere inanmaya ya da inanmamaya duygular - özellikle övgü ve yergi - karıştıran propaganda bilimsel ruha, buna bağlı olarak da uygarlığa engeldir.

Hükümetlerin önemli tartışmalı sorunlarda gençleri karşıt propagandaların etkisine bırakması olasılı değilse bile, bunun en iyi yol olduğundan şüphe etmiyorum. Bir öğretmenden aykırı kanılarını söylememesini istemek, onun kısır olmasını, kişiliğinin yarısını baskı altında tutmasını istemektir. Grup duygusu olmayan öğretmenler bulunduğu doğrudur. Ama onlar da etkili olamazlar. Eğitimin çağdaş olayların dayandığı sorunlardan kaçınması da iyi değil. Gençler böylece sorunların her açıdan tartışılmasını duymalı, onlar üzerinde düşünmeye yöneltilmelidir. Pazartesileri sırayla Sovyet Büyük Elçisi ve Winston Churchill radyoda komünizmi tar-

tışmalı. Okul çocuklarının dinlemesi zorunlu kılınmalı. Tartışmalar üç ay sürdükten sonra her okulda serbest oylama yapılmalıdır. Salı günleri Gandhi ve İngiltere kralının Hindistan'daki temsilcisi Hindistan'ı, çarşamba günleri Stalin'le İngiltere Başpiskoposu Hıristiyanlık'ı tartışmalı. Bu demokrasiye katılmak için gerçek bir hazırlık olur, tek yanlı bir demeçten gerçeği bulmanın zorluğunu öğretirdi. Yanlış olan propaganda değil, tek yanlı propagandadır. Propagandayı eleştirebilmek, Amerika'da "satışa karşı direnç" denilen niteliğe sahip olmak çok iyidir. Ancak, kızamığa karşı bağışıklık kızamıktan uzaklaşmakla sağlanamayacağı gibi, propagandaya karşı bağışıklık ondan uzak kalmakla elde edilemez. Bunun başarılması için propagandanın bilinmesi ve çoğunlukla yanıltıcı olduğunun anlaşılması gerekir. Bu amaç için en uygun yol her okulda karşıt propagandacıların bulunmasıdır. Bu da radyo yayını ile sağlanabilir.

En az toplumsal dayanışma için belirli ölçüde karşılıksız propagandanın gerekli olduğu kabul edilmelidir sanırım. Yasalara uymamanın gerektiği durumlar olabilse bile bunlar azdır; genellikle yasalara saygı iyidir. Savaşların önlenebilmesi için anlaşmazlıkları düzeltecek uluslararası bir örgüt zorunlu olacak, bu örgüte karşı saygı öğretmek gerekecektir. Barış yanlısı olan bir kimse zararlı olan şeyin propaganda değil, karşıt propagandaların bulunuşu olduğunu öne sürebilir. Her ulus kendi ulusçuluğunu öğreteceğine A.B.D.'nin ulusçuluğunu öğretse, ulus-

lar arasında çatışmalar için neden kalmazdı. Bütün dünyadaki ekonomik öğretim tümüyle komünist ya da kapitalist olsaydı, Sovyet Hükümeti ile Batılı hükümetler arasındaki çatışma son bulurdu. Bir barış yanlısı bütün bunları öne sürebilir. Fakat böyle bir plâna karşı söylenecek çeşitli şeyler var. Şüpheli konularda yalnız bir öğreti bulunan bir dünyada ilerleme mümkün olmazdı. Hiçbir konunun tartışılmadığı bir dünyada eleştirici yargılar eğitilemez. Bu nedenle, hem ilerleme hem de bir düşünceyi savunan ya da ona karşı olanları tartabilme eğitimi için, propaganda mümkün olduğu ölçüde ayrılıklar göstermelidir. Bu her türlü siyasal sansüre karşı söyleneceklerin bir parçasıdır.

Eğitimin en önemli ve en çok savsamaya uğrayan yanlarından birisi, yetersiz bilgiden doğru sonuçlar çıkarmanın öğretilmesidir. Bir mantıkçı olarak, katı bir mantık açısından, bu söylediğimin ne kadar saçma olduğunu biliyorum. Yine de pratik hayatta başarı olanaksız görünen bu işi yapabilmeye bağlıdır. Başarılı general düşmanın ne yapacağını doğru olarak tahmin edebilen, başarılı yönetici kısa görüşmelere dayanarak iyi yardımcılar seçebilendir. Başarılı bilim adamı bile tahminde bulunur, sonra bunu tanıtlar. Siyasada, sağduyulu insanı usavurulmuş bir sonuca götürecek yeterli bilgi bulunmaz. Ama bulunan bilgiler sağduyulu ve kurnaz bir insanı akıllıca sonuçlara vardıracak niteliktedir. Bunun için, bilimde olduğu gibi, kişisel eğilimlerden ırak varsayımlı düşünüş gücüne ve kaba-

ca "yargılama" denen niteliğe sahip olmak gerekir. Bu, uygun konularda tecrübe ile istenildiği yönde büyük ölçüde geliştirilebilecek bir niteliktir. Eğitim süresince gençlere siyasal yargılama öğretilmelidir. Yanıltıcı olduğu önceden bilinen güzel ve etkili sözleri dinleterek, geçmiş olaylar üzerine taraftgir yazılar okutup, olayların gerçekte nasıl gelişmiş olduğunu anlatmaya çalışarak gençlere eğitim sırasında siyasal yargılama öğretilmelidir. Bütün bunlar propagandanın karşıtı, insanları propagandaya bağışık kılma yöntemidir.

Söylediklerimle, bu soruna bağlı anlaşmazlıkta, kapalıca taraf tuttuğumu biliyorum. Kanıların yalnız yararlı ya da zarar verici değil, doğru ya da yanlış olabileceğini varsaydım. Genellikle, gerçeklere dayanan sorunlarda, bir kanının doğruluğunun anlaşılmasının, yararının anlaşılmasından daha kolay olduğunu; genel bir kural olarak, doğruya inanmanın yanlışa inanmaktan daha yararlı olduğunu varsaydım. Bütün bu varsayımlara karşı durulabilir. Pragmacılar ve komünistler duruyor da. Bunun için bu varsayımları daha yakından inceleyelim.

Caesar'ın martın on beşinde öldürüldüğü söylenir. Kanıtları dikkatle incelemedim ama bunu güvenilir saydığım çeşitli kitaplarda okudum, bu nedenle inanıyorum. Gençlikte buna inanmak yararlı olabilir, çünkü sınavları geçmekte yardımcı olur. Sınavlar çağı geçtikten sonra bu inancın yararlı amacı kalmaz. İkinci varsayımıza gelirsek, "Caesar

martın on beşinde öldürüldü" önermesinin doğruluğunu bulmak, yararını bulmaktan daha kolaydır. Sınavlara girenlerin dışında kalanlar için bunun bir yararı olacağı şüphelidir. Bunu söylemekle üçüncü varsayımımla çelişmeye düşüyor görünebilirim. Bu da genel bir kural olarak, doğruya inanmanın yanlışa inanmaktan daha yararlı olacağı idi. Bu ancak birinden biri yararlı olduğu zaman doğrudur. Çoğu önermeler inanmaya ya da inanmamaya değmez. Çarpım cetvelinin çok daha büyük sayıları içine alacak şekilde genişletildiğini düşünün. Sonsuz sayıda önermeleri içine alacaktı. Oysa bunların çok azı pratik hayatta işe yarardı. Ama herhangi nedenle bu önermelerden birine ihtiyaç duyulursa ,onu yanlış anlamanın daha iyi olacağı pek olasılı değildir. Bu gene de mümkündür, çünkü son yanlışınız daha önceki bir yanlışı dengeleyebilir. Oysa bu olasılık siyasa adamını ilgilendirmeyecek kadar azdır. Haklı olarak o çocukların toplamayı doğru olarak yapmalarını ister.

Bu aritmetik sorununu komünist de kabul edebilir. Ama anlaşmazlık konusu olan kanılarda bir burjuva ve bir proletarya görüşü olduğunu, proletarya ordusundaki her askerin proletarya görüşünü benimsemesi gerektiğini öne sürer. Örneğin, ölümsüzlük sorununu ele alm. Bir komüniste göre bu soruyu karşılama yolu ruh ve beden ilişkilerini, ruhsal araştırmalarla toplanan kanıtları incelemek, ya da kanıtlar yetersizdir gerekçesiyle yargıyı ertelemek değil, cennet umudunun proletaryayı bu dünyadaki durumları ve az ücretleriyle memnun etmek

için kullanıldığını görmektir. Böylece ölümsüzlük öğretisi kapitalizmin silâhlarından biri olarak gösterilir; bu öğretinin yadsınması ise bir komünizm silâhıdır. Doğruluk yanlışlık sorusu işe girmez; bir merminin doğru mu yanlış mı olduğu sorulsa daha iyi. Mermi konusunda önemli olan onun hangi orduya hizmet ettiğidir. Bir kanı için de önemli olan bu.

Bu görüş bilimsel tutumun yadsınmasıdır. Bilimsel tutum ise geniş bir alanda yaklaşık gerçeklerin bulunabileceği, bunun mümkün olmadığı zaman tek akıl yolunun yargının ertelenmesi olduğudur. Bundan başka komünist kendi şüpheci görüşüne hep bağlı kalmaz. Yalnız proletarya için inanılması uygun olanın değil, diyalektik maddeciliğin de doğru olduğuna inanır. Proletaryanın herhangi bir şeye inanmasının uygun olduğu önermesi de gerçek olarak kabul edilir. Böyle olmasa bu önerme propagandacı bir eylemin temeli olamazdı. Komünistin pragmacılığı yarımdır ve bir sabırsızlıktan pek fazla bir şey değildir.

Şu sonuca varıyorum: gerçekler vardır, bunlar bazan yaklaşık olarak bilinebilir. Bilinmeleri çoğunlukla yararlıdır. Yanlışlara inanmak nadiren yararlı olur. Şu sonuca da varıyorum ki, gençlere mümkün olduğu zamanlarda doğru sonuçlara varmayı öğretmek eğitimin amaçlarından biri olmalıdır. Bunu başaramamak parti ruhunun şiddetini ve yıkıcı çatışmaların tehlikesini artırır. Zihinsel yönde ise bilimsel ilerlemeyi engeller. Devlet adamları eğitimi yalnız siyasal propagandanın bir kolu gibi görürken bunları hatırlarlarsa iyi ederler.

BÖLÜM XVI

BİREYCİLİKLE YURTTAŞLIĞIN UZLAŞTIRILMASI

Birinci bölümde bir soru ortaya attık: en yüksek bireysel gelişme ile, gerekli en az toplumsal tutkunluk bağdaşabilir mi? Bu bizi siyasa ve ekonominin eğitim üzerine etkilerini düşünmeye iteledi. Bu etkilerin çoğunun çocuklar için zararlı olduğunu gördük. Siyasa ve ekonominin eğitim üzerine etkilerinin zararlı olması gerekli midir? Yoksa bu çağımızın geçici kötülüklerinden biri midir? Böyle ise, yakın gelecekte bireycilikle yurtseverlik arasında daha büyük bir uyum konusunda ne umulabilir?

Siyasanın eğitime verdiği zararlar iki kökten gelir. İlki, yantutan bir topluluğun çıkarlarının insanlığın çıkarlarından önde tutulması; ikincisi, süröde ve memurlarda birliğe karşı aşırı bir sevgi olmasıdır. Bunlardan ilki bugün daha büyük kötülüklere yol açıyor. Ama o önlense, ikincisi çok tehlikeli olabilir.

Kendi devletini, dinini, erkekleri ve zenginleri ötekilerinden üstün tutmak eğitimin bir alışkanlığı olagelmiştir. Çeşitli dinlerin yan yana bulunduğu ülkelerde devlet okullarda herhangi bir dini kayıramaz. Ama bu, çeşitli mezheplere bağlı okulların ortaya çıkmasına, ya da New-York şehrinde ve Bos-

ton'da olduğu gibi, Katolik çıkarları için okullarda tarihin yanlış anlatılmasına yol açmıştır[1]. Erkekler eskiden olduğu gibi üstün sayılamazlar. Fakat Rusya dışında eğitim henüz zenginlerin çıkarlarını ilerletecek şekilde yürütülmektedir. Her yerde eğitimin kendi devletine bağlılık öğrettiği de şüphe götürmez.

Bu durumların sonucu olarak eğitim, dinler, sınıflar ve uluslar arasındaki iktidar kavgasının bir parçası haline gelmiştir. Öğrenci kendi değeri için değil, kaydedilmiş bir yandaş olarak düşünülür. Eğitim örgütü onun gönenci ile ilgilenmez, art siyasal amaçları vardır. Bir gün devletin çocuğun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutacağını düşünmek için hiç sebep yok. Onun için, eğitim alanında çıkarlarının çocuğun çıkarları ile yaklaşık olarak aynı olacak bir devletin mümkün olup olmadığını düşünmemiz gerekir.

Bunun için gerekli olan ilk şeyin büyük savaşların ortadan kaldırılması olduğu açıkça bellidir. Bu, kurulan bir uluslararası yetki ile başarılsa, savaşçı ulusçuluk amaçsız kalır ve zararsız olacak ölçüde azalırdı. O zaman Subay Eğitim Birlikleri, zorunlu askerlik ve yanlış tarih öğretimi gereksiz olurdu. Törel eğitim erdemli yaşamın en yüksek noktası olarak insan öldürmeyi göstermezdi. Oysa her şey bunu amaç güdüyor. Anlaşmazlıklara bul-

[1] *Örneğin New York şehrinde öğretmenler, Reform'dan "Protestan Ayaklanması" diye söz etmek zorundadırlar.*

duğu çözüm yolunu itaatsız devletlere kabul ettirebilecek gücte bir uluslararası yetkinin kurulmasının, eğitim açısından ve başka her açıdan en önemli reform olduğuna inanıyorum.

Ama böyle bir yetkinin kurulmasına karşı korkunç engeller var. Bu engeller çoğu barışçıların anladığından daha korkunç. Komünizm ve kapitalizm arasındaki bir anlaşmazlığı düşünün. Bu anlaşmazlığın barışçı yollarla çözümlenmesi ihtimali çok azdır. Her iki yandaki insanlar bunu savaşmaya değecek önemde bir konu sayıyor. Savaşa gidilmesini önleyecek gücte bir uluslararası örgüt düşünebilmek zor. Sözgelimi, Almanya'da komünistlerle ulusçular arasında bir iç savaş düşünün. Fransa ve Rusya eylemsiz kalır mıydı? A.B.D. komünizmin tüm Avrupa kıtasına yayılma tehlikesini göze alır mı? Çin ve Hindistan fırsattan yararlanmaz mı? Hangi örgütler kurulursa kurulsun, komünizmle kapitalizm arasındaki anlaşmazlık herhangi yolla çözümlenmedikçe dünya barışı güvene alınamaz. Komünizm, hiç değilse tüm Avrupa'da başarılı olmadıkça bu sorunun nasıl çözümlenebileceğini kararlaştırmak zor. Kapitalizm artık hoşnutluk getirmeyecektir. Çok geçmeden Rusya'da erinçlik tüm ülkelerdekinden daha yüksek bir düzeye gelebilir. Böyle bir durumun propaganda etkisine karşı konulamaz. Bu nedenle, dünya barışına giden en kısa yol Rus propagandasıymış gibi görünüyor. Durum böyleyse, Sovyet hükümetinin çocuklara komünizmi öğretmekte kullandığı kabaca yöntemlere karşı olmak uzağı göre-

memektir. Bunu kesinlikle öne sürmüyorum. Yalnız olasılı bir varsayım olarak söylüyorum.

Almanya savaşta yenildiği için cezalandırılmaktan kurtulmadıkça güvenli bir barış olmayacağı açıkça bellidir. Fransa Avrupa'da hüküm sürdükçe de Almanya bundan kurtulmaz. Bir savaş sonucu zorunlu kılmadıkça Fransa hüküm sürmeye devam edebilir.

Birinci sınıf bir savaş olmadan Hindistan'ın İngiliz, Çin'in Japon yönetiminden kurtulacağı da şüphelidir.

Uluslararası bir yetki kuracak barışı koruma umudundan önce bu geniş sorunların çözümlenmesi gerekecek. Yirmi yıl içinde komünizmin başarıya ulaşması bütün bunları çözebilir. Ama bunu umacak kadar iyimser değilim.

Bireyle yurttaşın uzlaştırılmasında savaşın ortadan kaldırılmasından sonra en önemli gereklik boş inanların yok edilmesidir. Bu amaçla, temeli yalnız geleneksel ve duygusal olan bir inancı boş inan olarak tanımlıyorum. İnsanlar bu inançların korunmasını önemli saydıkça, ataların bilgeliğine saygı gerektiren eğitim düzenleri ve sorunları akla uymayan yollarla çözümleme alışkanlığı yaratıyorlar. İktidar sahipleri, kaçınılmaz olarak, yönettikleri kişilerin sağduyulu değil, duygulu olmasını ister. Çünkü bu, haksız bir toplumsal düzenin kurbanlarının ellerindeki ile hoşnut olmalarını kolaylaştırır. Böylece boş inan doğal olarak haksızlığı destekler. Ancak ekonomik ve siyasal kurumların hakbilir ol-

duğu yerde hükümet, eğitim akla uygun bir görüş geliştirmeye çalışabilir.

Uzun çatışmalardan sonra hakbilir bir ekonomik düzen kurulursa, başlangıçta boş inanların da bulunmayacağı kesin değildir elbette. Savaş zamanında istek uyandırmak için yanlış inançlar kullanılır. Dâvanın önemi konusunda şüpheleri önlemek için katı bir zihinsel disiplin yararlı görülür. Rus komünizminin şimdiden tanrıbilimsel dogmaları, kutsal yazıları ve kutsal tarihi vardır. Yüz yıllık bir uğraşmadan sonra Rus öğretisi dünyayı kendi yanına çekebilirse, bu sırada birçok efsaneler yaratmış olacak ve büyük bir öğreti katılığına varacaktır. O zaman Marks'ın ve Lenin'in o güne dek yaşamış en büyük insanlar olmadığını söylemek ataklığında bulunan kişi işkence görebilir. Komünist partisinin Karanlık Çağlardaki Kiliseninkine benzer bir yeri olabilmesi mümkündür, ama bunun ihtimali olduğunu sanmıyorum. Komünist zaferinden önceki savaşların dünyadaki tüm endüstri kurumlarını ve tüm bilim adamları ve yetenekli teknisyenleri yok edebilmesi de mümkündür. O durumda, Kutsal Yazılarda Lenin'in "elektriklendirme"den kurtuluş umduğu görülürse, insanlar bunun ne demek olduğunu düşünür, sonra Karl Marks'la gizemci birleşme anlamına geldiği sonucuna varabilirler. Bu demektir ki, hakbilir ekonomik düzeni olan bir dünya devletinin kurulması, ancak yine de boş inanlara dayanması, hiç de imkânsız değildir. Ama korkunç şekilde yıkıcı savaşlar varsayılmadan bu

olmaz. Başka herhangi bir varsayıma göre, zafer savaşçı düşünüş gereksinmesini yok edince, bugün Sovyet hükümetinde görülen boş inanların kendiliğinden ortadan kalkması beklenir. Sonunda komünizm inancı bile önemsiz olacak. Çünkü pratik siyasada başka bir sistem düşünülemeyecek.

Şimdi de ikinci tehlike olan aynılığa karşı aşırı sevgiye geliyoruz. Önce söylendiği gibi bu memurda ve sürüde görülebilir. Çocuklar, özellikle on beş yaşlarında, başka çocuklarda "yabansı" gördükleri şeylere karşı içgüdüsel bir düşmanlık duyarlar. Yetkililer bu alışkanlığın iyi olmadığını bilirlerse, buna karşı uyanık olabilir, önceki bölümde salık verildiği gibi zeki çocukları ayrı okullara yerleştirebilirler. Özel kişisel davranışlara karşı sözünü ettiğim bu hoşgörüsüzlük budala çocuklarda çok güçlüdür. Onlar zeki çocukların yabansı zevklerini işkence görmeleri için yeterli neden sayarlar. Yetkililer de budala ise (bu görülebilir) budala çocukların yanını tutar, zekâlarını gösterenlerin kaba davranışlara uğramasını kapalı olarak kabul ederler. Böylece tüm önemli mevkileri aptallıkları ile sürüyü hoşnut edebilenlerin aldığı bir toplum yaratılır. Böyle bir toplumda bozuk siyasa adamları, bilgisiz okul müdürleri, suçluları yakalayamayan polisler ve suçsuzları mahkûm eden yargıçlar olacaktır. Böyle bir toplum doğal zenginliklerle dolu bir ülkede yaşasa bile, önemli mevkiler için yetenekli kişileri seçemediğinden yoksul kalacaktır. Bu toplum özgürlük sözleri etse, özgürlük onuruna heykeller bi-

le dikse, işkenceci bir toplum olarak kalacak, düşünceleri toplumu yıkımdan kurtarabilecek kişileri cezalandıracaktır. Bu, önce okulda, sonra hayatta çok sıkı bir sürü baskısından doğar. Böyle aşırı baskıların bulunduğu yerde genellikle eğitimciler bunun kötü olduğunu anlamazlar. Aslında, iyi davranışa zorlayan bir güç olarak onu iyi karşılarlar. Bu nedenle hangi koşulların okul müdürlerini ve eğitim görevlilerini bu yanlışlıklara ittiğini, onların bu yanlışlığa düşmesini önleyecek bir düzen olup olmadığını düşünmemiz önemlidir.

Öğretmenlik mesleğinde iki ayrı tip görülür. Bir, konuya karşı istek duyan, bu konuyu öğretmeyi ve kendi isteklerini öğrencilere de vermeyi sevenler var. Öte yandan, bazıları yetkiyi ve kolayca edinilmiş üstünlüğü sever. Bunlar yönetmek ister, ama yetişkinleri yönetecek yetenekleri yoktur. Bazı sistemler birinci tipi, bazıları ikincisini tutar. Gittikçe çağdaş etkinlik anlayışı, öğreten insanı değil, yöneten insanı benimsiyor. Yönetici tipin yararları olduğunu yadsımıyorum. Bir zamanlar, Teksas'ta öğretmenlik yapmış, okula tabancalı gelmek zorunluğunu duymuş bir bayan tanıdım. Çok uzak ve seyrek nüfuslu yerler dışında, aşırı itaatsız çocuklar ayırılabilir. Geri kalanlar elebaşılarını yitirdikleri için daha yumuşak yöntemlerle uslanacaklardır. Dersini ve çocukları seven bir öğretmen, bilgi ve uygarlık yaymada çoğunlukla düzeni, yöntemi ve etkili olmayı seven, bilgisiz olan ve çocuklardan nefret eden bir kişiden çok daha başarılı olacaktır.

Ne yazık ki büyük okullarda yapılacak çok günlük yönetim işi var; bunu en iyi yapanlar da kötü öğretmenlerdir. Yüksek makamlar yönetim işlerini görüp, öğretimi görmedikleri için, hak edilen övgü yanlış dağıtılır. Bundan başka büyük eğitim örgütlerinin başında bulunan memurlar, yönetimi en onurlu ve en zor iş sayarlar. Sonuç olarak okullarda yönetimi yürütenlere gerçek öğretimi yapanlardan daha fazla değer ve maaş verilir. Bütün bunlar yanlış tip öğretmenin gelişmesine yol açar. Birlik isteyen yönetici tiptir. Öteki tip öğretmen yetenekten (bu da bir kişisel niteliktir) haz alır, yetenek uğruna başka aykırılıkları hoş görür. Bu nedenle tek düzenlilik tehlikesine karşı koyarken yönetmeyi seven öğretmenlerden çok öğretmeyi sevenleri desteklemeliyiz.

Dünyada örgütlenme arttıkça daha tehlikeli olabilecek bir soruna geliyoruz. Büyük bir örgütün yetki mevkiinde bulunan kişi için belirli bir yetenek gereklidir. Buna yönetme yeteneği deniyor. Örgütün ne ile uğraştığı önemli değil. Başta gerekli olan beceri hemen her zaman aynıdır. Sözgelimi, Lancashire pamuk ticaretini başarı ile örgütleyebilen bir insan Londra'nın hava savunması, Orta Asya'nın sömürülmesi, ya da İngiliz Kolombiası'ndan İngiltere'ye kereste taşınması ile uğraşırsa yine başarılı olacaktır. Bu çeşitli işler için onun pamuk, hava savaşı, Türkistan'ın yer altında kalmış şehirleri ya da ormancılık ve denizcilik konularında bilgi sahibi olması gerekmez. Bu alanlarda beceriler ken-

disine bağlı yardımcılar için gereklidir. Oysa onun becerisi bir anlamda soyuttur, özel bilgiye dayanmaz. Böylece örgütler genişledikçe önemli yetkiler örgütledikleri işin amacını yakından bilmeyen kişilerin eline geçiyor. Bu kaçınılmaz bile olsa, tehlikelidir. Kendi konumuza dönersek, eğitim alanında da böyle tehlikeler vardır.

Eğitimde yöneticinin tehlikesi onun sınıflandırma ve sayılamaya olan sevgisinden doğar. Onun bu tutkudan ırak olması mümkün değildir. Çünkü çok büyük işleri kısa zamanda yapması gerekir; bu da ancak sınıflama ile olur. Doğal ayrıntıların bulunduğu bazı konularda sınıflama yeterlidir. Manav bezelye, fasulye, ıspanak ve lahana satar. O hiçbir zaman durup kendi kendine "Bu bir bezelye mi yoksa karnıbahar mı?" diye sormaz. Çocuklar konusunda durum böyle değil. Bir çocuğun geri zekâlı olup olmadığı sorunu çok kez bir sınır sorunudur. Bilimsel konuşulursa kesin bir cevap verilemez. Yönetici açısından bakılırsa kesin bir cevap verilmeli, çocuk ya bir özel okula, ya da normal okula gönderilmelidir. Bu nedenle yönetici doğada olmayan bir kesinliğe varmak için yollar arar. Zekâ testlerini sevmesinin bir nedeni budur. Geri zekâlılar konusunda doğru olan, başka zihinsel sınıflandırmalar için de doğrudur. Küçük bir çocuk grubu ile uğraşan ve onları seven insan, onları bireyler olarak tanır. Onlara karşı duyduklarının sözle anlatılması zordur. Çok kez böyle insanın en çok sevdiği bir çocuğun yabansı halleridir. Oysa çocuklara uzak-

tan, bir resmî raporlar tülü arkasından, bakan insan buna dayanamaz. Bütün çocukların aynı olmasını ister, çünkü bu işini kolaylaştırır.Ama yaşlara, cinsiyete, ulusa ve dine göre sınıflamaları kabul etmek zorundadır. En aydınları zekâ testlerine göre sınırlandırmayı da kabul eder. Ama onlar bile her şeyin düzgün kesilmiş ve kuru olmasını ister, insanları başka varlıklardan ayıran bireysel yaşamın nitelini unuturlar. Bu nedenle eğitim görevlilerinin dünyanın zaten eğilimli olduğû bir aynılığı hızlandırmaları tehlikesi var.

Bu bir yönetim sorunudur ve çözüm yolu yönetimdedir: yetkiler bırakılmalıdır. Bir dünya hükümeti olsaydı tüm eğitimi bir ölçüye dek denetlerdi elbette. Aşırı bölgesel yurtseverlik öğretilmesini yasaklardı. Yıkıcı saydığı öğretileri de yasaklaması beklenebilirdi. Başka bütün yönlerde eğitimi bölgesel olarak örgütlenmeye bırakırdı. Bilimsel bir ruhla esinleniyorsa yeni yöntemlerin denenmesine de izin verirdi. Bugün deneyci ruh çoğu yöneticilere yabancıdır. Eğitim daha bilimsel olsa bu ruh daha yaygın olurdu. Bilimsel Devlette kaçamakların ve ayrıcaların hoş görülmesi ancak deneyci ruhun gelişmesinden beklenebilir. Kaçamaklar ve ayrıcalar olmazsa, çok az ilerleme görülür, yeterli ayrılıklar olmaz. Bütün memurlar yalnız fizik ve kimyada değil, biyoloji alanında da sağlam bir bilimsel eğitim görürlerse buna inanacaklardır kanısındayım.

Bireyciliğin haklı gereksinmelerini unutmamak

önemlidir. Ancak nüfusun kalabalık olduğu endüstri dünyasında bireycilik, psikolojik yönden bile, geçmiştekinden fazla kontrol edilmelidir. Büyük şehirlerde yaşamış olanlar karışıklığı önleyici davranış biçimleri öğrenmişlerdir: sağdan ve uygun hızda yürümek, caddeleri gerekli yerlerden geçmek gibi. Bunlar küçük dış sorunlardır. Ama önemli konularda da buna benzer şeyler gereklidir. Hz. İsa'nın öncüsü Hz. Yahya yetersizce giyinmiş olarak gezer. "Tövbe edin, Tanrının ülkesi açıktır henüz" diye bağırırdı. Birisi bunu Londra ya da New-York'ta yapsa öyle bir kalabalık toplanırdı ki, trafik tıkanır, polis ona duygularını anlatması için bir salon kiralaması gerektiğini söylemek zorunda kalırdı. Endüstri toplumunda pek az kişi bağımsız birimler olarak çalışır. Büyük çoğunluk örgütlere bağlıdır, toplu bir işte kendi paylarını yürütürler. Bu yüzden, toplumsal işbirliği anlamında yurttaşlık duygusu her zamankinden daha gereklidir. Fakat bu duygunun bireysel yargı ve kendi kendine iş yapma yeteneğini azaltmadan sağlanması yine de önemlidir.

Bir insan yaşamının kendi açısından ve toplum açısından doyurucu olması için iki türlü uyum gereklidir: zekâ, duygu ve istem arasında iç uyum, öteki insanların istemleri ile dış uyum. Bugünkü eğitim bu iki yönde de eksiktir. Bebeklikte ve çocuklukta verilen dinsel ve törel eğitim iç uyumu engelliyor. Bu eğitim sonraki hayatta da zekâyı değil duyguları yönetir. İstem ise zekânın ya da duygu-

ların geçici baskın etkisine göre ikisi arasında sallanır. Gençlere yetişkin aklının kabul edilebileceği öğretiler verilse böyle çatışmaların önüne geçilebilirdi. Bu özel okullarda bir dereceye kadar yapılabilir. Ama devletin işbirliği olmadan deneysel önemi dışında sonuçlar yaratacak kadar geniş ölçüde başarılı olamaz.

Başkalarının istemleri ile dış uyum sorunu daha zordur, tümüyle çözümlenemez. Yarışçılık ve işbirliği doğal insan uğraşlarıdır. Bireyciliği yıkmadan yarışçılığı tümüyle durdurmak zordur. Oysa çağdaş dünyada zararlı olan bireysel ve örgütlenmemiş yarışçılık değil. Birbirine zarar vermeden iki erkek aynı kadın için yarış edebilir, ancak bu birbirini öldürmeye kadar gitmemelidir. Çağdaş dünyada tehlikeli olan uluslar ve sınıflar arasındaki örgütlenmiş uyumsuzluktur. Bu biçim bir uyumsuzluk sürdükçe, insanlık bilimin ve teknik becerinin mümkün kıldığı nimetlerin tadını çıkaramaz. Bugünün eğitimi uluslar arasındaki uyumsuzluğu güclendiriyor. Okullara uluslararası propagandanın girişi ona son verebilirdi. Ama uluslararası görüşler siyasal başarı kazanmadan bu mümkün olmaz. Eğitim siyasal başarıları sağlamlaştırabilir, ancak ulusal devletlerin denetiminde olduğu sürece siyasal başarıya götüremez.

Savaş biçimini almış yarışçılığın yenenlere yararlı olduğu zamanlar olmuştur. O zamanlar geçti artık. Bugün düşünen her insan biliyor ki, bütün silâhlı kuvvetler dağıtılsa, ülkeler arasındaki anlaş-

mazlıklar uluslararası bir mahkemece çözümlense, bütün gümrükler kaldırılsa ve bütün insanlar bir ülkeden ötekine serbestçe gidebilseler, her ulus daha mutlu olurdu.

Bilim, tekniğimizi öylesine değiştirmiştir ki, dünya tek bir ekonomik birim olabilir. Oysa, siyasal kurumlarımız ve inançlarımız teknikten arkada kalmıştır. Ekonomik bir ayrılıkla her ulus kendini yoksul kılıyor. İşgücünden artırma yapan buluşlar ortaya koyuyor, işsizlik zorlukları ile karşılaşıyoruz. Ürünlerimizi satamadığımız zaman, insanlar az kazandıkça çok harcayacaklarmış gibi, ücretleri azaltıyoruz. Bütün bu kötülükler bir kaynaktan doğuyor: tekniğimiz bütün insan ırkının tek bir üretici ve tüketici birim olarak işbirliği yapmasını gerektirirken, duygularımız ve siyasal inançlarımız yarışçılık istemekte devam ediyor.

Bizimkisi çılgın bir dünya. 1914'ten beri yapıcılığı durmuştur. Çünkü insanlar zekâlarını kullanıp uluslararası işbirliği kuracağına, insanlığın düşman gruplar halinde kalmasında direniyorlar. İnsanın sahip olduğu zekânın insanlığın korunması ve sürdürülmesi amaçları için kullanılmamasının nedeni bebeklikte, çocuklukta ve gençlikte akılsızca davranışların etkisi altında kalmış kimselerin bilinçaltında gizlenen çılgın ve yıkıcı içtepileridir. Üretim tekniğinin sürekli gelişmesine rağmen gittikçe yoksullaşıyoruz. Gelecek savaşın dehşetini iyi bildiğimiz halde, savaşı kaçınılmaz hale getirecek duyguları gençlere aşılamakta devam ediyoruz. Bilime

rağmen, sorunları sağduyu ile görme alışkanlığına tepki gösteriyoruz. Doğa gittikçe buyruğumuz altına giriyor, yine de çoğu insanlar Orta Çağlardan beri olduğundan daha umutsuz ve daha gücsüz hissediyorlar. Bunların nedeni ne dış dünyada, ne de yaratılışımızın anlaşılabilen bölümündedir. Çünkü insanların bugüne dek bildiğinden çok daha fazla biliyoruz. Neden, tutkularımızda, duygusal alışkanlıklarımızda, gençlikte aşılanan duygularda ve bebeklikte yaratılan korkulardadır. Sorunumuzun çıkar yolu insanları sağduyulu yapmaktır; bu da sağduyulu bir eğitimle olur. Bugün, saydığımız bütün etkenler, toplumsal yıkıma iteliyor. Din budalalığı ve yetersiz bir gerçeklik duygusunu körüklüyor. Cinsel eğitim çok kez sinir bozuklukları yaratıyor; gözle görülen bir sinir bozukluğu yaratmadığı zaman ise bilinçaltına, yetişkinlik hayatında mutluluğu olanaksız kılan uyumsuzluklar aşılıyor. Okullarda öğretilen yurtseverlik gençlerin en önemli görevinin insan öldürmek olduğu anlamını taşıyor. Sınıf duygusu ekonomik haksızlıkların kabul edilmesini destekliyor. Yarışçılık toplumsal kavgada insafsızlığı artırıyor. Devlet gücünün gençlerde çılgınlık, budalalık, insan öldürme isteği, ekonomik haksızlık ve insafsızlık yaratmak için kullanıldığı bir dünyanın mutsuz oluşu - evet, böyle bir dünyanın mutsuzluğu şaşılacak bir şey midir? Bir insan bugünün törel eğitimindeki bu unsurların yerine zekâ, sağduyu, sevecenlik ve hak duygusu getirmek isterse

bu insan ahlâksız ve yıkıcıdır diye suçlanmalı mıdır? Dünya öylesine dayanılmaz şekilde gerginleşti, nefret, mutsuzluk ve acı ile öylesine doldu ki, insanlar, içinde sendeledikleri bataklıktan çıkmak için gerekli olan dengeli yargı gücünü yitirdiler. Çağımız öylesine acılı ki, en iyi kişilerin çoğu umutsuzluğa düştü. Ama umutsuzluk için akla uygun sebep yok. İnsanlığın mutluluğu için yollar var. İnsanların bu yolları seçmeleri gerekiyor.

S O N

İÇİNDEKİLER

I.	Birey ve Yurttaş	3
II.	Eğitimde Olumsuzluk Kuramı	20
III.	Eğitim ve Soyaçekim	33
IV.	Duygu ve Disiplin	43
V.	Ev ve Okul	51
VI.	Soylular, Demokratlar ve Memurlar	60
VII.	Eğitimde Topluluk	71
VIII.	Eğitimde Din	82
IX.	Eğitimde Cinsiyet	96
X.	Eğitimde Yurtseverlik	109
XI.	Eğitimde Sınıf Duygusu	121
XII.	Eğitimde Yarışçılık	134
XIII.	Komünizmde Eğitim	150
XIV.	Eğitim ve Ekonomi .	166
XV.	Eğitim ve Propaganda	180
XVI.	Bireycilikle Yurttaşlığın Uzlaştırılması	196

Nobel ödülünü de almış olan ünlü İngiliz filozof ve düşünürü Bertrand Russell'dan yayınladığımız eserler okurlarımızın büyük beğenisi ile karşılandı. Bugün de size Russell'ın en önemli ve üzerinde durulmaya değer bir eserini, toplum açısından eğitim sorununu inceleyen eserini sunuyoruz. Son savaştan önce yazdığı bu kitapta Russell, eğitim konusunda hüküm süren yanlış kanıları şiddetle yermektedir.

5 lira